

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**CUMHURİYET HALK PARTİSİ KESKİN İLÇE TEŞKİLATI
(1930-1950)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ercan GÜL**

**Danışman
Prof. Dr. Hamit PEHLİVANLI**

**2018
KIRIKKALE**

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

CUMHURİYET HALK PARTİSİ KESKİN İLÇE TEŞKİLATI
(1930-1950)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ercan GÜL

Danışman
Prof. Dr. Hamit PEHLİVANLI

2018
KIRIKKALE

ÖNSÖZ

Bu araştırma ile Türkiye'nin gelişimine etkili olan CHP'nin Keskin İlçe Teşkilatını inceleyerek, Keskin bölgesinin Cumhuriyet Dönemindeki durumu ortaya koymaktır. Böylece Keskin bölgesindeki gelişmelerde etkili olan CHP'nin Keskin'de ki sosyal, ekonomik ve siyasal etkilerini incelenmiştir.

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Hamit Pehlivanlı'ya teşekkürlerimi sunarım.

26.09.2018

ÖZET

Bu araştırma ile yeni Türkiye Devleti'nin kuruluşundan gelişimine kadar her anında etkili olan Cumhuriyet Halk Partisi, o dönemde Ankara'ya bağlı Keskin ilçesinin CHP Keskin İlçe Teşkilatından elde edilen kaynaklar kullanılarak incelenmektedir. Keskin ilçesinin Cumhuriyet Döneminde 1930-1950 yılları arasında siyasal, ekonomik ve sosyal gelişimi ortaya konmaya çalışılmaktadır. Böylece Türkiye'de tek partinin etkili olduğu bu dönemde CHP'nin izlediği politikaların bölgesel olarak Keskin'de uygulamaları ve etkileri ortaya konmuş olacaktır.

CHP taşra teşkilatlanması, Kuruluş Savaşı ile birlikte kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (A-RMHC) teşkilatlarının CHP adıyla Türkiye genelinde örgütlenmesiyle oluşmuştur. CHP, taşra teşkilatlanmasıyla desteklediği politikaların uygulanmasını ve kontrolünü sağlamaktaydı. Böylece Cumhuriyet Dönemi bölgesel tarih incelemeleri için CHP taşra teşkilatlarının yerel faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Daha önceleri CHP'nin bölgesel olarak gelişmelere etkileri hakkında pek fazla çalışma bulunmamasına rağmen son zamanlarda CHP arşivinin araştırmacılara açılmasıyla birlikte bu alanda çalışmalar artmakta olup bu eserde daha önce incelenmemiş olan CHP Keskin İlçe Teşkilatının 1930-1950 dönemi faaliyetleri incelenmektedir.

Kitabın birinci bölümünde CHP Keskin İlçe Teşkilatı, Keskin İlçe Teşkilatının Ankara İl Teşkilatı ile ilişkileri; CHP il kongre ve teftiş raporlarındaki Keskin ilçesi ile ilgili dilekler ve bu dileklere verilen cevaplar incelenerek hem Keskin'in ekonomik, sosyal ve siyasal gelişimi hem de CHP'nin izlediği yerel politikaların etkinliği ortaya konulmaktadır. CHP Keskin İlçe Teşkilatı ile merkez arasında yapılan yazışmalar ile kongre ve teftiş raporlarına bakıldığında, Keskin taşra teşkilatı üzerinde CHP merkez teşkilatlarının etkinliği görülmektedir. Ayrıca kongre ve teftiş raporlarına bakıldığında CHP Keskin ilçe kongrelerinde belirlenip CHP Ankara il kongrelerinde bulunan, Keskin'i temsil eden delegeler tarafından Keskin ile ilgili talep edilen dileklerin bildirilmekte olduğu, daha sonra bu taleplerin genel merkez tarafından ilgili kamu kurumlarına yönlendirilerek ilgili taleplerin giderilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu talepler Keskin'in sağlık, eğitim, tarım, hayvancılık, belediyeçilik, ulaşım, iletişim, güvenlik vb. ihtiyaçlarını kapsamaktadır. Daha sonra yapılan il kongrelerinde istenen taleplerin genel merkez tarafından

ihtiyacın önemine göre yapılıp yapılmadığı kongre raporlarında cevaplanmaktadır. Böylece kongre ve teftiş raporlarında Keskin ile ilgili önemli bilgilere ulaşılmakta olup ayrıca raporlardan Keskin ile ilgili ihtiyaçların genel olarak merkezce karşılandığı, bunun da taşra teşkilatlanmasının daha çok merkeziyetçi bir yapıya bağlı olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Birinci bölümün sonunda sanayileşme ile birlikte büyüyen ve gelişen Keskin'e bağlı Kırıkkale nahiyesinin Keskin'den ayrılması ve CHP Kırıkkale İl Teşkilatının kurulması anlatılmaktadır.

İkinci bölümde CHP'ye bağlı yan kuruluşlar incelenmektedir. Bu yan kuruluşlardan özellikle Türk Ocaklarının kapatılması ile birlikte Türk Ocaklarının yerini alan Halkevleri önemli bir yer tutmaktadır. Halkevlerinin kurulması ile amaçlanan hem daha çok insan kitlesine ulaşarak insanları parti bünyesine dâhil etmek hem de bölgenin kültürel ve sosyal olarak gelişimini sağlamaktır. Halkevleri daha çok CHP teşkilatlarıyla ortak hareket etmekteydi. Yönetimleri de CHP parti teşkilatının etkisinde bulunmaktaydı.

Keskin CHP yan kuruluşları incelendiğinde Keskin Türk Ocağı kapandıktan sonra ilk olarak yerine Keskin Halkevi açıldığı, daha sonra Kırıkkale'nin giderek büyümesi ile birlikte ihtiyaca binaen Kırıkkale Halkevinin açıldığı görülmektedir. Bu Halkevlerinde daha çok sanat, kültür, edebiyat ve spor alanlarında çalışmalar yapılmakta olup Keskin halkının bu alanlardaki talep ve ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmaktaydı. Keskin'de Halkevleri dışında Halkodaları, Kızılay, Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu), Tayyare Cemiyeti gibi yan kuruluşlar da bulunmakta olup Halkevlerinin ve bu yan kuruluşların yönetim ve idarelerinde daha çok CHP Keskin İlçe Teşkilatının etkili olduğu ve bu yan kuruluşların yöneticilerinin de parti üyelerinden seçildiği görülmektedir. Ancak çok partili hayata geçişle birlikte bu yan kuruluşların daha çok siyasi olarak kullanılmasından dolayı 1950'lerden itibaren iktidara geçen Demokrat Parti tarafından bu kuruluşlar kapatıldı ya da pasif hale getirildi.

CHP'nin izlediği siyasi, ekonomik ve kültürel politikaların etkilerinin incelenmesinde CHP Keskin İlçe Teşkilatı bölgesel bir örnek oluşturarak izlenen politikaların taşrada nasıl uygulandığı tespit edilmektedir. Böylece Keskin'in

gelişimi ve değişiminde CHP Keskin İlçe Teşkilatının ve Halkevleri gibi yan kuruluşların etkisi ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: CHP, Keskin, CHP Keskin İlçe Teşkilatı, Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyet, Keskin Halkevi, Kırıkkale Halkevi

ABSTRACT

The Republican People's Party (Turkish: Cumhuriyet Halk Partisi, CHP), effective in all process of new Turkish republic from its foundation to its development, is investigated in this research with the help of data acquired from the CHP Keskin District Organization in Keskin district, which had been provincial borders of Ankara at that time. It will be tried to analyse political, economic and social development of the Keskin district in the republican period between 1930 and 1950. By this way it will be revealed the practices and effects of the policies carried out by the CHP to the Keskin district.

District organization of the CHP has been based on the Association for Anatolian and Rumelian Defence of National Rights (Turkish: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-I Hukuk Cemiyeti, A-RMHC), founded with the War of Independence, organizing across the country under the name of CHP. CHP implemented its policies supported by its district organizations and gained control. That is why local practices of CHP's district organizations take an important place for regional history studies in the republican period. Although there have not been so many studies about the impacts of CHP regionally before; after allowing researchers to access to CHP archives in recent years, studies in this field have been increasing. In this study practices of CHP Keskin District Organization between the years of 1930 and 1950, which had never been studied before, will be analysed.

The first part of the book comprises of CHP Keskin District Organization, relations of Keskin District Organization with Ankara Provincial Organization, requests about Keskin district in the CHP provincial convention and audit reports, and responses to the requests which would demonstrate not only economic, social and political development of Keskin but also impacts of CHP's local policies. Having looked at correspondence between CHP Keskin District Organization and centre, and convention and audit reports, it is seen the influence of CHP's central organizations on Keskin district organization. In addition, it can be seen from the convention and audit reports that the requests about Keskin were notified by the delegates

representing Keskin in CHP Ankara provincial conventions, determined by CHP Keskin district conventions. After the notification, the central office transferred relevant demands to relevant public institutions to meet them. These demands consist of the requirements of health, education, agriculture, livestock, municipal services, transportation, communication, security, etc. In the next provincial conventions, the convention reports include whether the central office met the requirements with respect to the importance of necessities. Thus, it is possible to reach crucial information about Keskin from convention and audit reports. Furthermore, it is inferred from the reports that the requirements of Keskin were met by the central office in general resulting from the centralist understanding of district organization.

At the end of the first part it will be discussed departure of Kırıkkale district from Keskin, which had been affiliated to Keskin before, its growth and development with industrialization, and the foundation of CHP Kırıkkale Provincial Organization.

In the second part, it will be focused on subsidiary organs of CHP. Within these subsidiary organs especially the Community Centres (Turkish: Halkevleri) taking the place of Turkish Hearths (Turkish: Türk Ocakları) after its closing has an important role. The purpose of Community Centres was to integrate more and more people to the party by reaching the large masses, in addition to cultural and social development of the district. The Community Centres and CHP organizations were acting together generally. Its administration was also under the influence of the CHP organization.

Having examined subsidiary organs of Keskin CHP, it could be seen that as a first step the Community Centre in Keskin was established after closing of Turkish Hearths in Keskin. Then the Community Centre in Kırıkkale was founded separately by virtue of necessities with growth of Kırıkkale. The Community Centres was rather concentrated on the fields of art, culture, literature and sports. By this way demands and requirements of Keskin people in these fields were tried to be satisfied. Besides the Community Centres, there were also other subsidiary organs in Keskin such as People's Rooms (Turkish: Halkodaları), the Red Crescent, the Association for Protection of Children (Turkish: Çocuk Esirgeme Kurumu [Himaye-i Etfal]), the Aeroplane Society (Turkish: Tayyare Cemiyeti) whose administration was affected by CHP Keskin District Organization, in addition to the selection of the administrators of those organs from the party members. After transition to multi-

party system, as they had been used for the political purposes, those subsidiary organs were closed or passivated by the Democratic Party coming into power since the 1950s.

In the examination of the impacts of political, economic and cultural policies of CHP, CHP Keskin District Organization has been setting a regional model to show how the policies were being implemented in the districts. In this way the influences of CHP Keskin District Organization and subsidiary organs like the Community Centres on the development and change of Keskin will be observed.

Keywords: CHP, CHP Keskin District Organization, Anatolian and Rumelian Defence of National Rights, Keskin Community Centre, Kırıkkale Community Centre

KISALTMALAR

age	: Adı Geçen Eser
agm	: Adı Geçen Makale
ARMHC	: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CHF	; Cumhuriyet Halk Fırkası
C	: Cilt
s.	: Sayfa
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TPCF	: Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDTC	: Türk Dili Tetkik Cemiyeti
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
DP	: Demokrat Parti
MP	: Millet Partisi
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
No.	: Numara
İlyönkurul	: İl Yönetim Kurulu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
TÜRKÇE ÖZET SAYFA.....	ii
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT) SAYFASI.....	v
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix

GİRİŞ

TEK PARTİLİ DÖNEM.....	1
A. Halk Fırkası'nın Kuruluşu Örgütlenmesi.....	1
1. Halk Fırkası'nın Kuruluşu.....	1
2. Halk Fırkası'nın Örgütlenmesi.....	3
B. Çok Partili Hayata Geçiş Denemeleri ve Tek Partili Yönetimim Yerleşmesi.....	5
1. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası.....	5
2. Serbest Cumhuriyet Fırkası.....	6
3. Türk Ocakları'ndan Halkevlerine.....	8
4. Parti Devlet Bütünleşmesi.....	10
C. Milli Şef Dönemi.....	12
1. Tek Partili Rejimin Son Yılları ve Müstakil Grup Uygulaması.....	12
D. Çok Partili Hayata Geçiş Ve Yeni Sistemin Yerleşmesi (1945-1961).....	15
1. Çok Partili Döneme Geçiş Çabaları.....	15
2. Çok Partili Dönem ve CHP.....	18
a. Demokrat Parti'nin Kuruluşu.....	18
3. Çok Partili Dönemde Seçimler.....	20
a. 1946 Belediye Seçimleri.....	20
b. 1946 Erken Genel Seçim.....	21
c. 1946 Seçimleri Sonrası Durum.....	22
4. Demokrat Parti İktidar.....	24
a. 1950 Milletvekilleri Seçimleri.....	24

E. CHP Taşra Teşkilatı.....	26
-----------------------------	----

1.BÖLÜM

KESKİN İLÇE TEŞKİLATI FAALİYETLERİ İLE ANKARA ARASINDAKİ İLİŞKİLERİ.....	30
A.Keskin İlçe Teşkilatı	30
B.CHP Ankara İl ve İlçe Kongrelerinde Keskin.....	49
1.Ankara İl Kongrelerinde Keskin Delegeler.....	49
2.Ankara İl Kongre ve Teftiş Raporlarında Keskin Kazası.....	53
a.Ulaşım ve Belediye faaliyetleri.....	53
b.Ekonomik Faaliyetler.....	61
c.Eğitim Faaliyetleri.....	71
d.Sağlık Faaliyetleri.....	79
C. Kırıkkale İlçe Teşkilatın Kurulması.....	84

2. BÖLÜM

CHP'YE BAĞLI YAN KURULUŞLARIN CHP İLE OLAN İLİŞKİLERİ.....	92
A.Keskin Türk Ocağı'nın CHP İdaresine Bağlanması ve Lağvı.....	92
B.Keskin'deki CHP Halkevleri.....	97
1. Keskin Halkevi.....	97
a.Halkevi'nin İhtiyaçları ve İstekleri.....	105
b.Keskin Halkevi Faaliyetleri.....	108
c.Keskin Halkevi Bütçesi.....	118
d.Keskin Halkevi'nin Kapatılması.....	122
2. Keskinde Açılan Diğer Halkevi Kırıkkale Halkevi.....	125
a.Kırıkkale Halkevi Faaliyetleri (1941-1944).....	129
C.CHP'ye Bağlı Diğer Yan Kuruluşlar.....	136
4.SONUÇ.....	141
KAYNAKÇA.....	144
EKLER.....	153

GİRİŞ

TEK PARTİLİ DÖNEM

A- Halk Fırkası'nın Kuruluşu ve Örgütlenmesi

1- Halk Fırkası'nın Kuruluşu

Türk tarihinin gelişimin önemli yeri olan CHP, Osmanlı'nın yıkılmasından sonra oluşan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi gelişiminin bir parçasıdır. CHP bünyesinden Cumhuriyet tarihine etki eden birçok parti çıkarmıştır. Bir başka önemi de Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında etkili olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin (ARMHC) temeli ve örgütlerinden yararlanan Mustafa Kemal'in cemiyetleri partiye dönüştürmesidir.¹

CHP'nin kuruluşu ve ilk kurultayı olarak Sivas Kongresi kabul edilmektedir. CHP'nin "altı ok"unda ifadesini bulan ideolojide, Sivas Kongresi'nde belirmeye başlamıştır.² Ancak ARMHC'nin bir siyasi partiye dönüştürülme fikri M. Kemal Atatürk tarafından ilk defa somut olarak 6 Aralık 1922 tarihinde yaptığı açıklamada Halk Fırkası adını kullanarak ortaya atılmıştır. Bu açıklamada kurtuluşu ve bağımsızlığı sağlayarak milleti mutlu eden kadronun, milleti ve ülkeyi geri kalmışlıktan kurtararak, modernleştirerek yine mutlu edecektir.³

8 Nisan 1923'te Mustafa Kemal dernek başkanı sıfatıyla, Meclisteki Birinci Grubun Halk Fırkasına dönüşeceğini açıklayan Dokuz Umde bildirisini yayımlamıştır. Dokuz Umde bildirisinin girişinde; TBMM'nin ulustan kaynaklanan yetkisini ve yapmakla sorumlu olduğu görevleri yerine getirdiği ve bundan sonraki

¹ Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyun Yayın Grubu, Kasım 1988, İstanbul, s.67.

² Hikmet Bila, **CHP 1919-1999**, Doğan Kitapçılık İstanbul, Temmuz 1999, s. 21.

³ Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, s. 67-69.

dönemde barış olduğunda ekonomik kalkınma atağına girilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bunun için de Meclisin çoğunluğunu bu amaç etrafında birleştirmek ve ulusal egemenliğe dayalı bir Halk Fırkası kurulması yönünde hareket edileceği açıklanmıştır. Şöyle ki “Mecliste elyevm müteşekkil (ARMHC) Halk Fırkasına intikal edecektir.” denilerek bu dönüşüm açıkça ifadesini bulmaktadır. ARMHC grubundan Fırkaya dönüşümde esas amaç “ mülk ve milleti refaha nail etmektir.” Belirtilen Dokuz Umdeyle, Grup yeni seçimlere katılma kararını almıştır.⁴

Dokuz Umdenin: Ulusal egemenliğe bağlılık, Büyük Millet Meclisi'nin egemenliğinin teyidi, Saltanatın kaldırılması kararının değişmezliği, güvenliğin sağlanması, ekonomik ve sosyal alanda kalkınma; aşar vergisinin kaldırılması, zorunlu askerlik hizmetinin kısıtlanması, ordu mensuplarının refahını sağlanması, bürokraside reform yapılması; tüm yasalarda, örgütlerde, yönetimde ve eğitimde ulusal egemenliğin korunması, ekonomide kişisel girişimlerden yararlanılması Dokuz Umdenin önemli noktalarıdır.⁵

Nisan 1923'te seçimlerin yenilenmesi kararı alındığı günlerde Atatürk “9 Umde”yi (ilke) yayınladı. Böylece seçimlerden zaferle çıkılması durumunda kurulacak partinin ilkelerini kamuoyuna duyurdu. Atatürk ve ekibinin (Birinci Grup) seçimlerde zaferle çıkmasıyla birlikte, Ağustos ayında toplantılara başlanmış. 7 Ağustosta toplantılara katılanlara tüzük tasarısı dağıtıldı ve parti tüzüğü hazırlanmaya başlanmıştır. 9 Eylül 1923 tarihinde yapılan genel bir toplantıda “*Halk Fırkası Nizamnamesi*” kabul edilip. Bu tarih parti tarafından Halk Fırkası'nın kuruluşu olarak kabul edilmiştir. 9 Eylül 1923 İzmir'in kurtuluşunun birinci yıl dönümüydü bu da partinin kendisiyle Milli Mücadeleyle arasında bağ kurmak istediğini göstermektedir.⁶

Aynı tarihte parti ve idare kurulu seçimleri yapılmış. Halk Fırkası Reisliğine: Mustafa Kemal seçilmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye'nin siyasi kaderi, Halk

⁴ Mete TUNCAY; **T .C.'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Yurt Yayınları, Ankara 1981, s 51,354; Cemil Koçak, “*siyasal tarih 1923-1950*”, **Türkiye Tarihi-4 (Çağdaş Türkiye 1908-1980)**, Cem Yayınevi, s. 131; Aslı Altun, **Türkiye'de Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Örgütlenmesi**, M. Kemal Üni. Sosyal Bilimler Üni. Kamu Yönetim Ana bilim Dalı Yüksek Lisan Tezi, Hatay, Haziran 2006, s. 60.

⁵ KOÇAK, *agm*, s.131; Altun, *age*, s. 60.

⁶ Hakkı Uyar, **1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri üzerine genel bir değerlendirme**, Tüses Yay. Mayıs 2000, s. 10.

Partisi ismindeki siyasi teşkilatın eline geçmiş bulunmaktadır. Bu tarihten itibaren; A-RMHC vazifesini bitirerek, tarihteki mevkiini almış bulunuyordu.⁷

2- Halk Fırkası'nın Örgütlenmesi

Halk Fırkası kurulduğu 9 Eylül 1923 tarihinden iktidarı kaybettiği 14 Mayıs 1950 tarihine kadar, 27 yıllık bir dönem süresince, ülkenin hükümet partisi ve genellikle tek partisi olmuştur.⁸

CHP, tek parti olarak iktidarı elinde tuttuğu sürece iktidarının meşruiyetini iki temele oturtmuş: Birinci Müdafaa-i Hukuk temeli, ikinci sınıfsız imtiyazsız kaynaşmış kitle düşüncesidir.⁹

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın örgütlenmesi irdelenmesi gereken ilk nokta, Anadolu ve Rumeli Müdafaa- i Hukuk Cemiyeti'nin olduğu gibi Halk Fırkası'na dönüştüğüdür. TBMM' de bulunan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu, bir siyasal partiye dönüşerek, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin büyük bir kısmının hem yöneticisi hem de baş aktörü olmuştur.¹⁰

Partinin sınıfsız bir kitle oluşturma isteği: partinin 1923 tarihli nizamnamesinde Halk Fırkası'na girmenin ön koşulu olarak “*halkçı*” olmak gerektiği belirtilmektedir.¹¹ Fırkanın adı da Fırkanın toplumun belli bir kesimini değil tümünü kucaklama arzusunda olduğunu göstermektedir. Gerçekten de Fırkanın tüzüğünde, halk kavramının herhangi bir sınıfla sınırlı tutulmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Fırka gücünü eşraftan ve aydın memurlardan almaktadır.¹²

⁷ Fahir Giritlioğlu, **Türk Siyasi Tarihine Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s. 37.

⁸ Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, s. 76.

⁹ Hakkı Uyar, “*Türkiye’de Modernleşme Sürecinde CHP’NİN Rolü*”, **Bülent Tanör Armağanı**, Legal Yayınları, İstanbul 2004, s. 5.

¹⁰ Mehmet Kabasakal, **Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960**, İstanbul-1991, Tekin Yayınevi, s. 112; Altun, **age**, s. 63.

¹¹ Mete Tuncay; “Cumhuriyet Halk Partisi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 8, İletişim Yayınları. 2019; Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, s. 76.

¹² Doğan Avcıoğlu, **Türkiye’nin Düzeni: Dün – Bugün – Yarın**, C. 1, 11. B, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1977, s. 361.

1923 Nizamnamesi'nde parti örgütlenmesi için neler yapılacağı bulunmaktadır. Birinci maddede CHF'nin devrimci karakteri gözle görülür hale gelmekte ve Cumhuriyet devrimlerine zemin hazırlanmaktadır. Halk Fırkası'na üye olan tüm mebuslar ve mutemetler Büyük Kongre'nin doğal üyeleri arasında sayılmıştır (madde 9). Umumi Reis Büyük Kongre'nin, Fırka Divanı'nın ve Meclis'teki Fırka Grubu ile Umumi Heyet-i İdare'nin tabi reisi olarak belirlenmiştir (madde 18). Umumi Reis, fırkayı temsil etme ve Fırka adına söz söyleme yetkilerine de tek başına sahiptir (madde 18). Ayrıca Umumi Reis Büyük Kongreyi doğrudan ya da dolaylı olarak olağanüstü toplantıya çağırma yetkisini de haizdir (madde 19). Fırka Divanı fırkaya üye olan vekillerle, Umumi Heyet-i İdare ve Fırka Grubu Heyet-i İdaresi üyelerinden oluşmaktadır (madde 20). Fırkanın iç ve dış siyasetinden ve idaresinden Fırka Divanı sorumlu tutulmaktadır.¹³ Böylece merkezi bir örgütlenme oluşturulmuştur.

Halk Fırkası kurulduğunda çerçeve bir kadro halindeydi. İllerde yöneticileri vardı ancak üye pek yoktu. Böylece ülke çapında örgütlenme girişimleri 1924 yazında başlayacaktı.¹⁴ 1925 yılında mevcut bulunan il, ilçe, bucak ve ocak örgütlerinin yanı sıra, ülkedeki 74 ili 14 mıntıkaya ayırdı. Parti her mıntıkanın başına bir müfettiş atayarak, genel bir örgütlenmeye gitti. 1936 yılına gelindiğinde 50 il, 342 ilçe, 1800 bucak ve 25941 ocak örgütü vardı. Ülke nüfusunun % 7,7'si partiye üyeydi.¹⁵

Görüldüğü üzere, 1923 tarihli parti nizamnamesine göre partinin merkez örgütü; Büyük Kongre, Umumi Riyaset, Fırka Divanı, Umumi Heyet-i İdare şeklinde yapılırken partinin yerel örgütü; Vilayet Heyet-i İdareleri, Vilayet Mutemedi, Kaza Heyet-i İdaresi, Kaza Mutemedi, nahiye, köy ve mahalle teşkilatı şeklinde yapılanmıştır.¹⁶

Ancak Cumhuriyet Halk Fırkası bütün ülkede Genel Sekreterinin yönetiminde bir taban örgütüne sahip olmasına karşın, partiye hâkim olanlar

¹³ Kabasakal, **age**, s. 111,112; Altun, **age**, s. 65, 66.

¹⁴ Bila, **age**, s. 43.

¹⁵ Mete Tuncay; "Cumhuriyet Halk Partisi", S. 2019; Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, s. 77.

¹⁶ Kabasakal, **age**, s. 111,112; Altun, **age**, s.66.

milletvekilleri, kabine, başbakan ve cumhurbaşkanı idi. Parti ile devlet sıkı sıkıya özdeşti. Bu durumun getirdiği önemli bir sonuç, partinin hiçbir zaman bağımsız bir ideolojik ya da örgütsel “kişilik” geliştirmemesi ve yoğun bir biçimde bürokratikleşmesiydi.¹⁷

B- Çok Partili Hayata Geçiş Denemeleri ve Tek Partili Yönetimin Yerleşmesi

1- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

1924 yılın aynı zamanda muhalif görüşlerin de kendilerini göstermeye başladığı bir yılı belirtmektedir. Meclisteki Muhalif Grup, 8 Kasım 1924 tarihinde Yeni kurulan İsmet Paşa hükümetine karşı gensoru vermiş fakat yapılan oylamada hükümet, 19 güvensizlik oyuna karşılık 148 güvenoyuyla düşürülemedi. Bunun üzerine Refet Bey, Rauf Bey, Ve Adnan Adıvar’ında bulunduğu bir grup muhalif milletvekili 17 Kasım 1924’de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurmuş¹⁸. TPCF 3 Haziran 1925 tarihine kadar, altı buçuk aya yakın bir süre faaliyete bulunmuştu. CHF içindeki muhalefetin, bazı eski ittihatçıların ve bazı İkinci Grup üyelerinin öncülüğünde; Cumhuriyetin ilan ve ilan ediliş şekli ile halifeliğin kaldırılışı ve 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun kabulüne bir tepki olarak ve ayrıca İsmet paşa hükümetine karşı kurulmuştur.¹⁹

TPCF kurulmasında üç gün sonra fırkanın Meclis Grup toplantısında sıkıyönetim önerisi reddedilince İsmet Paşa 21 Kasım 1924’te istifa etti. Aynı gün Fethi Bey yeni kabine kurmuştur.²⁰

Fethi Bey ılımlı niteliği güven oylamasında etkisini göstermiştir. 27 Kasım günü başvekilin kabine programını okumasından sonra, hükümet oylamaya katılan

¹⁷ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yayınları, 2000 İstanbul, s. 258, 259.

¹⁸ Şükrü Karatepe, **Tek Parti Dönemi**, İz yayıncılık, İstanbul 2001, s. 28.

¹⁹ Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, S. 115.

²⁰ Tuncay, **age**, s. 105.

muvafık muhalif 188 mebusun müttefikan verdikleri itimat reylerini almıştır.²¹ Fethi Bey döneminde 13 Şubat 1925 Cuma günü Bingöl ilinin Genç ilçesinde Şeyh Sait ve arkadaşları ayaklanmayı başlatmıştır²²

Şeyh Sait Ayaklanması vesilesiyle Takriri Sükûn Kanunundan yararlanılarak girişilen genel sindirme eylemi içinde TBMM’nde temsilcileri bulunan tek muhalefet partisinin de ortadan kaldırılacağı belirmiş.²³ Gerek Ayaklanma Bölgesi ve gerekse Ankara İstiklal Mahkemelerinde görülen bazı davalarla TPCF üyelerinin ilişkilendirilmesi, hükümete 3 Haziran 1925 günkü toplantısında Takrir-i Sükûn Kanununa dayanarak bu partiyi yasaklama olanağı vermiştir.²⁴ TPCF’nin önder kadrosu, Mustafa Kemal’e karşı düzenlenmek istenen İzmir Suikasti’nin yargılamaları sırasında tasfiye edilmiş. Tutuklanan TPCF milletvekillerinden altısı idam edilmiş. Kazım Karabekir, Ali Fuat, Refet, Cafer Tayyar (eğilmez) Paşalar beraat etmekle beraber siyasal yaşamın dışına çıkmışlar. Yurt dışında bulunan Refet Bey ise 10 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmış.²⁵ Eski ittihatçılar siyaset sahnesinden tamamen temizlenmiş. Bu tarihten itibaren ülkede açık bir muhalefet kalmamış. Siyasi hâkimiyetin tamamını el geçiren Halk Fırkası, tek parti diktasına dayanan merkezîyetçi ve otoriter bir siyasi rejim kurmakta fazla zorluk çekmemiştir.²⁶

2. Serbest Cumhuriyet Fırkası

1930 yılının Ağustos ayında dünya ekonomik buhranının yaşandığı dönemde, “güdümlü” bir muhalefet partisi olarak kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF), Cumhuriyet tarihinin ikinci muhalif partisidir.²⁷ Paris elçiliğine gönderilen Fethi Bey, izinli olarak yurda geldiğinde, yeni partiyi kurmakla görevlendirilmiş. 12 Ağustos 1930’da Mustafa Kemal’in emir ve talimatlarına uygun olarak Serbest

²¹ Esmâ Torun, **Atatürk Dönemi Tek Parti**, Ankara Üni. Türk İnk. Tarihi Ens. Yüksek Lisans Tezi, 1995-1996, s. 43.

²² Tuncay, **age**, s.128.

²³ Tuncay, **age**, s.146.

²⁴ Tunaya, “Türkiye’de Siyasal Partiler”, s. 621-622; Tuncay, **age**, s.147.

²⁵ Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, s. 117.

²⁶ Karatepe, **age**, s.32.

²⁷ Esat Öz, Türkiye’de Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım, Ankara: Gündoğan Yayınları, s. 101,102; Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, s. 118.

Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur.²⁸ Mustafa Kemal, amacı SCF'nin yönetimine kendi tanıdığı ve güvendiği, fakat İsmet Paşa hükümetinin uygulamalarına karşı olduğunu bildiği kişileri getirmek suretiyle, hem hükümetin faaliyetlerini etkilemek, hem de denetim altında tutabileceği bir muhalefet oluşturmak düşüncesindeydi.²⁹

SCF'nin kuruluş nedenlerinden ilki, dış dünyaya karşı, Türkiye Cumhuriyeti'nin sahip olduğu otoriter görüntünün silinmesidir. Bir diğer nedeni ise, özellikle son beş yılda CHF iktidarının denetimsiz kalışının yanı sıra; meclisin denetim görevini yerine getirememesi ve halkın, dilek ve isteklerini parti yabancı ve partinin yerel örgütleri aracılığıyla parti üst yönetimine iletememesi de yer almaktadır.³⁰

SCF, CHP'ye karşı muhalefetin giderek arttırmış ve SCF muhaliflerin desteğiyle Atatürk'ün tahmininden daha fazla güçlenmiş. Bu desteğin içinde inkılâpları ve millî birliği tehdit eden fanatik unsurların varlığı endişeye neden olmuş. SCF'nin kısa sürede ülke genelinde genel seçimleri kazanacak duruma gelmesi bu endişeleri artıran bir başka nedendi. Mustafa Kemal Paşa partiler arasında tarafsız kalacağını belirtmesine rağmen, gelişmeler karşısında CHF'yi destekleme kararı aldı. Fethi Bey durumun kötüye gittiğini görerek, Mustafa Kemal Paşa ile karşı karşıya gelmek istemediği için 17 Kasım 1930 tarihinde SCF'yi kapatma kararı almıştır.³¹

SCF ile aynı dönemlerde, 1930 ve 1931 yıllarında, pek de etkili olmayan başka parti kurma girişimleri de olmuştur. Bunlar içinde en önemlileri, Ahali Cumhuriyet Fırkası, Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisi ve Layık Cumhuriyetçi İşçi ve Çiftçi Fırkası'dır. Bu yıllardaki parti kurma girişimlerinin kısmi kuruluş aşamasında engellenmiş, bir kısmı da kuruluşundan kısa bir süre sonra kapatılmıştır.

²⁸ Karatepe, *age*, s.34.

²⁹ Karatepe, *age*, s.34.

³⁰ Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, 119; Altun, *age*, s.81.

³¹ Preston Hughes, *Atatürkçülük ve Türkiye'nin Demokratikleşme Süreci*, İstanbul, 1993, s.60-61; Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi(Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Temeller)*, İstanbul 1996s.62-63; Haytaoğlu, *agm*, s.49.

Bu partiler siyasal hayata bir alternatif olamamışlardır. Hükümetin bu tür eylemleri yeni partilere hoş bakılmadığını da belirgin hale getirmiştir.³²

SCF kapatıldıktan sonra, 23 Aralık 1930 yılında çıkan Menemen olayı ile birlikte şans eseri olarak Takrir-i Sükûn Kanunu'nun pençesinden kurtulan, sıkıyönetim ve İstiklal Mahkemelerinin gözünden kaçan potansiyel muhalefet merkezleri de Menemen olayı bahane edilerek temizlenmiştir³³

TPCF ve SCF denemeleri göstermiştir ki, meclis içinde kurulan muhalif partiler, kısa bir süre içinde kitleselleşmeye başlamış, bu da CHF iktidarının dayandığı meşruiyet temellerini yani tüm toplumsal kesimleri temsil etme ve ülkeyi kurtarmış olma düşüncesinden kaynaklanan iktidarı elinde tutma derinden sarsmıştır. Bu sarsıntı, tek parti iktidarını hem kendini yeniden yapılandırma, hem de kendini ideolojik olarak daha donanımlı bir hale getirmeye zorlamıştır.³⁴

Mustafa Kemal Paşa'da, güdümlü muhalefet yoluyla denemek istediği çok partili cumhuriyet düzeninin başarısızlığa uğraması nedeniyle, henüz memlekete çok partili cumhuriyet düzenini uygulama zamanının gelmediği ve ulusal irade temelinden ayrılmaksızın toplumu çağdaş uygarlık düzeyini ulaştırabilmenin ancak tek partili cumhuriyet düzeni ile mümkün olabileceği kanısın varmıştır.³⁵

3. Türk Ocakları'ndan Halkevlerine

1912 yılında resmen kuruluşunu açıklayan Türk Ocakları, Türk milliyetçiliğini yaymak amacıyla kurulmuş bir örgüt pozisyonundadır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte CHF'nin etkisi altında kalmaya başlayan örgüt, döneminde yapılan yeniliklerin topluma kabul ettirilmesinde önemli bir aygıt olmuştur.³⁶

CHF'nin 1927 Büyük Kongresinde Türk Ocakları kabul edilen yeni tüzüğün 40. maddesiyle Türk Ocakların da partinin denetimi altında bir kuruluş sayılmıştır.

³² Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, s.122,123; Kabasakal, **age**, s. 125; Altun, **age**, s.85.

³³ Karatepe, **age**, s.35.

³⁴ Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, s.122.

³⁵ Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet (1931- 1938)**, Kal ite Matbaası, Ankara 1974, s.3.

³⁶ Öz, **age**, Ankara: Gündoğan Yayınları, s 108; Altun, **age**, s.96.

1930 yılındaki SCF denemesi ve Menemen Olayı sonrasında, CHF giderek daha otoriter ve daha disiplinli nitelik kazanmıştır. 1931 yılı yeni bir dönemin başlangıcını ifade etmekteydi. İlk kapatılan derneğin Türk Ocakları olmasında, o dönemde en güçlü dernek olması ve dolayısıyla muhalefet odağı olabilecek bir yapıda olmasının etkisi büyüktür. Ayrıca, Türk Ocakları'nın SCF denemesi sırasında, SCF'den yana tavır alması; Pan-Türkist eğilimleri ve faşizan bir nitelik kazanmaya başlamasını da kapatılma nedenleri arasında saymak gerekir.³⁷ Ayrıca Türk Ocaklarının siyasi bir güç olarak CHF'nin karşısına çıkabileceği endişesi önemli sebeplere sahiptir.³⁸

10 Nisan 1931 tarihinde Ankara'da toplanan Türk Ocaklarının olağanüstü Kongresinde CHF'sına katılma kararı alınmış ve devir işlemlerine başlanmıştır. 18 Nisan'da ise menkul eşyanın devri tümüyle tamamlanmıştır. Böylece 257 şubesi bulunan Türk Ocakları tamamen CHP'ni katılmıştır. 10 Mayıs 1931 tarihinde toplanan Cumhuriyet Halk Partisi'nin 3. Büyük Kongresinde Türk Ocakları Kurultayı tarafından alınan karar olduğu gibi kabul edilmiştir.³⁹

İttihat ve Terakki'nin kültür kuruluşu olan Türk Ocakları kapatılmış ve onların yerine 1932 yılında Halkevleri kurulmuş⁴⁰. İlk etapta 14 Halkevi faaliyete geçmiştir. 1950 yılına gelindiğinde sayıları Halkevi olarak 478'e, Halkodaları olarak da 4322'ye ulaşmıştır.⁴¹ Halkevlerinin o dönem için kurulması ve çalışmalarına başlaması, ülke çapında kültürel aydınlanma dönemini de beraberinde getirmiştir.⁴² Halkın aydınlatılması ilkesine dayanan Halkevleri ile Halkodalarının düşünsel kaynağı CHP'nin Altı ilkesidir. Ona göre bu altı ilke (**Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik, İnkılâpçılık**) siyasi olduğu kadar toplumsal ve kültürel kavramlar bileşenidir. Halkevlerinin amacı bu ilkeler

³⁷ Uyar, "Türkiye'de Modernleşme Sürecinde CHP'NİN Rolü", s. 6.

³⁸ Yusuf Sarınar, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994, s. 335

³⁹ Arıkan, *agm*, S. 266.

⁴⁰ Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, s. 78.

⁴¹ Günver Güneş, "Modernleşme Sürecinde Ödemiş Halkevi Kuruluşu ve Faaliyetleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Kasım 2005, C. XXI, S.63.

⁴² Nurcan Toksoy, "Türk İnkılâbında Milli Kültürün Yeri ve Halkevi Çalışmaları", *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, www.turkishstudies.net (Guest Editor: Prof. Dr. Güler GÜLSEVİN, Volume: 2/1, 124-161, Winter 2007, s. 147.

doğrultusunda Cumhuriyetin yurttaşlarını yetiştirmek, halkı aydınlatmak, ulusal karakterini yükseltmek, güzel sanatları, ulusal kültürü ve bilimsel çalışmaları desteklemek ve güçlendirmek olarak tanımlanmıştır⁴³.

Halkevlerinin kuruluşunda 9 kol halinde örgütlenmesi uygun görülmüştü. Bunlar şöyle belirlenmişti: Dil, Edebiyat, Tarih-Güzel Sanatlar-Temsil (Tiyatro ve Seyirlik oyunlar)-Spor-Sosyal Yardım-Halk Dershaneleri ve Kurslar-Kütüphane ve Yayın-Köycülük-Müze ve Sergiler. Yalnız ne var ki her Halkevinde bu kolların hepsinin bulunması şart koşulmamış, bölge durum ve özelliklere göre üçünün açılması yeterli görülmüştür.⁴⁴

Kurulan Halkevlerinin yanı sıra Cumhuriyet ideolojisini desteklemek için, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu; örgün eğitimi desteklemek için de Köy Eğitimcileri Teşkilatı ve Köy Enstitüleri kurulmuştur⁴⁵. Türk Dili Tetkik Cemiyeti (TDTC), tüzüğünün on birinci maddesine dayanarak, çalışmalarını daha verimli kılabilmek amacıyla, Halkevlerinin olanaklarından yararlanma yoluna gitmiştir. Bununla birlikte TDTC, faaliyetlerinde CHF kanalıyla Halkevlerinin çalışmalarından yararlanmış ve yardımlarına başvurmuştur⁴⁶.

14 Mayıs 1950 de yapılan seçimler sonunda iktidarın el değiştirmesi ile birlikte, Cumhuriyeti ve Cumhuriyet devrimlerine karşı, bir karşı devrim hareketi başlamıştır. Yasal dayanaktan yoksun olan Halkevleri, Cumhuriyet devrimlerinin karşıtlarınca ilk saldırılan kurumlar olmuştur. 1951’de tüm taşınmazlarına el konularak 478 Halkevi ile 4332 Halkodasının çalışmalarına son verilmiştir.⁴⁷

4. Parti Devlet Bütünleşmesi

⁴³ Mehmet Bilir, “Aydınlanma Sürecinde Halkevleri”, **Eğitim, Bilim, Toplum Dergisi**, Eylül 2003, s. 55, 56.

⁴⁴ Arıkan, **age**, s. 272.

⁴⁵ Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, s. 78.

⁴⁶ Mustafa Oral, “Halkevlerinin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Temmuz 2002, C, XVIII, S. 53.

⁴⁷ Bilir, **agm**, s. 62.

SCF'nin kapanmasından sonra CHP Avrupa'daki totaliter rejimlerden etkilenererek, kendisini devlet ve milletle bir tutmaya başlamış ve ülkedeki kontrolü eline alarak tahakkümünü arttırmıştır⁴⁸.

Mayıs 1931'de yapılan Üçüncü Büyük Kongrede yeni bir program kabul edilmiş. Genel merkez tarafından partinin tüzüğü yeni baştan hazırlanmıştı. O tarihe kadar, partinin programı mevcut değildi.⁴⁹ Bu programda, anayasa ilkesi olarak güçler birliğinin önemi vurgulanmış, tek dereceli seçimlerin temel amaç olduğu belirtilmiş. Kadınlara oy hakkı verilmesi ilke olarak benimsenmiş. Ayrıca 1927 kongresinde benimsenen dört ilkeye “devletçilik” ve “inkılâpçılık” da eklendi. Böylece halk partisinin altı oku tamamlanmış oldu⁵⁰.

Kongrenin hemen öncesinde de, parti içinde önemli bir değişiklik yapılmış. 10 Mart 1931 tarihinde, daha öncede iki kez aynı görevi yürütmüş olan, otoriter eğilimleri ile tanınan Recep Peker, Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliği'ne getirilmişti⁵¹. Recep Peker partiyi, devlet örgütü ve hükümet üzerinde denetim kuracak bir güce ulaştırmak istiyordu. Bu amaçla partide örgütsel ve doktriner düzenlemeler yapılmış.⁵² Ayrıca parti dışında kalan örgütler ve dernekler zaman içerisinde kapatılmışlar. Bu yolda ilk adım daha kongre başlamadan Türk Ocakları'nın kapatılmasıyla gündeme gelmişti. 1912'de kurulan Türk Ocakları, Türk ulusçuluğunun yayılmasında önemli rol oynamış, otuz bin dolayındaki üyesiyle son derece etkin bir kuruluş olmuştu. Ancak parti dışında faaliyet göstermesi Peker gibi katı tutumları oldukça rahatsız etmekteydi. Benzer kaygılarla Türk Kadınlar Birliği ve Türk Mason Derneği gibi kurumlar da daha sonra kapatılmıştı. Aynı biçimde parti, Milli Türk Talebe Birliği'ni de kendi güdümü altına almıştı.⁵³

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Dördüncü büyük kurultayı 9 Mayıs 1935 tarihinde toplanmış. Bu kurultayda Genel Sekreter Recep Peker şöyle demiştir,

⁴⁸ Karpat, *age*, s.68; Haytaoğlu, *agm*, S.49

⁴⁹ Giritlioğlu, *age*, s. 92.

⁵⁰ Karatepe, *age*, s.37.

⁵¹ Cemil Koçak, “*siyasal tarih 1923-1950*”, **Türkiye Tarihi-4 (Çağdaş Türkiye 1908-1980)**, Cem Yayınevi, S. 113.

⁵² Karatepe, *age*, s.37.

⁵³ Ahmet Kuyuş, Feroz Ahmad, Ahmet Ersoy, Cemal Kafadar Cemal, M. Asım Karaömerlioğlu, Şevket Pamuk, Zafer Toprak, Mete Tunçay, Özgür TÜresay, **Tarih 1839-1939**, Tusiad, Aralık 2006, s. 342.

“Türkiye Cumhuriyeti parti devletidir.”⁵⁴ Bu kongrede kabul edilen yeni parti tüzüğünün, partinin devlet organları ile sıkı ilişkiye girmesi, kongrelere mahallin en büyük mülki amirinin katılması ve açıklamalarda bulunması öngörülüyor, parti örgütü ile devlet örgütünün birbirini tamamladığı kabul ediliyordu.⁵⁵ 1930’lu yılların ilk yarısında CHF İçinde Recep Peker’in rolü ve etkisi hissedilmiş. Bu etki gerek örgütsel planda, gerekse ideolojik planda olmuştu. Peker bir yandan devlet ve hükümetten ayrı kalmasına gayret etmiş, diğer yandan da parti ideolojisinin gelişmesine ve yaygınlık kazanmasına çalışmıştı.⁵⁶

Recep Peker’in Genel Sekreterliği döneminde, Halk Partisi ülkede siyasi tekel kurdu. Fakat bu durum partinin güçlü olmasını sağlamaya yetmedi. Parti hükümet teşkilatına değil, beklenenin tam aksine, hükümet teşkilatı partiye egemen oldu. Parti ile hükümet o kadar iç içe girdi ki, artık partinin varlığı bile hissedilmeyecek ölçüde parti ile hükümet örgütü birleşti.⁵⁷

15 Haziran 1936’ da Recep Peker, Parti Genel Sekreterliğinden alınmış yerine Şükrü Kaya getirilmiştir⁵⁸. Ardından 18 Haziran 1936’da Başbakan İsmet İnönü tarafından yayımlanan bir genelgeyle İçişleri Bakanlığı ile CHP Genel Sekreterliği birleştirilirken, illerin valilerine partinin il başkanlığı görevi verildi⁵⁹. Parti diktasının devletle birleştirilmesi konusundaki son girişim ise 1937’de Halk Partisi’nin altı oku anayasaya alınarak CHP’nin ilkeleri devlet ilkeleri haline geldi.⁶⁰

C- Milli Şef Dönemi

1- Tek Partili Rejimin Son Yılları ve Müstakil Grup Uygulaması

Türk tarihinin en büyük insanı, dünya tarihinin en büyük insanlarından Atatürk, 10 Kasım 1938’de öldü. Gördüğümüz gibi, ölümünden bir yıl kadar önce Atatürk, İnönü ile 1925 başından beri kesintisiz sürmüş olan cumhurbaşkanı-

⁵⁴ Goloğlu, **age**, s. 189.

⁵⁵ Karatepe, **age**, s. 39.

⁵⁶ Tunçay, Koçak, Özdemir, Boratav, Hilav, Katoğlu, Ödekan, Akşin, **age**, S.115.

⁵⁷ Karatepe, **age**, s. 39.

⁵⁸ Karatepe, **age**, s. 40; Altun Aslı, **Age**, s. 106.

⁵⁹ Kuyuş, Ahmad, Ersoy, Kafadar, Karaömerlioğlu, Pamuk, Toprak, Tunçay, TÜRESAY, **age**, s. 343.

⁶⁰ Karatepe, **age**, s.40.

başbakan ilişkisine son vermiş, başbakanlığa Celal Bayar'ı getirmişti. Atatürk'ün hastalığının çok ağırlaştığı bir dönemde, İnönü'yü istemeyen İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın, aday olmaları için TBMM Başkanı Abdülhalik Renda, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, Celal Bayar'ı yokladıkları anlaşılıyor. Fakat İnönü bürokrasiye ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne, dolayısıyla TBMM'ye o denli egemendi ki, kimse bu önerilerin üstünde durmadı. Üstelik Çakmak ki orduyu temsil ediyordu, Cumhurbaşkanı'nın İnönü olması gerektiğini söylemişti. Böylece 11 Kasım 1938 günü TBMM İnönü'yü cumhurbaşkanı seçti⁶¹.

İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgi şunları anlatmaktaydı:

“Meclis çılgın bir halde 24 saat güç sabretti. Bütün memleket radyolar başında bekledi. Müttefikan beni Reisicumhur intihap ettiler (seçtiler), iktidarda olmayan, hatta iktidar mevkiinde fikrini sevmedikleri, korktukları bilinen bir çekilmiş adamın getirilmesi rıza ile serbest rey ile yapılmış hakiki bir intihap (seçim) olarak tarihe geçecekti. Reisicumhur Hayatı İlk hükümet için dahiliye ve hariciye vekillerini değiştirmesini Celal Bayar'a tavsiye ettim. Tereddüt ettikten sonra kabul etti:

Dahiliyeye Dr. (Refik) Saydam

Hariciyeye Şükrü Saraçoğlu

*Dr. Aras ile Şükrü Kaya'nın iktidardan gitmeleri memlekete hakiki bir inşirah verdi. Kendilerine karşı antipatinin bu kadar şamil olduğunu görmek herkesi şaşırttı.*⁶²

Atatürk'ten sonra İnönü'nün önemli ve sert bir iktidar mücadelesi olmaksızın Cumhurbaşkanlığına seçilmesi, ülkede rejim ve tek parti sisteminin sarsıntıya uğramadan süreceğinin bir işareti olarak yorumlanmış.⁶³

⁶¹ Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 2*, Cumhuriyet Gazetesi, Temmuz 1997, s. 100.

⁶² İsmet İnönü, *İsmet İnönü'nün Hatıraları Cumhuriyet'in İlk Yılları-2 (1923-1928)*, Cumhuriyet Gazetesi, Kasım 1998, s. 106.

⁶³ Koçak, *agm*, s. 122.

26 Aralık 1938 yılında toplanan Halk Partisi olağanüstü kurultayında İsmet Paşa, Mustafa Kemal'den boşalan yere değişmez genel başkan seçilmiş. İsmet İnönü'ye bu kurultayda aynı zamanda "Milli Şef" unvanı verilmiş.⁶⁴ Böylece İsmet Paşa için yaklaşık 12 yıl sürecek olan Milli Şeflik dönemi başlamış oluyordu. Ancak İsmet Paşa'nın Milli Şeflik görevini üstlenmesinden sonra 25 Ocak 'da, daha önce Atatürk tarafından başbakanlığa getirilmiş olan Celal Bayar çekilmiş, yerine Refik Saydam atanmıştır. Ertesi günde hükümet programı okunarak meclisten güvenoyu alınmıştır. Aynı oturumda seçimlerin yenilenmesine de karar verilmiştir⁶⁵.

CHP'nin 1939 Mayıs'ının sonunda yapılan 5. Kurultayında TBMM'de, hükümeti denetleme işlevini görecek olan ve CHP Kurultayı'nca belirlenecek 21 kişilik bir Müstakil Grup kurulması kararlaştırılmış ve grubun başına Ali Nihat Tarhan getirilmişti.⁶⁶ CHP nizamnamesine göre Müstakil Grup; devlet işlerinin iyi bir şekilde yürütülmesinin, parti nizamname ve programının ve büyük kurultay kararlarının en iyi şekilde uygulanmasını, meclis grubu kararına tabi olmaksızın murakabe edecekti. Yine Müstakil Grup; kendi umumi heyetinin kararı ile hükümete soru yöneltebilecek ve açıklama isteyebilecekti. Ayrıca hükümetten, herhangi bir, meselenin, TBMM'de görüşülmesini alenen talep edebilecek ve hükümet için TBMM'den güvenoyu isteyebilecekti. Müstakil Grup nifak, ihtiras ve şahsiyata yer vermeden parti hükümetinin başarılı olması için çalışacaktır.⁶⁷ Ancak Müstakil Grup en çok eleştirilmesi gereken konularda, en çok alkış tutanlardan olmuştur. Varlık vergisinin mecliste görüşülmesi sırasında izlediği yol, bu tutumun örneklerindedir.⁶⁸

1936'dan beri uygulana gelmiş olan Dâhiliye Vekilinin CHP Genel Sekreterliği'ni de üstlenmesi yönteminden vazgeçilmiştir. 1939 seçimlerinde mebus adayları saptanmadan önce ikinci seçmenler Ankara'ya çağrılarak kendileriyle danışma toplantıları yapılmıştır.⁶⁹

⁶⁴ Karatepe, *age*, s. 40.

⁶⁵ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, Altın Kitaplar Matbaası, İstanbul 1983, s. 175.

⁶⁶ Akşin, *age*, s. 101.

⁶⁷ Osman Akandere, "1939-1946 Yılları Arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Bir Denetleme ve Kontrol Organı Olarak Müstakil Grup'un Yapısı ve İşlevi", *Türkiyat Araştırma Dergisi*, Selçuklu Üniversitesi, sayı. 7, s. 308.

⁶⁸ Yetkin, *age*, s. 181.

⁶⁹ Akşin, *age*, s. 101.

Bu arada o günlerde Atatürk zamanında genellikle devrimleri benimsemedikleri için yurt dışına gitmiş olanlar da birer ikişer geriye dönmeye başladı⁷⁰. Böylece Atatürk döneminde siyasal yaşamın dışına itilmiş birçok kişiye karşı İnönü barışma politikası uygulamış. Ancak barışılan kişiler CHP'ye dâhil edilmeden müstakil mebus yapmışlardır⁷¹. Önce Kazım Karabekir, daha sonra Hüseyin Cahit Yalçın CHP İstanbul ve Çankırı milletvekili oldular. Benzer bir girişim sonucunda Fethi Okyar CHP Bolu milletvekilliğine seçilmiş. Müstakil milletvekilleri Ali Fuat Cebesoy ile Refet Bele CHP üyeliğine kabul edilmişler⁷².

D- Çok Partili Hayata Geçiş Ve Yeni Sistemin Yerleşmesi (1945-1961)

1- Çok Partili Döneme Geçiş Çabaları

Daha önceki konularda değindiğimiz gibi, tek partili döneminde muhalefet oluşturma girişimleri olmuştur. Ancak Atatürk dönemindeki TPCF ve SCF, İnönü'nün ilk dönemindeki Müstakil Grup gibi muhalefet oluşturma girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Ancak Milli Şef ve II. Dünya Savaşı döneminde oluşan bazı iç ve dış sorunlar çok partili döneme geçilmesinde etkili olmuştur.

Tek parti döneminde Türkiye'de siyasal iktidarın toplumsal tabanı asker-sivil bürokrasi ile ekonomik yönden güçlü toplum kesimlerinin ortaklığına dayanıyordu. Temeli, Milli Kurtuluş Savaşı'nın Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetlerinde, Kuvay-i Milliye müfrezelerinde ve kongrelerde atılan bu koalisyona, savaşı kazanılmasından sonra gayrimüslim burjuvazinin yerini almaya aday büyük şehir burjuvazisi de katılmıştı. Cumhuriyet Halk Partisi kurulduktan sonra, tek parti rejimi ve bu rejime özgü bir seçim sistemi ile bu koalisyon büyük çatışmalara meydan vermeden ülkeyi yönetmişti.⁷³

Ancak CHP, II. Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği problemleri savaşın sonunda bütün ağırlığı ile yaşamaya başlamıştı. CHP'nin yaptığı uygulamalar

⁷⁰ Yetkin, *age*, s. 177.

⁷¹ Uyar, *Türkiye'de Tek Parti Döneminde İktidar ve Muhalefet (1923-1950)*, s. 250.

⁷² Koçak, *agm*, s. 124-125.

⁷³ Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Yayınları, İstanbul, 2003, s. 23.

hükümete ve partiye karşı sessiz ama giderek artan bir muhalefetin doğmasına yol açmış.⁷⁴

Celal Bayar hükümetinden ardından atanan Refik Saydam hükümeti savaş ekonomisi uygulamaya başlamış. Vergiler ve devlet tekelinde bulunan zorunlu ihtiyaç maddelerinin fiyatları arttırılmış. Bu da karaborsacılığa neden olmuş. Savaşın başlamasıyla devletçilik politikası olumsuz etkilenmeye başlamış. Ülke hızla yeni bir bunalıma sürüklenmeye başlamış.⁷⁵

Savaş nedeniyle ülkenin bulunduğu ekonomik sorunlara çözüm bulmak amacıyla, 1940 yılının ilk günlerinde Milli Koruma Kanununun kabul edilmiş. Yaşa, hükümete ekonomiyi yeniden düzenlemek amacıyla o zamana dek görülmemiş ölçüde geniş yetkiler ve olanaklar veriyordu.⁷⁶ 1942'de Refik Saydam'ın ani ölümü üzerine başbakanlığa Şükrü Saraçoğlu gelmiş (9 Temmuz 1942). Yeni hükümet uygulamayı tersine çevirerek fiyatları serbest bırakmıştı. Fiyatlar fırlamış, genel fiyat düzeyi 1942'de yüzde 90, 1943'te yüzde 75 artmış. Çiftçi ve tüccarın, sanayicinin durumu iyileşmiş. Dar gelirli kentlilerin durumu çok zorlaşmıştı.⁷⁷ Bu sefer savaş koşullarının doğurduğu olağanüstü zenginlikleri vergilendirmek yoluna gidilmiş. Kasım 1942'de çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu burjuvazinin servetini (gelirini değil) bir defaya mahsus ağır biçimde vergilendirmişti. Komisyonların saptadığı vergiyi bir ay içinde ödemeyenler önce toplama merkezlerine (kamplara), sonra da çalıştırılmak üzere Erzurum'un Aşkale'sine sevk edilmişlerdi.⁷⁸

C.H.P' ye karşı muhalifleri artıran başka bir durum da mahsulün savaş içinde tarlada tahmininin yapılması idi. Görevlendirilen memurların hububatın kıt olduğu dönemde yaptıkları suiistimaller halkın sıkıntılarını arttırmıştır. 26 Nisan 1944 tarihli Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu ile ortaya çıkan bu durum küçük köylü ile hükümeti karşı karşıya getirmiştir.⁷⁹

⁷⁴ Ercan Haytaoğlu, *agm*, s. 50.

⁷⁵ Kemal Ümitli, “*Tek Parti Diktatörlüğü*”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C. 6, İletişim Yayınları, s. 1921.

⁷⁶ Koçak, *agm*, s.130.

⁷⁷ Akşin, *age*, s. 106.

⁷⁸ Akşin, *age*, s. 107.

⁷⁹ Rıfık Salim Burçak, *1979 Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*, Ankara, s. 29.30; Ercan Haytaoğlu, *agm*, s. 51.

Bu yasaların keyfi karakteri ve bunların uygulanma tarzı vatandaşların devlete ve partiye güvenini aşındırmış. Bu durum özellikle, savaş yıllarında önemli miktarda servet biriktirmiş olmalarına karşın, Varlık Vergisi ile simgelesen hükümetin son dönemlerdeki uygulamaları nedeniyle tek partili devlette kendilerini artık güvenli hissedemeyen işadamları ve büyük çiftlik sahipleri için geçerliydi. 1945 gelindiğinde, 1923'ten beri istikrar sağlayan siyasi ittifak bozulmuştu ve savaş biter bitmez yeni bir siyasi denge kurma gereksinmesi oluşmuştu.⁸⁰

Çok partili hayata geçişte İnönü'nün rolünden de bahsetmek gerekir. Çünkü Türkiye'nin çok partili hayata geçişinde iç ve dış etkenlerinin rolünün yanında bu kararı veren ve uygulaması için kendi parti içinden bile gelen tepkilere karşı koyan odur.⁸¹ 1945'ten 1950'ye kadar uzanan tek partili sistemden, iki partili sisteme geçiş sürecin içinde İnönü, muhalefet partisinin kurulup gelişmesini desteklemiş ve CHP içindeki sertlik yanlılarını devre dışı bırakmayı başarmış.⁸²

Çok parti hayata geçiş sürecini hızlandıran en önemli dış politika etkeni, Sovyetlerle ilişkilerin bozulmasıdır. Sovyetler Birliği, 1945 Mart'ında Ankara'ya verdiği bir nota ile 17 Aralık 1925 Antlaşmasının, yeni şartlara uymadığı için uzatmayacağını bildirmiş. Yeni şartlara uyum sağlayabilmesi içim ise, Boğazlarda Montreaux rejiminin değiştirilmesine ve doğu sınırlarımızda Sovyetler lehine bazı düzeltmeler yapılması isteniyordu. Sovyetlerin bu tehdidi, Türkiye'nin Batı bloğuna girme ve bunun ön şartı olarak da çok partili siyasete geçme kararını hızlandırmıştı.⁸³

Almanya'ya son dakika savaş ilan ederek Birleşmiş Milletler'e katılma hakkını kazanmamız üzerine, San Francisco'ya giden Türk delegesine, Ankara, demokrasiye gittiğimizi açıklama talimatını vermiştir. Mayıs 1945'te delegemiz, Reuter Ajansı aracılığıyla Batı kamuoyuna Türkiye'nin bu niyetini duyurmuştur.⁸⁴ Nisan 1945'te Türkiye San Francisco Konferansına kurucu üye olarak katılarak ve

⁸⁰Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945, 1980)**, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, Ağustos 1994, s. 23.

⁸¹Metin Toker; **Demokrasimizim İsmet Paşa'lı Yılları, Tek Partiden Çok Partiyeye Geçiş, 1944-1950**, Ankara: Bilgi, 1998, s.22-25; Mustafa Çuvalı, **Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950)**, Babil Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 32.

⁸²Ahmet Demirel, "*İsmet İnönü*", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce *Kemalizm*, Cilt 2**, 124-138, İletişim, 2009, İstanbul, 1 Yayınları, S.131.

⁸³Karatepe, **age**, s. 95.

⁸⁴Avcıoğlu, **age**, s.516.

Birleşmiş Milletler antlaşmasına imzalayarak demokratik idealler için kesin söz vermiş oldu.⁸⁵

Halk Partisi hükümeti demokrasiye geçme kararının ilk belirtisi olarak basın üzerindeki denetimi azaltmış. 1944 yılında muhalefet yaptıkları için kapatılan Vatan, Tan ve Tasviri Efkâr gazetelerinin yeniden basılmasına izin verilmiş. Böylece İsmet Paşa 1945 yılı 19 Mayısında yaptığı konuşmasında, çok partili siyasete geçileceğini açıklıyordu. Ancak İnönü görünüşte var olan, istediği gibi yönlendirip denetleyebileceği etkisiz bir muhalefetin oluşumunun şartlarını kovalıyordu.⁸⁶

Buradan su sonuca varabiliriz ki çok partili hayata geçiş kararı dış faktörlerin zorlamasıyla, içeride rejimin yerleştiği ve halkın daha fazla devlete yabancılaşmasının zararlı olabileceği inancıyla bizzat İnönü ve yakınındakiler tarafından verilmiştir.⁸⁷

2- Çok Partili Dönem ve CHP

a- Demokrat Parti'nin Kuruluşu

İşte bu ortamda İnönü çok partili siyasal yaşama geçme kararı almıştı. Ondan sonra da iktidarda ya da muhalefette, sabırla, inatla, bazen kendi partisindeki eğilimlere meydan okuyarak, dizgenin oturup yerleşmesi için çabalamış. İnönü neden bu karar almıştı? Baş nedeni bütünsel kalkınma anlayışıdır.⁸⁸ Ancak İnönü'nün planına göre en uygunu, kendi kadrolarından çıkacak bir grubun yeni partiyi kurmasıydı. Böylece, Cumhuriyetin başından beri yürütülen modernleşme programı aksatılmadan sürdürülecek ve tek parti dönemi uygulamalarının meşruluğunun sorgulanması gündeme gelmeyecekti. Halk Partisi içinden çıkan ve iktidara gelme sansı olmayan göstermelik bir parti kurulacaktı. Geçmişe olduğu gibi, toplum yine işe karıştırılmayacak, bürokrat seçkinler ülkeyi bildikleri gibi yönetmeye devam edeceklerdi.⁸⁹

⁸⁵ Zürcher, **age**, s. 302.

⁸⁶ Karatepe, **age**, s. 95, 96.

⁸⁷ Çuvalı, **age**, s.37.

⁸⁸ Akşin, **age**, s. 111.

⁸⁹ Karatepe, **age**, s. 96.

Demokrat Parti'yi doğuran muhalefet hareketi, 1945 yılı bütçe görüşmelerinde ve çiftçiyi topraklandırma kanunu tasarısının meclisteki tartışmalarında su yüzüne çıkmış.⁹⁰ 10 Haziran 1945 tarihinde çiftçiyi topraklandırma kanunu kabul edilmiş. Kanun TBMM' de kabul edilmeden bir gün önce Menderes karma komisyon raportörlüğünden istifa etmiş ve yine kanun kabulünden üç gün önce (7 Haziran) Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü CHP TBMM Grubuna Dörtlü Takrir denilen önergeyi vermişler.⁹¹ Anayasada belirtilen milli egemenlik ilkesinin tam olarak uygulanmasını ve parti işleyişini demokrasinin temel ilkelerini göre yürütülmesini isteyen öneriyi meclis grubu reddetmişti.⁹²

Dörtlü takrir verilmesinden birkaç ay sonra, Celal Bayar milletvekilliğinden istifa etti. Bu tarihten itibaren sadece CHP üyesiydi. Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Mehmet Emin Yalman'ın Vatan Gazetesinde yazdıkları yazılar ile muhalefetini sürdürüyorlardı. Bunun üzerine CHP Meclis Grubu, Köprülü'yü ve Menderesi CHP ile olan ilişkilerini kesmiş ve bu kişilerin ihraç kararına karşı çıkan Refik Koraltan'da CHP'den ihraç edilmiştir. Bunun üzerine Bayar, 2 Aralık tarihinde CHP'den istifa etti.⁹³

Demokrat Parti (DP) 7 Ocak 1946'da kurulmuş. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulan partinin Genel Başkanlığı'na Celal Bayar getirilmiş. Aynı gün partinin programı ve tüzüğü açıklanmıştı.⁹⁴

Yaşattığı olumlu-olumsuz olaylarla Türkiye'nin tarihinde bir dönem meydana getirmiş olan DP, meclise girdiği günden itibaren muhalefet etmeye başlamıştır, hatta

⁹⁰ Karatepe, *age*, s. 97.

⁹¹ Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, s. 198.

⁹² Ahmad, , *age*, s. 27.

⁹³ Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, s. 198.

⁹⁴ Koçak, *agm*, s. 141

girmeden önce bile Adnan Menderes çeşitli yayınlarda CHP'yi yeren, uygulamalarını antidemokratik bulan yazılar yazmaktaydı.⁹⁵

DP, kuruluşundan hemen sonra, hızla güçlenmeye ve gelişmeye başlamıştır. Bu partinin her geçen gün saflarını genişletmesi ve CHP'den kopmaya başlaması, ister istemez CHP'de bir panik havası yaratmıştır. CHP yöneticileri ciddi ciddi iktidarı kaybetmekten korkar olmuşlardır.⁹⁶ CHP yeni koşullar içinde yerini belirlemek için çizgisini saptamak zorundadır. Bu nedenle, parti tüzük ve programında değişiklik yapmak için CHP Kurultayı'nın nisan ayında olağanüstü toplanması kararlaştırılır.⁹⁷

10-11 Mayıs 1946'da toplanan olağanüstü kurultayın açılış konuşmasında İnönü, iki ay içinde genel seçimlere gidileceğini ve seçimlerinde tek dereceli yapılacağını söylemiş. 11 Mayıs'ta yapılan kurultay da İnönü ittifakla Genel Başkan seçilmiş. "Milli Şef" ve "Değişmez Genel Başkan" unvanlarını kaldırmış. Bunun yerine parti başkanı dört yıllığına seçilecekti. İkinci değişiklik hükümeti denetlemek amacıyla kurulan Müstakil Grup'un kaldırılması olmuştu.⁹⁸

3- Çok Partili Dönemde Seçimler

a- 1946 Belediye Seçimleri

Demokrat parti belediye seçimlerine katılmayacağına dair Celal Bayar'ın imzasını taşıyan Merkez İdare Heyetinin 8 Mayıs tarihli bildirisi, belediye seçimlerinin ciddi ve ikna edici sebeplere dayanılmadan dört ay öne alınmış olduğu, milletvekili seçimleri için de aynı emrivaki ile karşılaşılması ihtimalinin olduğu ifade edilmiştir.⁹⁹ Milli Kalkınma Partisi ise önce seçimlere katılma kararı veriyse de seçim günü sabah 11'de hükümeti taraf tutmakla suçlayarak seçimlerden çekilmiş. Halkın bu karışık seçimlere katılım nispeti muhaliflere göre çok düşük; İçişleri

⁹⁵ Ahmad, , **Türkiye'de çok partili politikanın kronolojisi (1945-1971)**. Ankara: Bilgi Yayınevi., s. 16,17; Durç, "*Türk Muhalefet Geleneğinde Demokrat Parti*", **Mukaddime Dergisi**, sayı. 1, 59-83, 2010, s. 77.

⁹⁶ Bila, **age**, s. 111.

⁹⁷ Bila, **age**, s. 112.

⁹⁸ Ahmad, , **Türkiye'de çok partili politikanın kronolojisi (1945-1971)**, S. 25; Çuvalı, **age**, s. 69.

⁹⁹ İnan, "*Muhalefetin İstemediği İlk Erken Seçim: 1946 Belediye Seçimleri*", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 13, Sayı 1 Ocak 2004, s. 58.

Bakanına göre ise % 50-60 nispetinde olmuş. Resmen seçimlere katılmamakla beraber DP Halk Partisi'nden olmayan namzetlere oy vermiş. Birkaç yerde de Milli Kalkınma Partisini destekleyerek ona birkaç üyelik kazandırmışlardır.¹⁰⁰

Belediye seçimlerine DP iştirak etmediğinden dolayı, karşısında muhalefet partisi bulamadığı için, bu seçimlerde CHP tek aday listesi göstermekten vazgeçerek, aday tespitinde vatandaşlar serbest bırakılmış. Her yerde çeşitli aday listeleri meydana gelmiştir.¹⁰¹

Bu seçimlerin önemli bir sonucu da Halk Partisi içindeki birçok şahsi çatışmayı açığa çıkarması ve DP'nin gerçek kuvveti hakkında bir fikir elde edilmesiydi. Ayrıca hükümet iktidarın halka dayandığını yavaş yavaş hissetmeye başladı. Artık tek parti döneminde nadir dolaştıkları seçim bölgelerine, halka kosaan vaatlerde bulunan adaylar götürülecektir.¹⁰²

1946 Belediye Seçimleri, Türk demokrasi tarihinde, ilkleri içinde barındıran bir seçim olarak tarihe geçmiştir. Çünkü ilk kez bu seçimlerde, seçimler tüm yurttaki aynı günde yapılmış ve aynı gün içinde sonuçlanmıştır.¹⁰³ Seçimlerde çıkan bazı sahibeler olsa da yapılan yenilikler ile demokratik seçimler yolunda önemli bir adım olmuştur. Ancak DP gibi önemli bir muhalefet partisinin seçimlere katılmamasından seçimlerin pek bir değişiklik yaratmamıştır. Ancak DP örgütlü olduğu bölgelerde seçime katılımın azlığı, ileri dönemlerde CHP'ye karşı yeni bir güç olarak DP'nin çıkacağını göstermektedir.

b- 1946 Erken Genel Seçim

1946 seçimlerine CHP'nin dışında, çok partili siyasal yaşamın ilk partisi olan Milli Kalkınma Partisi ve Demokrat Parti de katılmıştır.¹⁰⁴

İktidarı seçimleri erkene almaktaki amacı, muhalefeti hazırlıksız yakalamaktır. DP henüz örgütlenmesini tamamlayamamıştı. Buna rağmen seçim kampanyasında

¹⁰⁰ Karpat, *age*, s. 139; Hasan Akbalık, **1946-1950 Döneminde CHP'nin Seçim Çalışmaları**, İnönü Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2006, s. 54.

¹⁰¹ giritlioğlu, *Age*, s. 191.

¹⁰² Akbalık, *age*, s. 55.

¹⁰³ İnan, *agm*, s. 65.

¹⁰⁴ TÜİK, **Milletvekili Genel Seçimleri**, TÜİK Matbaası, Ankara, Temmuz 2008, s. XII

geniş mitingler düzenleyerek, yeni siyasi mücadele biçimleri ortaya koydu. Demokrat Parti'nin hiç bir yasal güvencesi olmamasına ve her an feshedilme ihtimalinin bulunmasına rağmen, seçimlerde gerçek bir muhalefet partisi gibi mücadele verdi. Seçim tek dereceli, fakat açık oy, gizli sayım ilkesini benimseyen bir sistem içerisinde gerçekleştirildi. Seçim hizmetlerini yürüten idarenin de iktidarı kollamasının sonucu olarak CHP 403 milletvekili olarak seçimleri kazandı. DP ise hazırlıksız girdiği bu ilk seçimde ancak 54 sandalye kazanabildi. Seçimlerin dürüst olarak yapılmadığı ortadaydı. Bu yüzden CHP ile DP'nin ilişkileri kavgalıydı. Tabii TBMM'de iki partinin ilişkilerine de yansiyordu bu. Yeni dönemde İnönü, Şükrü Saraçoğlu yerine Recep Peker'i başbakanlığa getirdi.¹⁰⁵

c- 1946 Seçimleri Sonrası Durum

Seçimlerin yapıldığı 21 Temmuz 1946 tarihi ile İnönü'nün yayınlandığı 12 Temmuz Beyannamesi arasında geçen devre, Türkiye'de çok partili sistemin yerleştiği en önemli devredir. Bunun sonunda muhalefet partileri hem hareket serbestisi hem de CHP ile eşitlik kazanmış oldular.¹⁰⁶

DP ilk Büyük Kongresini Ocak 1947'de yaptı. Kongre *Hürriyet Misakı* adında bir bildiri yayımladı. Buna göre DP'nin kimi siyasal talepleri kabul edilmezse DP milletvekilleri TBMM'den ayrılacaklardı. Bu talepler, Anayasa'ya aykırı yasaların ayıklanması, dürüst seçimleri sağlayacak bir seçim yasası, devlet başkanlığının parti başkanlığı ile aynı kişide birleşmemesi (İnönü'nün durumu) diye özetlenebilir. DP ne denli sert muhalefet yaparsa Recep Peker'de aynı sertlik ve hırçlıkla karşılık veriyordu.¹⁰⁷

Partiler arasındaki ilişkilerin kopma noktasına ulaştığı bu dönemde sorunun çözmek için İnönü aracı olmuş. 1947 yılında partiler arasındaki ilişkilerin yeniden kurulabilmesi için CHP ve DP arasında resmi olmayan bazı ilişkiler kurulmuş ve görüşmeler yapılmıştı. Ancak bununla birlikte Başvekil Peker bu görüşmelerden

¹⁰⁵ Akşin, *age*, s. 117.

¹⁰⁶ Karpat, *age*, s.148; Betül Karıcı, **Çok Partili Hayata Geçişin Türk Basınındaki Yansıması (1945-1950 Vatan Gazetesi Örneği)**, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001, s. 53.

¹⁰⁷ Akşin, *age*, s. 118.

tedirgin oluyordu.¹⁰⁸ Onun için de İnönü CHP içinde Peker'e karşı bir hareket başlatmış. Milletvekili Nihat Erim'in başını çektiği bir grup genç milletvekili, CHP grubunda Peker'e karşı oy kullanmışlar (*357 er hareketi*). Peker, yandaşlarıyla birlikte birkaç gün İnönü ile mücadeleye girecekmiş gibi davranmış, fakat sonra istifa etmiş. Yerine Hasan Saka hükümeti kurulmuş (9 Eylül 1947).¹⁰⁹ Böylece Recep Peker ile birlikte olan sertlik yanlıları iktidardan uzaklaştırılmış ve İnönü'nün desteklediği ılımlılar iktidara gelmişti. Böylece muhalefet ile CHP arasında ılımlı bir ilişki başlamıştır.

CHP' VII. Kurultayında İnönü toplam 645 oyun 595'ini alarak Genel Başkan seçilmiş. Recep Peker ise 25 oy almıştı. Hilmi Uran'da 328 oy alarak Genel Başkan vekili seçilmişti.¹¹⁰

Kurultayda tüm parti örgütlerinin seçimle işbaşına gelmesi kararlaştırılmış. Bir başka önemli karar, parti milletvekili adaylarının % 70 oranında mahalli örgütler tarafından saptanacağı kararıydı. Bu kararlarla CHP, geleneksel olarak yukarıdan aşağıya doğru yönetilen bir parti olmaktan kurtulmak istemekte, parti içinde aşağı kademelerin de taleplerini etkin kılmaya çalışmaktadır.¹¹¹

Kurultaydaki önemli konulardan biri de din üzerinedi. Delegationlar, laikliğin yararlı olduğunu, ancak din eğitiminin biraz daha serbest kalmasını ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın daha etkili çalışması gerektiğine belirtmektedirler.¹¹² Ayrıca 1945 Toprak Reformu yasasını, daraltıp değiştirmeye karar verdiler.¹¹³

Çok partili hayata geçiş döneminde 12 Temmuz Beyannamesinden Recep Peker Hükümeti'nin istifasından sonra, CHP 7. Büyük Kurultayı önemli bir ileri aşama oluşturmuştur.¹¹⁴

¹⁰⁸ Koçak, *agm*, s. 145.

¹⁰⁹ Akşin, *age*, s. 118 .

¹¹⁰ Çuvalı, *age*, s.113.

¹¹¹ Koçak, *agm*, s. 150.

¹¹² Çuvalı, *age*, s. 114.

¹¹³ Ahmad, *age*, s. 42

¹¹⁴ Koçak, *agm*, s. 150.

CHP içindeki sertlik-uzlaşma yanlıları kavgası DP içinde de, hem de daha şiddetli olarak cereyan etmekteydi. Sertlik yanlıları DP Grubuna egemendiler ve parti yönetimini yumuşaklıkla suçluyorlardı Bunlar önce Meclis'te Müstakil Demokratlar Grubu'nu oluşturdular, sonra da 20 Temmuz 1948'de Millet Partisi (MP) kuruldu. Kurucuları arasında Mareşal Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Kenan Öner, Osman Bölükbaşı, Sadık Aldoğan vardı. Çakmak genel başkan oldu. MP, DP'yi danışıklı bir muhalefet gütmekle suçluyordu. Fakat DP'nin bu biçimde bölünmesi, 1950 seçimlerinin de göstereceği gibi, tabana fazla yansımada. Yine 1950'ye değin DP'nin milletvekili sayısı yarıya inmişti.¹¹⁵

4- Demokrat Parti İktidar

a- 1950 Milletvekilleri Seçimleri

İkinci Saka Hükümeti de 14 Ocak 1949'da istifa etmiş ve yerine 16 Ocak 1949 tarihinde Şemsettin Günaltay Hükümeti kurmuştur. Günaltay Hükümeti yukarıda bahsedilen ve değiştirilmek istenen Seçim Kanunu'nu 16 Şubat 1950 tarihinde istenildiği gibi çıkartarak seçime gidilmesini sağlamıştır.¹¹⁶ Bu kanunda seçimlerin genel ilkesi şöyle belirtilmiştir: "Milletvekili seçimleri tek dereceli ve ekseriyet usulüne göre genel, eşit gizli oyla yapılır. Oy serbest ve şahsidir. Oyların sayılması ve ayrılması açıktır. Her il bir seçim çevresi, nüfusta 150'nin üstünde olan her köy, kasaba ve mahalle bir seçim bölgesidir."¹¹⁷

1950 seçimleri Türk demokrasi tarihi için bir dönün noktasıdır. CHP'nin resmi seçim kampanyası, 23 Mart'ta İnönü'nün Polatlı mitingi ile başlamış. Ulus gazetesi ise seçime yönelik bir kampanya yayın organı olmuştur. Genel Başkan başta olmak üzere, parti önderlerinin çalışmaları, gezi ve konuşmaları haber yapılarak okuyucuya iletilmiş, böylece oralarda söylenen sözlerin yayılmasına çalışılmıştı. Çoğu aday veya zaten milletvekili olan köşe yazarları, yorumları ile bir yandan CHP'nin seçimleri kazanacağına yönelik güven duygusunu güçlendirmeye

¹¹⁵ Akşin, **age**, s. 119.

¹¹⁶ Hilmi URAN, **Hatıralarım**, Ankara 1959, s. 549,550; Yücel Kaştan, "*Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Partili Dönemden Çok Partili dönem Geçişte CHP'nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)*", **Sosyal Bilimler Dergisi**, AKÜ, Cilt VIII, Sayı: 1, Haziran 2006, s. 129.

¹¹⁷ İhsan Ezerli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1977-1920)**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 54, s. 8.

çalışırken, diğer yandan bu sonucun alınmasının memleket menfaatleri için ne kadar yerinde ve gerekli olduğunu söylemişlerdir.¹¹⁸

Mayıs 1950’de Türkiye’de düzenlenen genel seçim muhalefetin şaşırtıcı zaferiyle sonuçlanmıştı. Yirmi yedi yıldır hükümeti yönetmekte olan CHP, özgür ve huzur dolu bir seçim ortamında yeni kurulmuş Demokrat Parti (DP) tarafından yenilgiye uğratıldı. CHP hükümeti iktidardan çekildi ve muzaffer olan DP hemen çalışmaya başlayarak yeni bir hükümet oluşturdu. 8,5 milyon seçmenden %88’i oylarını kullanarak 396 DP, 68 CHP, 1 MP, 7 bağımsız milletvekilinden oluşan bir parlamento seçti.¹¹⁹

Tablo 1: 1950 seçim sonuçları tablosu¹²⁰

	Toplam	DP	CHP	MP	MKP	Bağımsızlar
Seçmen sayısı	8 903 576					
Oyunu kullananlar sayısı	7 916 091	4 242 832	3 165 096	240 209	9 207	258 698
Partiler Tarafından elde edilen üyelikler	498	408	69	1		9

Dokuzuncu dönem TBMM, Meclis Başkanı, Başkanlık Divanı ve Cumhurbaşkanı seçimleri yapıldıktan sonra, İnönü’nün Cumhurbaşkanı sıfatıyla göndermiş olduğu, Günaltay hükümetinin istifasının kabul edildiğini bildiren son tezkeresi okundu. Bu tezkerelerin meclisin bilgisine sunulması ile CHP’nin 27 yıllık

¹¹⁸ Süleyman Güngör, “14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP’de Bunalım”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs 2010, S. 21, s. 196.

¹¹⁹ Bernard Lewis, **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, Çev: Hamdi Aydoğan, Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ocak 2007, s. 9.

¹²⁰ TÜİK, 1951 İstatistik Yıllığı, Cilt 19, Ankara, s 225

iktidarı resmen ve fiilen sona ermiş ve hükümet tam anlamıyla demokratik sürecin içinde yeni bir siyasal partiye geçmiş oldu. İnönü yeni Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı tebrik etti. Bayar tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilen Adnan Menderes, yeni kabinenin listesini açıkladı ve kabinenin atama işlemi gerçekleştirilerek görev değişikliğinin ikinci ayağı da yaşanmış oldu.¹²¹

İktidarın devredilmesi, parti içinde de bir görev devrini gerektirdi. Tüzük gereği, Cumhurbaşkanı olduğu süre içinde İnönü'ye vekâlet etmek üzere seçilmiş olan Hilmi Uran, Genel Başkan kendi yetkilerini eline aldığı için vekil olarak kullandığı yetkileri asıl sahibine iade etti.¹²² Böylece 27 yıl süren CHP iktidarı sona ermiş ve İsmet İnönü muhalefet lideri olmuştur. Bundan sonra CHP parlamentonun denetleyici ve muhalefet tarafını temsil etmiştir.

E- CHP Taşra Teşkilatı

1923 tarihli parti nizamnamesine göre partinin yerel örgütü; Vilayet Heyet-i İdareleri, Vilayet Mutemedi, Kaza Heyet-i İdaresi, Kaza Mutemedi, Nahiye köy ve Mahalle teşkilatı şeklinde yapılanmaktadır.¹²³

CHP'de ocak kongreleri toplanarak üç kişilik bir heyet oluşturacaklar. Bu heyetler toplanarak beş kişilik nahiye heyetini, nahiye heyetlerinin beşer murahhasları da kaza heyetlerini, kaza heyetleri de beş kişilik vilayet heyetini oluşturacaktır.¹²⁴

CHP'nin ilk nizamnamesine göre köy ve mahalle teşkilatlarının halk kongreleri 23 Ekimde yapılacak 4 kişilik ocak idare heyeti ve birer mümessilden oluşacaktı. Nahiye kongreleri de bir ay sonra 23 Kasımda yapılacak 5 kişilik ocak idare heyeti ve üçer mümessilde oluşacaktı¹²⁵ Köy ve mahallelerde, Fırka'ya mensup

¹²¹ GİRİTLİOĞLU, **age**, s.251; Güngör, **agm**, s. 206.

¹²² Giritlioğlu, **age**, s. 247; Güngör, **agm**, s. 207.

¹²³ Kabasakal, **age**, s. 111,112; Altun, **age**, s. 66.

¹²⁴ Tuncay, **age**, s. 93.

¹²⁵ Tuncay, **age**, s. 93.

ve 18 yaşına dâhil olan köy ve mahalle ahalisinden her kişi halk kongresinin tabi üyesi olarak gösterilebilmektedir¹²⁶

CHP'nin 1927 Tüzüğünde, partinin ilk örgüt kademesinin köy ve mahalle ocakları olduğu ve bir yerde ocak örgütünün kurulabilmesi için kayıtlı üye sayısının 10 kişiye ulaşması gerektiği belirtilmektedir.¹²⁷

CHP'nin 1931 Tüzüğünde köy ve mahalle/semte ocaklarının kongrelerinin yılda bir, Eylül ve Şubat ayları arasında toplanacağı belirtilmektedir. Ocak kongrelerinde 300'e kadar olan üyeler için 2, bundan sonraki her 150 üye için 1 temsilci bucak kongresine katılabilecekti. Köy ve mahalle/semte ocakları 3-5 kişiden oluşacaktı.¹²⁸

Bucak kongresi, her köy ve mahalleden gelecek birer delegenin katılımı ile yapılmakta ve kongrede 5 kişilik bucak yönetim kurulu seçilmektedir. 1927 Tüzüğünde, bucak kongresinin, bucak yönetim kurulunun geçen yıla ilişkin raporunu inceleyip görüşeceği ve yönetim kurulunun 3-5 kişiden oluşacağı ve ilçe kongresine katılacak 3 delegeyi seçeceği belirtilmektedir. Ayrıca, bucak kongresi tüzük değişikliğine, İl Genel Meclisi'ne ve Belediye işlerine ilişkin önerilerini ya da bucak halkının gereksinimlerini üst yönetimlere bildirmek üzere belirler. 1931 Tüzüğünde, bucak kongresinde, bucakta ki ocakların 500'e kadar olan üyesi için 2, sonraki her 500 üye için birer delege seçilecek ve bunlar ilçe kongresine temsilci olarak gidecekti. 1935 Tüzüğünde yapılan değişiklikle, bucak kongresinde, bucaktaki ocakların 300'e kadar olan üyesi için 2, bundan sonraki her 300 üye için birer delege seçilecektir. Bu delegeler ilçe kongresinde bucağı temsil edecekti.¹²⁹

CHP'nin 1923 Tüzüğünde, ilçe kongrelerinin her yılın ocak ayında toplanacağı ve ilçe kongrelerine nahiyelerden gönderilecek üçer delegenin katılacağı belirtilmektedir. İl mutemedi tarafından atanan ilçe mutemedi, ilçe kongresinin doğal üyesidir. İlçe mutemedi de merkezi sistemle atanmaktadır. İlçe kongresinde sadece ilçe yönetim kurulu seçilebilmektedir. İlçe yönetim kurulları 5 kişiden oluşmaktaydı

¹²⁶ Kabasakal, *age*, s. 111,112; Altun, *age*, s. 66.

¹²⁷ Uyar, *1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme*, s. 40.

¹²⁸ Uyar, *1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme*, s. 40.

¹²⁹ Hakkı Uyar, *1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme*, s. 42, 43.

ve ilçe mutemedi bu yönetim kurulunun doğal başkanıydı. İlçe kongresi ve il kongresine gidecek delegeleri seçer. 1931 Tüzüğü'nde, her ilçe kongresinde, ilçedeki ocakların 1000'e kadar üyesi için üç, bundan sonraki her 1000 üye için birer delege seçileceği ve bunların ilçeyi il kongresinde temsil edeceği belirtilmektedir.¹³⁰

CHP'nin 1923 tarihli Tüzüğünde, il kongrelerinin yılda bir kere, Büyük Kongrenin toplanmasından üç ay önce (ocak ayında) toplanacağı, il mutemedinin il kongresinin doğal üyesi olduğu ve il kongrelerinin ilçelerden gelecek üçer delegenin katılımı ile yapılacağı belirtilmektedir. Tüzüğün 46. Maddesinde il kongresinin "*vilayet şuralarında takip edeceği hususi programı tanzim*" edeceği, "*Umumi program içinde Büyük Kongreye gönderilmek üzere teklif layihaları*" hazırlayacağı ve Büyük Kongreye ilden gidecek delegeleri seçeceği yer almaktadır. Tüzüğe göre, il yönetim kurulu 5 kişiden oluşuyordu ve il yönetim kuruluna il mutemedi başkanlık edecekti.¹³¹ 1927 tüzüğünde parti mutemetliği ve parti müfettişliği kaldırılmış. Tüzüğün kabul edilen şekli ile il başkanları, il idare kurulunun içinden seçilmiş oluyorlardı.¹³² İl kongreleri, il yönetim kurullarının bir yıllık faaliyet raporunu inceler ve görüşür, üye sayısı üçten beşe kadar olmak üzere tüzük, layiha ve hesap encümenleri oluşturur; mütaka müfettişinin takdirine göre 5 ya da 7 kişiden oluşan il yönetim kurulunu ve o yıla mahsus olmak üzere Büyük Kongreye gidecek iki delegeyi (ve iki yedek delegeyi) seçer; İl Genel Meclisi'ne, belediyelere ilişkin işler için program düzenleme ve tüzük değişikliği ile kongreye verilmiş olan raporları, dile getirilen önerileri ve o yörenin gereksinimleri hakkında hazırlayacağı raporları mütaka müfettişliğine verir.¹³³

Parti örgütünden ilişkiler il düzeyinde il başkanları ile valiler aralarında kurulacaktı. Gerektiğin de Genel Yönetim Kurulu kararı ve Başkanlık divanı onayı ile partinin il başkanları tayin edebilecekti.¹³⁴ Böylece 1930'lu yıllara gelindiğinde, CHP'nin il örgütlerinin kendi inisiyatifleri ile hareket etme olanağını giderek yitirdiği görülmektedir.¹³⁵

¹³⁰ Hakkı Uyar, **1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme**, s. 43, 44.

¹³¹ Uyar, **1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme**, s. 45.

¹³² Giritlioğlu, *age*, s. 98.

¹³³ Uyar, **1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme**, s. 45,46

¹³⁴ Koçak, *agm*, Yayın Yön: Sina Akşin, *age*, s.115

¹³⁵ Uyar, **1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme**, s. 46.

1925 yılında mevcut bulunan il, ilçe, bucak ve ocak örgütlerinin yanı sıra, ülkedeki 74 ili 14 mıntıkaya ayırdı. Parti her mıntıkanın başına bir müfettiş atayarak, genel bir örgütlenmeye gitti. 1936 yılına gelindiğinde 50 il, 342 ilçe, 1800 bucak ve 25941 ocak örgütü vardı. Ülke nüfusunun % 7,7'si partiye üyeydi.¹³⁶

Partileri üyelik bakımından kitle partisi ve kadro partisi olarak ikiye ayırmak mümkündür. Parti üyeliği bakımından yapılan bu ayırım göz önüne alındığında kitle partileri, “ocak” örgütlerine; kadro partileri ise, “komite” örgütlerine dayanır. CHP'nin 1923 Tüzüğüne göre, CHP'ye her Türk ve dışarıdan gelip Türk vatandaşlığına geçen, Türk kültürünü kabul eden herkes üye olabilir. Partiye üyelikte aranan tek şart, üye olmak isteyen kişinin parti tüzüğüne ve parti programına bağlı kalacağına dair imzalı bir belge vermesiydi. Üyeler, partinin genel esaslarına muhalefet ettikleri zaman, Parti Divanı'nca üyelikten çıkarılabilecekti 1927 tarihli kurultayda partiye kabul şartları ise: 18 yaşını doldurmak, çevresinde kötü biri olarak bilinmemek, yüz kızartıcı bir suçtan dolayı mahkûm olmamak, Milli Mücadele'ye karşı tavır almış olmamak. Bilinen her Türk vatandaşı; Türk kültürü ve partinin bütün ilkelerini kabul eden herkes partiye üye olabilir. Partiye üye olmak için iki üye tarafından önerilmek gerekir. 1935 Tüzüğünde üyelik şartlarına bazı eklemeler yapıldı. Partiye kabul edilme şartları arasında “*Türkçe konuşmak*” ve üyeliğe önerenlerin en az iki yıldır partiye üye olmalarının yanı sıra, üyeliğe girenlerin her üç ayda bir topluca ve törenle kayıtlarının yapılması esası getirildi.

CHP'nin 1930 tarihindeki üye sayısı 800.000 (Türkiye nüfusunun % 5,5'i); 1936'deki üye sayısı 1.260.000 (% 7,8) ve 1948'deki üye sayısı da 1.898.000'dir (% 9,5)¹³⁷

¹³⁶ Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, s. 77.

¹³⁷ Uyar, **1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme**, s. 47-49.

BİRİNCİ BÖLÜM

KESKİN İLÇE TEŞKİLATI FAALİYETLERİ İLE ANKARA ARASINDAKİ İLİŞKİLERİ (1930-1950)

A) Keskin İlçe Teşkilatı (1930-1950)

CHP merkez ve taşra teşkilatlanmasının kurulmasında ARMHC çok önemli bir yeri vardır. CHP kurulmadan önce ARMHC görev alan ve Ankara milletvekilliği yapan Ahmet İhsan Pehlivanlı Keskin CHP'si için önemli biridir.¹³⁸ 1885 Keskin doğumlu olup, ülkemizin I. Birinci Dünya Harbi sonrası imzalanan Mondros Mütarekesi'ne dayanılarak yer yer işgal edilmesi üzerine Kırşehir Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasında rol oynamıştır. Nitekim Kırşehir Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nde yaptıkları hizmetlerden dolayı Cumhuriyetin ilanından sonra İstiklal Madalyası ile taltif edilmiştir.¹³⁹ 1923 yılında II. Devre Milletvekilliği seçimlerinde Ankara mebusluğuna seçilmiştir. İhsan Bey TBMM Meclisine 11 Ağustos 1923 tarihinde katılmıştır. Mazbatası 13 Ağustos 1923 (12.8.1339) tarihinde tasdik edilmiştir.¹⁴⁰

İhsan Bey seçim bölgesinin meselelerine çok önem verdiğini Meclis Başkanlığına verdiği 21 Nisan 1925 tarihli bir önergede “*Ankara-Sivas demiryolu inşaatının Yahşihan'a kadar tamamladığını görerek*” sevindiğini ifade etmiştir. Bununla Yahşihan'a 27 kilometre mesafede bulunan Keskin'in ticaret ve ziraat gelirlerinin bir kat arttıracağından, Yahşihan-Keskin kara yolunun mutlaka 1925 sene

¹³⁸ İhsan Bey 1885(1301) yılında Keskin Abdurrahman Bey Obası köyünde dünyaya gelmiş, babası Rıza Bey, annesi Tayyibe Hanım'dır. Liseyi Kırşehir'de okumuştur, İstanbul Hukuk mektebi mezunudur. II. ve III. DÖENM Ankara Milletvekili yapmıştır. 3 Ocak 1961'de Ankara'da vefat etmiştir. Detaylı bilgilerin Hamit Pehlivanlı'nın “Ankara Mebusu Ahmet İhsan (Pehlivanlı) Bey”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Mart-Temmuz-Kasım, 2007, C. XXIII, S, 67, s. 175-186 makalesine bakınız.

¹³⁹ Hamit Pehlivanlı, “Ankara Mebusu Ahmet İhsan (Pehlivanlı) Bey”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Mart-Temmuz-Kasım, 2007, C. XXIII, S, 67, s. 176.

¹⁴⁰ Hamit Pehlivanlı, “Ankara Mebusu Ahmet İhsan (Pehlivanlı) Bey”, , s.179,180.

içinde yapılması gereğini dile getirmiştir. Ahmet İhsan Bey 1927 tarihinde Ankara milletvekili olarak yeniden meclise girmiştir.¹⁴¹

İhsan Bey Halk Fırkası'nın Keskin İlçe Başkanlığında bir takım sıkıntılardan dolayı, mülkiye müfettişlerinden Fevzi Bey isimli bir zat ile Keskin'e gelmiştir. Basında ve halkta İhsan Bey'in parti içerisindeki sorunların çözmesi beklenmektedir. Ancak bir gün sonraki Keskin Gazetesi'nin "Dün Keskin'e geldiğini yazdığımız mebus İhsan Bey bugün alelacele Ankara'ya dönmüştür. Anlaşılan İhsan Bey Keskin Halk Fırkası'nın yalnız başına İhsan Bey değil Ankara Halk Fırkası'nın heyet-i mecmuası bile düzeltemez. Biri birinin lisanını anlamayan insanlar bir arada nasıl hoşça geçinebilirler biz Halk Fırkasına Boşuna mı Babil kulesi diyoruz."¹⁴²Denilmekte böylece İhsan Bey'in Keskin Halk Fırkası işlerine karıştığı görülmektedir.

CHP arşiv belgeleri incelendiğinde; CHP İlçe Teşkilatıyla ilgili 1930 ve 1950 yılları arası belgelere ulaşabiliyoruz. Keskin Türk Ocağı'nın lağvı ile ilgili belgelere bakıldığında 1930 tarihinde Keskin Kaza İdare Heyeti Başkanlığını İzzet Bey yaptığı görülmektedir. İzzet Bey döneminin en önemli meselesi de Türk Ocaklarının lağvedilmesiyle birlikte, kapatılan Keskin Türk Ocağı'nın mal varlığına el konulmasıdır. Keskin Türk Ocağı'nın lağvı ayrı bir başlıkta ikinci bölümde geniş bir şekilde incelenmektedir.

İzzet Bey dönemimde 1931 milletvekili seçimleri yapılmış olup Keskin Ankara'ya bağlı bir kaza olduğu için 1931 seçimlerinde Ankara milletvekillerini seçmekteydi. Seçimlere ikinci seçmen sistemi uygulandığı için Keskin'den milletvekili seçimlerine katılması için ikinci seçmenler belirlenmiş. CHP Ankara Vilayet Heyeti reisinin Keskin'de dâhil Ankara'ya bağlı 10 kazaya gönderdiği yazıda ikinci seçmen seçimlerinin 8 Nisan 1931 aksamına kadar ikmal yapılması ve daha evvel hazırlığını ikmal eden kazaların derhal ikinci seçmen seçimlerinin yapılması istenmiştir.¹⁴³

¹⁴¹ Hamit Pehlivanlı, "Ankara Mebusu Ahmet İhsan (Pehlivanlı) Bey", s.181,182.

¹⁴² Bayram Sakallı, **Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Keskin Gazetesi**, Kırıkkale 1999, s. 227,229; Hamit Pehlivanlı, "Ankara Mebusu Ahmet İhsan (Pehlivanlı) Bey", s.181,182.

¹⁴³ 490.01.131.557.3-250.

Bunun üzerine CHP Keskin Kazası İdare Heyeti tarafında Keskin kazasının ikinci seçmenliğe namzet gösterilenlerin isim listesinde yazılı olanların tespiti ve ayırmak için namzetlerin tasdik ve onay bulunulması marazıyla bir mazbata CHP Ankara Vilayeti İdare Heyetine gönderilmesi için hazırlanmıştı.¹⁴⁴

Kekin Halk Fırkası İdare Heyet Reisi İzzet Bey'in, Ankara Vilayet Halk Fırkası İdare Heyeti Reisi Rifat Bey'e (Börekçi) gönderdiği yazıda: Keskin kazasının genel nüfusu 21.947 olduğunu bunlardan 11.120 erkek nüfus seçim hakkına sahip olduğunu, 10.827 küçük erkek nüfus olup bunların seçim hakkına sahip olmadığı belirtmişlerdir. Mevcut genel nüfusu nazaran 107 ikinci seçmen çıkmakta olduğu, belirlenen isim listesinin beraber arz ve takdim edilmiş ve tasvip ve tasdik edilmesi istenilmiştir.¹⁴⁵ İkinci seçmen seçimine 9771 kişi katılmıştır. Katılanların 20 rey hakkı olup iştirak edenlerin oranı %88'dir. Evvelki seçmenlerin %60'ı iştirak¹⁴⁶ etmiştir.

Keskin İdare Heyeti Reisi İzzet Bey tarafından Mazbatadaki ikinci seçmen listesinde ismi unutulmuş Kocabaş nahiyesi muhtarı Hacı Kâhyanın daha sonra isminin listeye eklenmesi istenilerek ve Vilayet Heyeti Reisliği tarafından onay verilmiştir.¹⁴⁷

Vilayet İdare Heyeti Reisliğine gönderilen, Keskin ikinci seçmen listesinin bulunduğu, mazbata Ankara Halk Fırkası Vilayet İdare Heyeti Reisliği tarafından tetkik ve tasvip edilmiş. Halk Fırkası İdare Heyeti Reisliği tarafından ikinci seçmen namzetlerinin seçimlerde bulunması istenilmiştir.¹⁴⁸

Keskin Halk Fırkası Reisi İzzet Bey'in 20 Mart 1931 tarihinde acele olarak Ankara Halk Fırkası İdare Heyeti Reisliğinden ikinci seçmenler belirledikten hemen sonra Keskin kazasındaki mebus seçimi için mahallelerde ve köylerde nüfus defterleri uzmanları gelmiş ve teftiş heyeti tetkikat yapmıştı.¹⁴⁹ Bu teftiş sonrası Keskin Halk Fırkası Reisi İzzet Bey'in 20 Mart 1931 tarihinde, acele olarak Ankara Halk Fırkası İdare Heyeti Reisliğinden Teftiş Heyetinin tespitine göre Millet Meclisi

¹⁴⁴ 490.01.131.557.3-210, 211, 212.

¹⁴⁵ 490.01.131.557.3-232.

¹⁴⁶ 490.01.131.557.3-86.

¹⁴⁷ 490.01.131.557.3-234, 235.

¹⁴⁸ 490.01.131.557.3-209.

¹⁴⁹ 490.01.131.557.3-227.

mebus seçimleri için harcanmak üzere; 1.250 liraya ihtiyaç olduğu belirtmekte. Bu meblağın yalnız 300 lirasını Keskin Belediyesince ancak temin edileceğini geri kalan 950 liranın da yardım olarak verilmesi istemiştir.¹⁵⁰

19 Eylül 1932 tarihinde Ankara kazalarına gönderilen telgrafta İkinci seçmen seçimleri bittiğini ve Halk Fırkası mebus adaylarını ilan edilmek üzere olduğu ve mebus seçimleri 24 Nisan Cuma günü başlayıp o gün sona ereceği bildirilmiştir. İkinci seçmenlerin de mesafelerine göre o gün sabahleyin kaza merkezinde bulunmalarını temin için tedbir alınması istenmiştir.¹⁵¹ Seçilen Ankara milletvekilleri şunlardır: Ankara mebusu Ali Bey, Ankara mebusu Halit Ferit Bey, Ankara mebusu Rifat Bey, Ankara mebusu Şakir Bey, Kırşehir Mebusu Yahya Galip Bey, İmalatı Harbiye fişek fabrikası usta başısı Eşref Bey, Keskin'in Halitli köyünden Yakup oğullarından Ahmet oğlu Hasan Bey, Ankara'nın Tatlar karyesinden Kasap oğullarından Abdullah oğlu Muslahiddin Bey, Ankara mebusu Gazi Mustafa Kemal'dir.

Bunların arasında Keskin'den milletvekili seçimlerine katılan Ahmet oğlu Hasan milletvekili seçilmiştir. Vilayet İdare Heyeti tarafından Keskin Halk Fırkası Reis İzzet Bey'e Çekilen 2 Mayıs 1931 tarihli telgraf ile Keskin'in Halitli köyünden mebus seçilen Yakup oğullarından Ahmet oğlu Hasan Bey'in, (Hasan Denek) pazartesi günü Millet Meclisine toplanacağından Ankara'da temini rica edilmiştir.¹⁵² Böylece İzzet Bey döneminde Keskin'den Ankara milletvekili olarak Ahmet oğlu Hasan Bey Keskin'i mecliste temsil etmiştir.

İzzet Bey döneminde Ankara mebusları Şakir Kınacı, Rifat Araz, Mehmet Rasim Aktar'ın 14 Ekim 1936 tarihinde oluşturulan teftiş raporunda İzzet Bey döneminde Keskin CHP Teşkilatı'nın hesap işleri hakkında da şu bilgileri vermişlerdir:¹⁵³

¹⁵⁰ 490.01.131.557.3-231.

¹⁵¹ 490.01.131.557.3-62.

¹⁵² 490.01.131.557.3-237.

¹⁵³ 490.01.616.19.1- 76, 77.

“1929 yılında 53,55 hasılat olmuş ve 41,2 masraf bittenzil 12,53 kuruş 1930 yılına devredilmiş 1930 yılında 217,4 hasılat 196,19 masraf olmuş ve masraf kısmı tenzil edildikten sonra 25,85 kuruş 1931 yılına devredilmiştir.

1931 yılında 962,75 hasılat 139,42 kuruş masraf yapılmış ve masraf indirildikten sonra 223,53 1932 yılına devredilmiştir.

*1932 yılına geçen seneki devirle beraber hasılat yekûnu 2577,15 kuruşu bulmuş ve 2520,88 kuruş masraf vuku bularak bittenzil 56,27 kuruş 1933 yılına devredilmiştir.*¹⁵⁴

İzzet Bey'den sonra Keskin İdare heyeti Başkanlığına seçilen Mustafa Başer 307 (1889) Keskin doğumlu olup 320 (1892) senesinde Keskin iptidaisinden, 322'de (1894) rüştiyeden, 325'de (1897) idadiden, 328'de (1900) Ankara muallim mektebinden mezun olmuştur. 328-330 (1900-1902) senelerinde Ankara merkez vilayette saadet mektebi baş muallimliği yapmış, 330-338 (1902-1910) senelerine kadar ihtiyat zabıtlığında bulunmuş. 339'da (1911) ticaret atılmış olup yol, inşaat müteahhitliği yapmıştır. Türk Ocağı reisliğinde, Keskin Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığında, Kızılay, Himaye-i Etfal reisliğinde, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Başkanlığında bulunmuş olup CHP Parti Başkanlığına da seçilmiş olup Belediye Başkanlığında iken diğer vazifelerinden parti nizamnamesi göre istifa ederek ayrılmıştır. Evvelce muallim ve ihtiyat zabiti iken siyasi fırkalara intisap etmemiz olup. Serbest hayatında Müdafa-i Hukuk Cemiyetine ve Müdafai Hukuk Cemiyetinde tabiatıyla Cumhuriyet Halk Fırkasına girmiştir. Milli mücadelede 7. Fırka 23. Alay 1. Takım 1. Bölük Kumandanlığı yapmış. Eskişehir Afyonkarahisar arasındaki Porsuk çayı civarındaki dağlarda, Çal tepe, Erikli köy muharebelerinde, Sarı köy, Polatlı, Haymana sırtlarında, Mangal tepe muharebelerinde göğüs göğse kanlı mücadelelerde bulunmuş ve bu muharebelerde yaralanmış geri hizmete alınmıştır. Nallıhan inzibat zabıtlığında, Akşehir'de, Eskişehir sefer komisyonu sevk zabıtlığında çalışmış. İstiklal madalyası ile taltif olunmuş. 328 (1909) senesinde içtimai hayata atılmıştır. O zaman padişahlık idaresinin zararını ve tefessüh ettiğini anlayarak. Yirmi dört senen evvel bu günkü kavuştuğumuz hayat ve içtimaiyatı arzu edenlerden biri olduğunu ve arzu ve emeline kavuştuğuna şimdi çok mesut ve bahtiyar olduğunu belirtmiştir. 340 (1921) senesinde Cumhuriyet Halk Partisi'ne

¹⁵⁴ 490.01.284.1139.1-260.

girmiştir. 1932 yılında CHP İlçe Yönetim Kurulu Başkanlığı seçilmiş olup ve Keskin Belediye Reisliği yapmıştır.¹⁵⁵

Mustafa Başer döneminde 03 Temmuz 1933 tarihinde Mustafa Başer'in çektiği bir telgrafta Fırka için radyo ihtiyacının olunmuş.¹⁵⁶ 07 Mayıs 1934 tarihli yazıda radyo bedelleri gönderilmek üzere Almanya'dan getirilen üç adet akümülatörlü ve altı adet elektrikli radyoların Keskin'den ve talep edilen diğer kazalardan radyo makinesini almak ve tertibatını öğrenmek için bir kişi gönderilmesi talep edilmiş ve gönderilmiştir. Radyo içinde Keskin'den 70 lira talep edildiği görülmüştür.¹⁵⁷

Mustafa Başer döneminde 1931 seçimlerinden sonra Ankara'da boşalan mebusluklar için ara seçimlerde yapılmıştır. Vilayet İdare Heyeti Reisi Rıfat Bey'in (Börekçi) Ankara'nın, Keskin'in de dâhil olduğu taşrada ki kazalarına gönderdiği yazıda: 20 Ocak 1933 Cuma günü Ankara'da boş bulunan mebusluk için seçim yapılacağını ve bütün ikinci seçmenlerin iştirak ettirilmeleri istenmişti. Halk Fırkasının mebus adayı ayrıca tebliğ edileceği ve hazırlıkların şimdiden başlanması istenilmiştir.¹⁵⁸ Vilayet İdare Heyeti reisi tarafından gönderilen yazıda; boş bulunan Ankara mebusluğuna Fırka Umumi Riyaset Divanınca Muharrirlerden Aka Gündüz Bey aday gösterildiğini belirtilmiş. Seçimlerin temini ve neticesinin Keskin kazası CHP İdare Heyeti Riyaseti tarafından aynı gün telgrafla gönderilmesi istenilmiştir.¹⁵⁹ Keskin kazası eski CHP İdare Heyeti Reisi İzzet Bey tarafında gönderilen yazıda: "*Fırkamızın namzedi Aka Gündüz Bey'in müttefikan (oy birliği) intihap olunduğu (seçildiği) arz olunur*"¹⁶⁰ Keskin'de 107 ikinci seçmenin 101 oy kullanmıştır. Aka Gündüz Bey 101 oy almıştır. Ankara'nın kazalarının genelinde ise 935 ikinci seçmenden 922'si oy kullanmış ve Aka Gündüz Bey 922 oyun hepsini almıştır.¹⁶¹

13 Ocak 1935 tarihli Cuma günü yapılan Keskin İlçe Kongresinde Mustafa Başer'in başkanlığını yaptığı İlçe Yönetim Kurulu üyeliğine Mustafa Başer, Mustafa Asım Özdemir, Nuri Apaydın, Mahmut Boran, Hüseyin Devkiran, Mahmut Taşcı

¹⁵⁵ 490.01.96.375.1-3.

¹⁵⁶ 490.01.94.369.1-124.

¹⁵⁷ 490.01.94.369.1-118.

¹⁵⁸ 490.01.131.527.3-10.

¹⁵⁹ 490.01.131.527.3-9.

¹⁶⁰ 490.01.131.527.3-6.

¹⁶¹ 490.01.131.527.3-50.

ve Ahmet Emsin'den asil üye; Hüseyin oğlu Bay Hüseyin, Başkâtip Ali bey, Gündoğdu'dan Hüseyin Bey, Turanan oğlu Yusuf bey, dava vekili Halil bey, Ömer Rıza oğlu Rıza bey, Abdurrahman bey yedek üye seçilmişlerdir. Mustafa Başer 1935 CHP İl Kongresine giderken yerine Mustafa Asım Özdemir vekâlet etmiştir.¹⁶²

Mustafa Başer döneminde Ankara mebusları Şakir Kınacı, Rifat Araz, Mehmet Rasim Aktar 1936 yazında seçim bölgeleri olan Bala, Keskin, Kalecik ve Çubuk kazalarına uğramışlardır. Ankara mebusları Raporda Ankara'dan Bala ilçesinin tetkikinden sonra 14 Ekim 1936 tarihinde Keskin ilçesine tetkik için gidildiğini, Keskin'e vardıktan sonra orada parti ve gerekli arkadaşlarla görüşmeden parti işlerini incelediklerini belirtmektedirler. Keskin'de yaptıkları incelemeler sonucunda Keskin ve Keskin Parti teşkilatlanması ile ilgili şunları ifade etmişlerdir:

“Keskin ilçesinin mevkiinin yüksekliği dolayısıyla hava ve suyu güzel suyu bol ve oldukça ağaçlık ve büyücek ve göze çarpacak kadar güzel evleri imar görmüş ve görmeğe elverişli bulunan bir ilçedir.

İlçenin genel nüfusu 62 bindir. İlçe merkezinin 4900 nüfusu ve 1000'i geçer evi vardır.

İlçenin 140 köyü, parti teşkilatı itibariyle 140 köy ve merkezde dört ocağıyla beraber 144 ocağı; idari 4, itibari 17 olmak üzere 21 kamunu bulunmaktadır.

İlçenin genel üye sayısı 5712 ve merkezin kendisine bağlı dört mahalle ocağıyla beraber üye sayısı 300'dür.

Parti, hususi muhasebeye ait olup partiye mal edilmiş ve muamelesinin ikmal edilmek üzere bulunduğu bildirilen ve toplantı için büyük bir salonu, dört büyük oda ihtiva etmekte olan bir bina bulunmaktadır. Binanın çarşıya yakın düzayak ve halkın kolaylıkla girmelerime müsait bulunması parti için iyi ve elverişli görülmüştür.

Yönetim kurlunu teşkil edenler memleketçe tanınmış ve sevilmiş şahıslardır. Parti başkanı aynı zamanda belediye başkanıdır. Her suretle çalışkan ve bilgisi ve görgüsü iyi dürüstlüğü dolayısıyla herkesin saygısını kazanmış ve parti ve belediye işlerini başaracak kabiliyette bir arkadaşır. Bu arkadaşların parti otoritesini istismar ettikleri hissedilmemiştir. Yönetim kurulunda bulunan üyelerin arasındaki

¹⁶² 490.01.95.370.1-202; 490.01.128.509.1-23.

sevgi ve saygı iyi ve samimidir. Kendilerine bağı kademelerle aynı durumda iyi ve birbirlerine karşı sevgi ve saygıları düzgün bulunmaktadır. Tüzüğün 146. Maddesinde yazılı olduğundan fazla iş alanları yoktur.

Hükümet erkânıyla iş ve fikir birliği derecesi samimi bir durumda görülmüştür.

Yönetim kurulunun toplantıları karar defterine göre aşağıdaki şekilde iyi olarak devam ede gelmekte bulunmuştur.

1932 yılında çoklukla 43, 1933 yılında 28 ve 1934 yılında 21, 1935 yılında 15 ve 1936 yılında keza çoklukla olmak üzere 40 toplantı yapılmış ve kararları esaslı maddeler istinat etmek üzere bütünü imza altına alındığı görülmüştür.

Büro çalışmaları da iyi olduğu gibi 183'üncü maddede yazılı tutulması gerekli defter ve dosyaları intizamı da zararsızca bulunmuştur.

2 Ocak 1935 yılında yapılan İlçe Kongresi tüzük hükümlerine tamamen uygun olarak yapıldığı ve kongrece tespit edilen ilçe dileklerinin birer sureti de vilayet kongresine gönderildiği kongre zabıtnamesinin incelenmesiyle anlaşılmıştır.

Parti programını yaymak ve benimsetmek ve genelge hükümlerini yerine getirmek özelindeki çalışmaları zararsızdır.

Kendilerine bağı ocak ve nahiyelerin teftiş ve murakabe edilmesi hususu İlçe Yönetim Kurulunun 2 Haziran 1931 toplantısında mevzu bahsedilerek üyelerden Nuri Apaydın tarafından yapılmasına karar verilmiş ve bu maksatla ocak ve nahiyelere gönderilen bu arkadaşın, henüz ödevini bitirmediği ve bitirmek üzere bulunduğu parti başkanlığına göndermiş olduğu raporlardan anlaşılmış ise de teftiş murakabenin sonuca erdirememesi yüzünden bunlar üzerinde tetkikat yapılması imkânı bulunamamıştır. Yeni üye kaydına bu ilçede de rastlanmamıştır. Yalnız ocak ve nahiyede kayıtlı bulunan üyelerin kayıtları kütük defterine geçirilmiş ve bu suretle her nahiyeye ait güzel ve muntazam kütük defterlerinin tutulduğu anlaşılmış ise de üyelerin diğer ilçelerde olduğu gibi kayıtları yeni teklif varakalarıyla yenilenmiştir. Her ne kadar ocaklara ve nahiyelere bu bapta yeni teklif varakaları gönderilmiş ve fakat ocak ve nahiyeler bunları ikmal ederek ilçeye göndermemiştir. Diğer ilçelerden

geri kalınmaması ve bunların takibiyle sonuca erdirilmesi hususu ilçe başkanlığına ihsas olunmuştur.” ¹⁶³

Teftiş raporlarında görüldüğü gibi Mustafa Başer döneminde CHP Keskin İlçe Teşkilatının düzenli bir şekilde çalıştığı görülmüştür.

M. Başer 3 Mart 1937 tarihli Ankara CHP İl Yönetim Kuruluna gönderdi bir telgrafta: *“Partimizin prensiplerine muhalif hareket ve cereyanlar için azami derecede uyanık ve hassas bulunmaktayız. Son zamanlarda Teşkilatı Esasiye Kanunumuzda tarikatçılığın büsbütün silinip kaldırıldığı, tarikat düşünceleri tarafından (Dervişliğin yeniden kanuna ilave edildiği ve tarikatçılığa müsaade ve serbestlik verildiği şeklinde yanlış anlatılması ve bu yılda propaganda yapılması yüzünden) Nakşibendi tarikatına mensup birkaç kişi elde edilerek hükümete ihbar edilmiş ve hükümetçe icap eden tedbir ittihaz kılınarak tarikat salikleri hakkında kanuni muamele yapılmak üzere adliyece tahkikata başlanmıştır. Bu hususta hükümetle el ve fikir birliğiyle çalışıldığını ve partimizce hükümete icap eden her türlü muavenetin yapılmakta olduğunu ve bu tahrikât zehrini; geçen sene tarikatçılık yüzünden mahkemeye düşen Bala kazasının köyünden Derviş (Alibaba) namında bir serserinin son günlerde kazaya gelerek gizlice saçmakta ve aşulamakta olduğunu tahkikat neticesinde anlaşıldığı”* bildirmiştir. ¹⁶⁴

Böylece 1924 yasasına göre yasaklanmış olan tarikatlara karşı tedbirle alınmış olduğunu, tarikatların Keskin’de ve çevresindeki çalışmalarının engellenmeye çalışıldığı görülmüştür.

Keskin Kaza kongresinin 02.01.1937 tarih ve 1 sayılı toplantısında kaza yönetim kurulunda Mustafa Başer, Asım Özdemir, Mahmut Baran, Nuri Apaydın, M. Taşcı asil üye olarak, Ali Çetiner, İsmail Özcan, Abdullah Gündoğdu, Halil Fahri Yenice, Mehmet Özdemir yedek üye olarak seçilmiş ve onaylanmıştır. ¹⁶⁵

Mustafa Başer döneminin en önemli faaliyeti 20 Şubat 1938’te CHP Keskin Halkevi açılmasıdır. CHP Keskin İlçesi Parti Başkanı Mustafa Başer’in Keskin

¹⁶³ 490.01.616.19.1- 75,76.

¹⁶⁴ 490.01.96.375.1-254.

¹⁶⁵ 490.01.96.375.1-255.

Halkevinin açılış töreni konuşmasıyla birlikte 20 Şubat 1938’te CHP Keskin Halkevi açılmıştır. Keskin Halkevi ayrı bir başlık altında daha detaylı incelenecektir.¹⁶⁶

Mustafa Başer döneminde 19 Nisan 1938 günü saat 13.07’de merkez üssü Kırşehir, Keskin ve Yerköy üçgeninde olan çok şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. 23 köyde 410 ev tamamen yıkılmıştır. Ayrıca 591 evin de oturulamayacak derecede hasarlı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan tespitlerde Keskin kazasında 4 kişi ölmüş, ikisi ağır, beşi hafif olmak üzere yedi kişi de yaralanmıştır. Ayrıca canlı hayvan kaybı da söz konusudur. Yapılan tespitlere göre 172 kuzu telef olmuştur. Kılıç Özü üzerinde bir köprü ve iki değirmen zarar görmüştür.¹⁶⁷

Mustafa Başer’in 25 Nisan 1938 tarihinde Ankara Valiliğine ve CHP Yüksek Başkalarına çektiği telgrafta: “ *Altı gündən beri devam etmekte zelzelelerin kazamızın 24 köyünde 750 ev yıkılmış 1400 ev yarılıp çatlamıştır. 12 köy halkı Kızılay’dan gönderilen 100 çadırı kaymakamlık tarafından barındırılmış ise de mütebaki 12 köy halkı açıkta sızlanmakta ve kendilerine çadır verilmesini kaymakamlık ve firkamızdan istemektedirler. Erzak ve yardımlar muntazaman cevap edilebilmekte ise de çadır tedarikine imkân olmadığından hiç olmazsa daha 200 çadırın gönderilmesi*” talebinde bulunulmuştur.¹⁶⁸

CHP 1941 Ankara İl Kongresinde tespit olunan dileklerde alınan cevaplarda: “*Zelzelede müteessir olan Arap köyünün tamiri için gerekli yardımın yapılacağı*” bildirilmiştir.¹⁶⁹

Hükümet, Yozgat ve Kırşehir vilâyetleri ile Ankara’nın Keskin kazasında meydana gelen deprem tahribatını tespit etmek üzere bir heyet teşekkül ettirmiştir. Bu heyetin tespitlerine göre adı geçen yerlerde meydana gelen hasarın zararının 3 milyon lirayı bulacağı anlaşılmaktadır. Bu zararın karşılanması işi Kızılay’a bırakılmıştır. Bu iş için Kızılay’a 30.000 lira tahsis edilmiştir. Ayrıca özel kanun çıkarılarak 500.000 lira daha tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır. Temin edilen bu paranın Kızılay tarafından adı geçen yerlerde zarara uğrayan vatandaşların ev

¹⁶⁶ 490.01.96.371.1-149.

¹⁶⁷ Hamit Pehlivanlı; “*Keskin Büyük Depremi-19 Nisan 1938-*”, **Pusula Gazetesi**, 04-5-6.Mart 2013, Yıl:8, sayı:2441-2442-2443

¹⁶⁸ 490.01.96.375.1-187,188.

¹⁶⁹ 490.01.121.480.2-11,17; 490.01,137.555.1- 652.

ihtiyacını karşılamak üzere kullanılmasına karar vermiştir. Ayrıca Kızılay emrine yeteri kadar teknik eleman verilmesine, inşaat için lazım olacak kerestenin çevre ormanlardan bedava verilmesine, inşaat malzemelerinin nakliyesinin devlet imkânları ile bedava karşılanmasına da izin verilmiştir. Yine inşaatlarda çalışacak ustaların mümkün ise tamamen mahallinden teminine, mümkün olmadığı takdirde orduda bulunan ustaların bu işlerde görevlendirilmesine müsaade edilmesine karar verilerek ilgililere emirler verilmiştir.¹⁷⁰

1939 tarihinde yapılan Keskin İlçe Kongresinin 14 Ocak 1939 tarih ve 3 sayılı toplantısında Mustafa Başer Başkan Nuri Apaydın, Mustafa Asım Özdemir, Mahmut Baran (muhasip), Mahmut Taşcı, Kandemir (sekreter), Rauf Yılmaz asıl üye; İsmail Özcan, Ahmet Ökmen, Ali Berberzade, Rıza Er Evrensel, Bahri Bostancı, Köprülü Hasan, Başkâtip Hasan yedek üye olarak seçilmiştir. Bu dönemde Keskin’de 20 nahiye (3 esas nahiye, 17 itibari nahiye), 112 ocak (4 mahalle semt ocağı, 108 köy ocağı) vardır. Keskin’in nüfusu 62473 mevcut nüfustan 5795 kişi partiye kayıtlı olduğu görülmektedir.¹⁷¹

Mustafa Başer döneminde Keskin CHP İdare Heyeti tarafından 05 Şubat 1940 tarihli CHP Vilayet İdare Heyetine gönderilen bir yazıda Erzincan ve havalisi felaketzedelerine yardım edilmek üzere milli yardım kolu tarafından nakit ve ayniyat olarak: 3438 lira, 7678 kilo buğday, 1566 kilo arpa, 1000 kilo bulgur, 2160 kilo un, 24 kilo peynir 770 parça giyecek eşya toplandığı belirtilmektedir.¹⁷²

1940 tarihinde yapılan Keskin Kaza Kongresinin 02 Şubat 1940 tarih ve 45 numaralı toplantısında idare heyeti asil üyeleri Mustafa Başer, Mahmut Taşcı, Rauf Yılmaz, Mahmur Baran, Nuri Apaydın, Kandemir ve Mustafa Asım; yedek üyeleri Ahmet Ökmen, Ali Doğruel, İsmail Özcan, Hasan Köprülü, Bahri Bostancı, Ali Çetiner ve Mehmet Baran seçilmiştir.¹⁷³ 21 Şubat 1940 tarihinde Keskin Parti Teşkilatı 8 nahiye 9 semt ocağı 92 köy ocağından ibaret olmaktadır.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Hamit Pehlivanlı; “Keskin Büyük Depremi-19 Nisan 1938-”, sayı: 2441-2442-2443, http://www.pusulagazetesi.net/kose-yazilari/keskin_buyuk_depremi_19_n-1394.html

¹⁷¹ 490.01.96.375.1-77, 141, 142.

¹⁷² 490.01.96.375.1-34.

¹⁷³ 490.01.96.375.1-35.

¹⁷⁴ 490.01.96.375.1-24.

Mustafa Başer başkanlığı dönemimde 10 Kasım 1938 yılında vefat etmiş olan büyük liderimiz Mustafa Kemal Atatürk için Keskin’de törenler yapılmış olup, Mustafa Başer bu törenlerle ilgili şunları belirtmiştir:¹⁷⁵

“Ankara’da edebi şefimizin cenaze töreninin yapıldığı gün Keskin’de de bütün resmi ve hususi daireler ve hatta ticarethaneler kapalı idi. Son günlerde büyük kurtarıcımız Atatürk’ün mermerden bir bstn yaptırmiştik. Bu sevimli bst, 21.11.1938 günün cumhuriyet meydanının tam ortasında atlastan yapılmış Türk bayrağı ve parti bayrağıyla süslenmiş bir halde üzerine yerleştirildi. Bütün etrafi çiçeklerle yeşilliklerle tezyin edildi. Partimizin altı vasfını ve prensibini işaret eden altı oku tanziren sureti mahsusda da yaptırılan altı adet meşale büsbütün rezk edilmişti.

Tren gününü tam saat ikide Halkevi’nin geniş olan ve yüksek varlığınız sayesinde yaptırılan konferans salonuna lebalep denecek kadar halk birikti. Halkın pek çoğu da hıncahınc denecek derecede dış kapıya kadar ayaktaydı.

Halkevi mensuplarından ğretmen Kandemir, Edebi şefimizin hayatı, eserleri, hakkında çok baliğ (insan) söylev verdi. Büyük atamızın gençliğe hitabesini okudu. İçin için hıçkırıklarla salon inledi. Büyük halaskarımızın aziz ruhlarını takdissen  dakika ayakta bir vakfeyi ihtiramı müteakip sözüne nihayet verdi. Hazırın dağılmadan evvel ayni gün saat 14’te Cumhuriyet meydanında muazzam bir tören yapılacağı parti başkanı Mustafa Başer tarafından halka söylendi. Halkevi’nden kemali sükun ve intizamla mell, mahzun halk dağıldı. Öğleden sonra kadınlı erkekli oluklu, çocuklu bütün Keskin halkı fev fev Cumhuriyet alanına toplanıyorlardı. Saat 14’de doğru Atatürk büstünün etrafında ve çok geniş Cumhuriyet alanında şimdiye kadar Keskin’de misline tesadüf edilmedik bir kalabalık toplanmıştı. Mektep talebeleri de geldiler. Evvelce hazırlanan plan mucibince bando takımı, memurin, talebeler ve bütün halk kemali sükun ve iltizamla yerlerini aldılar.

Saat tam 14’de bando çok hazin matem havasını almağa başladı kemali hüzün ve skunla bando dinledi.

¹⁷⁵ 490.01.96.375.1-153, 154.

Buna müteakip parti başkanı Mustafa Başer, Atatürk büstleri önünde Ebedi Şefin ölümünü, mübarek na'sının toprağa değil bütün Türk milletinin kalplerine gömüldüğünü, bütün Türklerle beraber bütün dünyanın yas çektiğini, herkesin anlayacağı bir lisanla yanık yanık söylemiş, bağı yanık bütün dinleyiciler hıçkıra hıçkıra ve hönkür hönkür ağlaşırken Edebi Şefimizin harikulade hayatını, kurtarıcı, kurucu, yapıcı, ıslahkar inkılapçı ve koruyucu vasıflarını ve parlak eserlerini çok belîğ bir surette anlatmış ve bıraktığı eserlere bağlı kalacağımıza, açtığı nurlu ve şuurlu yolda sarsılmaz bir imanla yürüyeceğimize ve yaptığı inkılaplara artan bir imanla bağlı bulunacağımıza and içerek atamızın aziz ruhlarına sonsuz sevgi ve saygılar sunarak sözünü kesmiş. Büstün önünde eğilerek kemali huşu ve ihtiramla geri çekilmiştir. Halkevi mensuplarından öğretmen Hilmi Göktürk ile halk namına Faik Ayaç da Atamızın büyük eserleri ve hayatı ve emaneten bıraktığı mukaddes eserlere bağlı kalacağımıza belîğ bir surette anlattı. Bu hatiplerin sözlerinin sonu saat 16'yı bulmuştu.

Saat tam 16'da evvelce hazırlanmış ve tembih edilmiş olan top yeri, göğü inletircesine atılmış, bir adet topun gürlmesi üzerine bütün Keskin halkı aziz atamızın mukaddes ruhlarını tebcilen 3 dakikalık bir sükût ve ihtiram vakfesi geçirmişlerdir.

Bu sükûtu müteakip büstün etrafında hazırlanan altı meşale üç kişi tarafından hemen ateşlenmiş, bütün hazirun kıymetli büstün önünde ihtiram geçidi yaparak tam bir sükûn ve intizamla dağılmışlardır. İşbu tören hakkında ki tamim bütün teşkilatımıza ve nahiyelere gönderilmiş, oralarda da Cumhuriyet alanlarında toplantılar yapılmış ve merasim icra kılınmıştır.”

1941 tarihinde yapılan kaza kongresinde CHP Keskin İdare Heyetine Mustafa Başer (Belediye Reisi), Kandemir, Nuri Apaydın, Mahmut Taşcı, Ahmet Ökmen ve Bahri Bostancı asil üye; Mustafa Asım, Hasan Baran, Hüseyin Gündoğdu, Selim Özer, Sait Kutay, Hamit Yurdakul ve Ali Doğruel Yedek üye seçilmiştir. Keskin'in 9 nahiyesi olduğunu. Bunların 4'ü resmi nahiye 5'i itibari nahiye dir, 107 adet köy ve semt ocaklarından teşkildir.¹⁷⁶

Mustafa Başer döneminde CHP 1941-1942 Ankara İl Kongresi çalışma raporunda: “Kırıkkale nahiyelerini Ahılı semt ocağına bağlı bulunan ve 150 haneden

¹⁷⁶ 490.01.130.521.2-22,27.

ibaret olan Doğanay köyünün Ahılı semt ocağından ayrılarak müstakil ocak haline getirilmesi” talep edilmiştir.¹⁷⁷

Mustafa Başer dönemi yapılan 1943 milletvekili genel seçimleri çok partili hayata geçmeden önceki son milletvekili seçimleridir. 1943 milletvekili genel seçimleri için Ankara ve kazalarından 1524 ikinci seçmen belirlenmiştir. Keskin kazasının ikinci seçmenlerinin sayısı ise 147 adet tespit edilmiştir.¹⁷⁸

Mustafa Başer dönemi Keskin İlçe Teşkilatı hesap işleriyle ilgili Ankara mebusları Ankara Mebusu Şakir Kınacı, Rifat Araz, Mehmet Rasim Aktar teftiş raporlarında şunları belirtmiştir:

“1933 yılına devirle beraber hasılat 662,21 kuruş olmuş ve 525,78 kuruş masraf indirildikten sonra 135,43 1934 yılına devredilmiş.

1934 yılında devirle beraber hasılat 741,46 kuruş olmuş ve aynı miktarda masraf edildikten sonra 1935 yılına kasa mevcudu olarak bir şey devredilmemiştir.

1935 yılında hasılat 828,44 kuruş olmuş ve 828,25 kuruş masraf yapıldığından bittenzil 1936 yılına yalnız 19 kuruş devredilmiştir.

1936 yılından bu günkü tarihe kadar 1113, 22 varidata 1113,02 masraf yapılmış ve hali hazırda kasa mevcudu yalnız 20 kuruş bulunmuştur.”¹⁷⁹

5 Temmuz 1936 tarihli Ankara CHP İl Yönetim Kuruluna yazılan yazıda 1936 bütçesinde kasada 20 kuruş mevcut olduğu, toplam borcunda 178 lira 52 kuruş olduğu, Parti taahhüdatı harman sonunda toplanacağı ve bu borcun toplanan taahhüdat ile ödeneceği bildirilmiştir.¹⁸⁰

CHP Ankara İl Yönetim Kurulu azası olan Ali Rıza Sun 20 Kasım 1937 tarihli teftiş raporunda: *“Son teftiştten sonra 1 Ekim 1937’den 30 Mayıs 1937’ye kadar, (1789,89) lira varidat ve (1787,73) lira sarfiyat vuku bulan 1 Haziran 1937 tarihine (1.54) lira devredilmiştir. Mezkûr tarihten- müdevver para ile beraber- 28 Ekim 1937 tarihine kadar (1195,60) lira varidat ve 6 Kasım 1937’ye kadar (196,52)*

¹⁷⁷ 490.01.137.555.1-573, 577, 606, 612, 613, 617.

¹⁷⁸ 490.01.131.529.1-1.

¹⁷⁹ 490.01.616.19.1- 76, 77.

¹⁸⁰ 490.01.96.375.1- 261.

lira sarfiyat vuku bulmuştur. Mütebaki (999,08) liradan (185,08) lira bazı eşya mubayaası (satın alma) için avans olarak mutemede verilmiş teftiş zamanında cüzdanla Keskin Ziraat Bankasında (714) lira mevcut olduğunu, kuyudat ve hesabatın doğru bulunduğu yapılan tetkikattan anlaşılmıştır.

İlçenin varidatı; kamunlarca % 15 aidatla tahsildarlar marifetiyle ve dip koçanlı makbuzlarla yapılan tahsilâtın ilçeye gönderilen aksamından ibarettir.

Sarfiyat evrakı müsbiteye (resmi evrak) istinaden yapılmaktadır.

Varidat ve sarfiyat 30 Mayıs 1937'ye kadar eski usul üzere tutulan hesap defterine ve 1 Haziran 1937'den itibaren de İlyönkurul tarafından gönderilen yeni kasa defterine günü gününe kaydedilmiştir.”¹⁸¹

Esad Uras teftiş raporunda hesap işler ile ilgili bu seneki kongrelerde hemen hemen umumiyetle geçen seneki idare heyetleri ve reisleri muhafaza ettiğini belirtmiştir. Kazaların mali durumları hakkında bir fikir husulü için bu seneki bütçelerini vermiştir. Buna göre 1938 Keskin'in bütçesi 600 liradır. (500 aza taahhüdü, 100 belediyeden)¹⁸²

Esad Uras Keskin'de yardım parası toplanması hakkında “yardım parası tahsilâtı Anakara vilayetinin birçok kazasında, bütçelerine konulmuş olmasına rağmen, tahsil olunmamaktadır. Bilhassa nahiyelerde hiç yok gibidir” demiş. Yardım parası tahsil edilen yerlerde de tahsil şekillerinin başka olduğunu belirtmiştir.¹⁸³

Raporunda Keskin CHP Teşkilatı'nın yardım parası toplaması ile ilgili şu bilgileri vermiştir:¹⁸⁴

“Mesela Keskin de harman zamanında yirmi nahiye için kaza idare heyetince bir, iki aylık beş tahsildar tayin edilmekte ve bunlara yüzde 15 ve ocak reislerine ayrıca yüzde 5 verilmek suretiyle tahsilat yapılmakta olduğu anlaşılmıştır. Bu usulün 3-4 seneden beri tatbik edildiği görülmüştür. Her azadan alınan para mukabil kendisine makbuz verilmemiş köy namına tahsildar ve nahiye reisi tarafından bir

¹⁸¹ 490.01.96.375.1- 238, 239, 240, 241, 242.

¹⁸² 490.01.617.21.1- 94.

¹⁸³ 490.01.617.21.1- 18.

¹⁸⁴ 490.01.617.21.1- 19.

makbuz verilerek bu makbuzun arkasına döküm halinde verenlerin isimleri yazılmış ve yekun dip koçanına kayıt edilmiştir. Geçen sene tayin olan bu tahsildarlardan Mustafa Akan isminde birisi 81 lira 27 kuruş zimmetine geçirmiştir. Kendisi hakkında müddei umumilikçe (savcılık) adi zimmet olarak tatbikat yapılmaktadır.”

185

1939-1940 bütçesi CHP Keskin İlçe Yönetim Kurulunun 3 Mayıs 1939 tarih ve 18 numaralı kararı ile Keskin Halkevi başkanlığından gelen 2.300,00 lira gelir tasdik edilmiş olup. Partinin bütçesinden halkevine 650 lira belediye bütçesinden 400 lira verilmiş olduğu belirtilmiştir.¹⁸⁶

1941-1942 CHP İl Kongresinde Keskin CHP Teşkilatı yıllık kaza bütçesi varidatlar 2.625,00 lira masraflarda 2.625,00 lira olduğu kongrece kabul edilmiştir.¹⁸⁷

1943 tarihinde yapılan kaza kongreleri sonucunda CHP Keskin Kaza İdare Heyeti Başkanlığına maarif memurluğu yapan ve Keskin Halkevi başkanlığı yapmış olan Refet Kandemir¹⁸⁸, Mustafa Başer’ den sonra seçilmiştir.¹⁸⁹ 1 Temmuz 1907 (1322) Keskin doğumlu, 1928 tarihinde İzmir Öğretmen okulunu bitirmiş, Çeşitli yerlerde öğretmenlik ve 13 Eylül 1934 yılında Keskin merkez okulu başöğretmenliği yapmış olup, 04 Ekim 1937 yılında kaza Maarif memurluğuna tayin edilmiştir. 24 Ekim 1938 tarihinde CHP’ye girmiştir. 26 Kasım 1938- 28 Mart 1942 tarihlerinde Keskin Halkevi Reisliğine seçilmiş, uzun bir dönem Keskin Halkevi başkanlığı yapmıştır.¹⁹⁰

Refet Kandemir 1944 tarihinde yapılan kaza kongresi sonucunda CHP Keskin Kaza İdare Heyeti başkanlığına tekrar seçilmiştir.¹⁹¹

¹⁸⁵ 490.01.617,21.1- 93.

¹⁸⁶ 490.01.96,375.1- 33.

¹⁸⁷ 490.01.137,555.1-552.

¹⁸⁸ Refet Kandemir ile ilgili daha detaylı bilgi alabilmek için Prof. Hamit Pehlivanlı’nın “Taşrada Bir halkevi Reisi: Refet Kandemir”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 6, S.2, Kırıkkale 2016 makalesine bakınız

¹⁸⁹ 490.01.137.555.1-543.

¹⁹⁰ Refet KANDEMİR Sicil sureti, 490.01.932.625.2; Hamit Pehlivanlı; “Taşrada Bir halkevi Reisi: Refet Kandemir”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 6, S.2, Kırıkkale 2016, s. 42

¹⁹¹ 490.01.137.554.1-364.

Refet Kandemir döneminde 1943- 1944 CHP Ankara İl Kongresinin 18 Aralık 1944 tarihli ikinci toplantısında CHP Keskin İdare Heyeti bütçesi 2.765.00 lira varidat ve 2.765,00 lira masraf olarak kabul edilmiştir..¹⁹²

23 Mayıs 1944 tarihi Halkevi Muhasibi ve Merkez Fırka Muhasibi Mahmut Beyin Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne yazdığı yazıda Refet Kandemir için; Keskin Fırka işlerinde devamlı ve açık açığa bir şekilde yolsuzluklar görüldüğü, köylerde kaza fırka reisi bulunan muallim Kandemir'in Kayın babası maliye tahsildarı Selim fırka'nın resmi makbuzlarını vererek her köyün zengin ve ileri gelenlerinden toptan 25-50 lira fırkaya yardım parası toplayarak makbuz vermemekte olduğu ve diğer taraftan 18 yaşından yukarı her vatandaş birer lira vermeleri mecbur tutulmak suretiyle de yine her köy halkından toptan 300-500 lira toplattırılarak yalnız pek azına fırka makbuzu verilmekte olduğu ve kalan kısım tahsildar Selim tarafından getirilerek damadı fırka reisi Kandemir'e teslim edildiğini ve onu da Kandemir Kaymakam beyle paylaşmakta ve yalnız cüzi bir miktarını bankaya yatırıldığı, Kandemir'in de bu paraları keyfi işlerde kullandığı belirtmiş. Bu işler ve gerekse saydığı yolsuzluklar köylü halk tarafından kaymakama şikâyet edildiğini ancak kaymakamında bu işlerde dahil olduğunu, ayrıca Keskin Halkevinin faal altı kolu birden beşe düşürüldüğünü şikâyet etmişlerdir.¹⁹³ Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin 2 Haziran 1944 tarihli yazısında yolsuzluk ile ilgili ihbar mektubunun bir suretinin CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliğine gönderildiğini ve konuyla ilgili “önemle ilgilenilmesi ve neticeden malumat verilmesi istenmiştir.”¹⁹⁴

İlgili şikâyet üzerine CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi İbrahim Rauf Ayaşlı'nın yaptığı tetkik sonucu CHP Genel Sekreterliği'ne vermiş olduğu malumatta:

“Parti reisi Refet Kandemir'in vaziyeti ve ahlaki suiistimale müsait olup olmadığı adliye reisi ve belediye başkanı ve itimat edilen kişilere sorulduğu; esasen yerli olup on senedir de Keskin'de başmuallim olarak bulunduğu ve maaşından başka geçinecek kadarda geliri olduğu ve iyi birisi olup şimdiye kadar bir fenalığı işitilmediği ve ahlaki suiistimale müsait olmadığı.

¹⁹² 490.01.121.481.1-15.

¹⁹³ 490.01.136.552.1-165

¹⁹⁴ 490.01.136.552.1-163

Muhbirlerden Parti muhasibi Mahmut bu ihbarnamede imzası bulunmadığını ve bu işten malumatı olmadığını ve ekser zamanlarda ticaret için köylerde bulunması ve merkezde her zaman bulunmaması hasebiyle muhasiplikten istifa eylediğini ve suiistimalden haberi olmadığını ve parti reisinin rüşvet almayacağını ve namuslu olduğunu ifade etti. Diğer muhasip Hilmi askere sevk edildiği görüşülediğini belirtmiş.”

İbrahim Rauf Ayaşlı; bağışların bir heyet tarafından kabul edilmesini tavsiye eylemiş bulunduğundan merkezde bir heyet huzurunda ve nahiyelerde dahi nahiyeye müdürü de hazır olduğu halde bağışların makbuz mukabilinde kabulü muvafık görülmüş ve her nahiyede müdür ile kâtip ve parti tahsildarı tarafından olayın muamele ve sekli tahsil hakkında birde mazbata yapılarak evraka işlenmiştir. Parti makbuz ve hesapları tetkik edilerek tahsil edilen paralar mukabilinde makbuz verildiği görülmüş ve yapılan iş ile sarf edilen para arasında nispetsizdik görülmüştür.

Yapılan araştırmada rüşveti gösteren ve suiistimale dair bir hal görülmediği” tespit edilmiş “hareketlerinden daha dikkatli olmaları Parti reisine tavsiye edilmiştir” böylece Kandemir hakkında inceleme yapılmış olup, bir sonuç alınamamıştır.¹⁹⁵

CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi İbrahim Rauf Ayaşlı 3 Temmuz 1944 tarihinde Genel Sekreterliğe yazmış olduğu bir yazıda Refet Kandemir dönemiyle ilgili şunları belirtmiştir. “Altı ay kadar evvel Parti reisliğine seçilen Kandemir, Keskin’de yapılmış olan elektrikle parti binasının ışılandırması için tesisatını ikmal ve eşyalar yenilenmesini lüzum görmüş ise de kasada mevcut paraları olmadığından ve kaymakamda bu noksanların ikmali için partililer tarafından bir heyetin gelmesini, heyet makbuzla ihtiyaç olan paranın toplanması kararlaştırmış. Toplanan yardım parası ile makbuzlar karşılaştırdığı, incelemeler sonucu rüşvete delalet edecek bir olay görülmediği ve kaymakam ve parti reisine memur buldukları işlerde ve hareketlerinde daha dikkatli olmaları tavsiye edilmişti.”¹⁹⁶

¹⁹⁵ 490.01.136.552.1- 162.

¹⁹⁶ 490.01.136.552.1- 162.

CHP İl İdare Kurulu 04 Ocak 1945 tarihli kararında Kaza CHP İdare Heyetimizin toplantısında Yüksek Vilayet Parti Heyeti Reisliğinin 07 Aralık 1944 tarih ve 1620 sayılı yazılarıyla bu yazıya ekli olarak gelen Genel Sekreterliğin 21 Kasım 1945 tarih 1/2572 numaralı emirde; *“Parti reisi Bay Refet Kandemir’in devlet memuru olması hasebiyle partiden ayrılması gerekmekte olduğu ancak eski parti reisi Mustafa Başer’in belediye başkanı olması ve vazifesinin yoğun alması diğer parti üyelerinde şahsi ve ticari işlerinin ve meşguliyetlerinin parti reisliği yapmalarına müsait olmaması yüzünden kaza parti reisimizin parti işleri yüz üstü kalacaktır. Refet Kandemir’in parti reisliğine devam etmesi istenmiştir.”*¹⁹⁷

CHP İl İdare Kurulu Başkanı İbrahim Rauf Ayaşlı’nın 28 Ocak 1945 tarihli yazısında Refet Kandemir’in memur sayılır ise de mahalli İlçe İdare Kurulunun bağlı kararında, bu arkadaşın İlçe İdare Kurulu başkanlığında kalması gerektiğini, Genel İdare Kuruluna bu yönde karar vermesini talep etmiştir.¹⁹⁸

01 Şubat 1945 tarihinde 1. Büro Şefi Trabzon Milletvekili tarafından CHP Genel Sekreterliği’ne yazılan yazıda; Keskin İlçe İdare Kurulu başkanlığına seçilen Refet Kandemir’in görevinin onanması Keskin İlçesi ve Ankara İl İdare Kurulları tarafından teklif olunmakta olduğu bildirilmekte olup. *“Dosyanın Genel İdare Kuruluna verilmesine karar verilmiştir”*¹⁹⁹ ancak 1945 tarihli Kaza Kongresi sonunda Refet Kandemir’in yerine CHP Keskin Kaza İdare Heyeti başkanlığına tüccarlık yapan İshak Niğdelioğlu seçildiği görülmektedir.²⁰⁰

Bir yıl sonra 1946 kaza kongresinde İshak Niğdelioğlu yerine tüccarlık yapan Ahmet Ökmen ilk defa İlçe İdare Kurulu başkanlığına seçilmiştir. Bir yıl aradan sonra 1947 kaza kongresinde CHP Keskin Kaza İdare Heyeti başkanlığına tekrar Ahmet Ökmen seçilmiştir.²⁰¹

¹⁹⁷ 490.01.137.554.1- 363.

¹⁹⁸ 490.01.137.554.1-362.

¹⁹⁹ 490.01.137.554.1-361.

²⁰⁰ 490.01.137.554.1-320.

²⁰¹ 490.01.137.554.1-229, 231, 250.

Ahmet Ökmen döneminde 1946 kongresinde Keskin'e bağlı 36 ocakta 2870 kongre üyesi kayıtlı bulunmakta olup 2575 üye kongreye katılmıştır.²⁰²

İshak Niğdelioğlu döneminde Keskin'de eski bir yüzbaşı olan Ziya Tengin'in İlçe İdare Kurulu hakkında CHP Genel Merkezi ne gönderdiği mektupta: "...Köyleri seçime hazırlamak için giden Etem Silsüpür, İshak Niğdelioğlu, Ahmet Ökmen gibi şu altı harp yılında halka dağıtılmak üzere hükümet tarafından mutemet sıfatıyla kendilerine teslim edilen kaput, basma, pazen vesaire gibi giyecek ve diğer yiyecek işlerinden dolayı köylüye karşı suçlu vaziyette olduklarını. ...Etem Silsüpür hakkında tahkikata başlamış olduğunu ancak Özel İdare memuru Memduh Yüceli memur edilmişse de henüz sonuçlandırmadığını" Ahmet Ökmen için ise "...Varlık Vergisi kanununun tatbikinde o günkü idare amir ile birleşerek vergi mükellefleriyle bu idare amiri arasında komisyonculuk yapmak suretiyle birçok suiistimallerin amili olduğunu müfettişlerce tahkik edilmiş bu tahkikatın şüpheli olduğunu" belirtmekte "Bir defada Ahmet Ökmen Keskin ihtiyacına sarf edilmek üzere eline verilen saç vesikasıyla saçları almış ve hiçbir tanesini Keskin'e getirmeyerek Ankara ve Eskişehir gibi pazar yerlerinde kara borsada satmış" Olduğunu "hatta Ahmet Ökmen'nin alfabeyi okumamış kadar cahil biri olduğunu", "Bunlar seçim propagandasında hem kasabalı ve köylü vatandaşların nefretlerini davet ettiklerini ve Vilayet Genel Meclisi üyeliği için Ankara'da çalışmakta bütün makam sahiplerini hizmetlerine bahsiyle aldatmakta olduklarını" belirterek şikâyet etmektedir.²⁰³

1949 yılında yapılan kongre sonucunda Ankara'ya bağlı Keskin İlçesi CHP İdare Kurulu Başkanlığına tekrar Ahmet Ökmen seçilmiştir.²⁰⁴

Ahmet Ökmen dönemi 24 Aralık 1949 Ankara İl Kongresi ikinci oturumunda CHP Keskin İdare Heyeti iki aylık bütçesinin 623 lira gelir, 623 lira gider; yıllık bütçesinin 4.100 lira gelir, 4.110 lira gider olarak onaylanmıştır. Ayrıca il ve ilçe kongrelerinin iki yılda bir toplanması kabul edildiğinden gelecek yılda cari görülmesi muvafık görülmüştür.²⁰⁵

²⁰² 490.01.137.555.1-353-355.

²⁰³ 490.01.137.554.1-310-311.

²⁰⁴ 490.01.137.555.1-85.

²⁰⁵ 490.01.137.555.1-159.

B- CHP Ankara İl ve İlçe Kongrelerinde Keskin

1- Ankara İl Kongrelerinde Keskin Delegeleri

CHP'nin 1923 tarihli Tüzüğünde, il kongrelerinin yılda bir kere ve Büyük Kongrenin toplanmasından üç ay önce (Ocak ayında) toplanacağı, il mutemedinin il kongresinin doğal üyesi olduğunu.²⁰⁶ İlçe kongrelerinin de il kongrelerinden önce toplanacağı ve il kongrelerine gidecek delegeleri seçileceği belirtilmiştir.²⁰⁷ 1931 Tüzüğünde yapılan değişikliklerle il kongrelerinin iki yılda bir toplanması kabul edildi ve il mutemetlikleri kaldırıldı. Böylece Ankara İl Kongrelerine merkez ve kaza CHP İdare Heyetleri tarafından temsil edilmek üzere nüfusuna oranla il delegeleri gönderilmekteydi. Bu delegeler bölgeye temsil sayısı CHP'nin 1931 Tüzüğü'nün 49. maddesinde şu şekilde belirlenmiştir. Her ilçe kongresinde, ilçedeki ocakların 1000'e kadar üyesi için üç, bundan sonraki her 1000 üye için birer delege seçileceği ve bunların ilçeyi il kongresinde temsil edeceği belirtilmektedir.²⁰⁸

CHP Ankara İl Kongrelerinde, Keskin'i temsil edecek delegelerde Keskin İlçe Teşkilatı içinden seçilirdi ve delege sayısı nüfus oranına göre belirlenir ve bu belirlenen delegeler Keskin'i temsilen Ankara İl Kongrelerine gönderilirdi. Ankara İl Kongrelerinde merkez ilçe ve kaza delegeleri arasından kongre başkanı ve başkanvekili seçilir. Daha sonra Vilayet İdare Heyeti, bütçe encümeni, dilek encümeni ve hesap encümeni seçilir. 1946'da bu encümenlerin yanına Halkevi ve Halkodaları encümeni ve tetkik encümeni seçilmeye başlanmıştır. Bu encümenlerin oluşturulmasında, muhalefet partilerinin kurulması ile birlikte Ankara teşkilatını daha güçlendirmek ve bölgesel etkisini arttırmak istenmesi etkili olmuştur.²⁰⁹ 1931'den beri iki yılda bir yapılan Ankara Vilayet Kongrelerinde bölgenin sosyal, siyasal, ekonomik, tarım, altyapı, eğitim, hayvancılık ve çiftçilik, belediye faaliyetleri, sağlık... gibi alanlarda ki eksiklikleri ve sorunları üzerinde durulurdu. Daha sonra bu sorunlar üzerinde tartışılır ve çözümler aranır. Bu konular üzerinde çözümler aramak üzere oluşturulan İl İdare Kurulu ve encümenler sorunları tetkik edip kongreye sunarlar ve bu sorunlar kongre raporlarında belirtilirdi ve ilgili devlet kurumlarından bu sorunlara cevap talep edilirdi.

²⁰⁶ Uyar, 1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme, s. 45.

²⁰⁷ Uyar, 1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme, s. 43.

²⁰⁸ Uyar, 1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme, s. 44.

²⁰⁹ 490.01.137.555.1-383.

1930 tarihinden itibaren Ankara İl Kongrelerine giden Keskin temsilcileri kaza kongrelerinde tespit edilerek il kongrelerine gönderilirdi. 1930 tarihli kongreden iki sene sonra, 25 Kânunuevvel 1932 tarihinde toplanan Ankara İl Kongresinde başkanlığı Diyanet İşleri başkanı Rıfat (Börekçi) Efendi yapmıştır. Kongreye Ankara merkezden ve Ankara'ya bağlı kazalardan kongreye delegeler gönderilirdi. Kongrede Keskin kazasını temsilen bulunan delegeler: Nuri Bey, Hüseyin Efendi, Hacı Ömer Efendi Zade Hayri Bey, Gündoğdu'dan Hüseyin Efendi, Belediye Reisi İzzet Bey, Şevket Zade Ali Rıza Bey, Şaban Zade Mustafa Bey ve Tayyar Bey'dir. 1930 senesi Vilayet Kongresinde işe başlayan Vilayet İdare Heyeti iki seneye yakın bir zaman içinde teşkilatlanmıştı. Yeni teşkilatlanan Vilayet İdare Heyeti'nin 1932 tarihli kongrede sunduğu raporda 1930 tarihli kongre dilekleri ve olup biten işleri arz edilmiştir.²¹⁰

3 Şubat 1935 tarihinde toplanan vilayet kongresi başkanlığını Rıfat Börekçi yapmıştır. Kongrede Keskin'i temsil eden delegeler ise Mustafa Başer, Hasan Bey, Ziya Bey, Ramiz Bey, Nuri Eyüpoğlu, Cevat Akgerman, Hüseyin Ahılı olmuştur.²¹¹

12 Aralık 1942 tarihinde toplanan kongrede reisliği CHP Ankara Bölge Müfettişi ve Ankara mebusu Esat Uras yapmıştır. Kongrede Keskin kazasını temsil eden delegeler: Mustafa Başer, Nuri Apaydın, Refet Kandemir, Mahmut Taşçı, Ahmet Ökmen, Bahri Bostancı, Talat Osmanoğlu, Memduh Kutay'dır. Keskin delegeleri arasından Mustafa Başer ilek encümenine, Talat Osmanoğlu bütçe encümenine seçilmiştir. Kongrede Mustafa Başer ayrıca Büyük Kurultay temsil edecek listenin yedek delegeliğine seçilmiştir.²¹²

CHP 1943-1944 Ankara İl Kongresinde Keskin'i temsil etmek için Ankara'ya gelen delegeler: Mustafa Başer, Nuri Apaydın, Refet Kandemir, Mahmut Taşçı, Ali Ekinci, Bahri Bostancı, İsak Altıntaş, Raif Ongur'dan oluşmuştur.²¹³ Bunların arasından Büyük Kurultay temsil edecek asil delegeliğe Mustafa Başer seçilmiştir. Keskin delegesi Mustafa Başer, 1943-1944 Ankara İl İdare Kongresinin ikinci celsesinde yaptığı konuşma da şunları söylemiştir: *“Bütün dünyayı yakıp yıkan, kasıp*

²¹⁰ 490.01.201.794.4- 13, 14.

²¹¹ 490.01.128.509.1-72, 23.

²¹² 490.01,137.555.1-552, 558, 559, 560.

²¹³ 490.01.121.482.1-71.

kavuran cihan harbinin yarattığı sıkıntılı, buhranlı olan seneleri içinde vilayet Parti Heyetimizin yaptığı işler, çalışma raporunda belirtildi. Bu buhranlı senelerde gösterilen bu mesai ve başarıların şayani memnuniyet ve şayani şükran olduğu ve kongre yüksek heyetince takdir edilmesi gerektiği kanaatinde bulunduğumu arz ederim” kongrede ki konuşmalardan sonra hesap, bütçe ve dilek encümenlerinin seçimlerine geçilmiştir. Bu encümenlerden bütçe encümenine Keskin kazasından Mustafa Başer, dilek encümenine Refet Kandemir seçilmiştir. Kongrede Mustafa Başer’in de üye olduğu Bütçe encümeni bu seneki kaza bütçelerini belirlemiştir. Kongrede ayrıca Kırıkkale’ni ilçe olmasıyla Keskin’den ve diğer kazalardan ayrılacak ve Kırıkkale Parti heyetine bağlanacak yerler tespit edilmesi ve Keskin ağır ceza mahkemesinin kaldırılıp kaldırılmayacağı tartışılmıştır.²¹⁴

27 Aralık 1946 yılında toplanan CHP Ankara 1945-1946 Vilayet Kongresinde Keskin’i temsil eden delegeler: Naki Cevat Akkerma, Celal Maral, Zira Yörük, Belkis Baykan, Mustafa Başer, İshak Niğdelioğlu, Refet Kandemir’den oluşmuştur.²¹⁵ Kongredeki Keskin delegeleri arasında hesap komisyonuna Celal Maral, bütçe komisyonuna Mustafa Başer ve yeni kurulan Halkevi ve Halkodaları komisyonuna Refet Kandemir seçilmiştir.²¹⁶

26 Mart 1948’de toplanan 1947-1948 Ankara İl Kongresine Keskin’i temsilen Mustafa Başer, Nazmi Balkanoğlu, Ahmet Ökmen, Bahri Bostancı, Ali Ekinci, Hacı Kavlak, Mahmut Taşçı, Hüseyin Köprülü, Halil Büken, İshak Niğdelioğlu, Sadık Hatipoğlu katılmıştır.²¹⁷ Kongre raporunda Ankara Bölgesine ait zirai krediler hakkındaki malumatlar verilmiştir. Bu malumatlara göre Keskin’e ait bilgiler şu şekildedir. 1946-1947 İstihsal devresinde verilen zirai kredi yatırımı 230.000 liradır. 1947-1948 yılı istihsal devresinde verilen zirai kredi yatırımı 250.000 liradır. 1947 yılı içinde yapılan çeşitli zirai kredi yardımı nakden 251.000 liradır. Banka kredisinden 1947 yılı içinde yapılan tohumluk yardımı 40 tondur. Kongre raporuna göre Keskin’e ticari krediye mezun kılındığı tarih 15 Ocak 1938’tir. 1945-1946 dönemi yatırımı 25.000 lira, 1947-1948 dönemi yatırımı 40.000 liradır. 1947’de Keskin’de en son 14 yeni müşteri kaydedilmiştir. Tarım Kredi Kooperatifleri Keskin’e 1946 yılından devir 54.177 bin, 1947 yılı borcu 90.611’dir.

²¹⁴ 490.01.121.481.1-5, 10,

²¹⁵ 490.01.137.555.1-371, 376.

²¹⁶ 490.01.121.483.1- 15.

²¹⁷ 490.01.122.485.1-72.

1946-1947 kongre raporuna göre 708 sayılı koordinasyon raporuna göre Keskin'e 30 ton buğday tahsis ve tevzi edilmiş. Çiftçi başına 211 kilo düşmüştür. 1947 yılında Keskin'e 55 ton tohumluk tahsis edilmiş ve 54 ton 350 kilo dağıtılmış çiftçi başına 3033 kilo düşmektedir.²¹⁸

23 Aralık 1949 yılında toplanan CHP 1948-1949 Ankara İl Kongresinde başkanlığı Vehbi Koç yapmıştır. 1948-1949 kongresinde Keskin'i temsil eden delegeler: Mustafa Başer, Ahmet Ökmen, İshak Niğdelioğlu, Ahmet Ercan, Mahmut Taşçı, Bahri Bostancı, İsmail Özcan, Ömer Ercan, Halil Büken, Hacı Ahmet Olcay, Halil Yurdakul, Ali Ekinci, İhsan Şencan, Osman Yılmaz'dan oluşmuştur. Keskin delegeleri arasından Ahmet Ökmen bütçe komisyonuna, Bahri Bostancı Halkevleri ve Halkodaları komisyonuna seçilmiştir. Kongrede: Keskin ve Kırıkkale ilçelerinden 1948 senesi Cumhuriyet Bayramı geçit resmine iştirak etmek üzere Ankara'ya gelirken vuku bulan müessif tren kazası neticesinde vefat eden partili arkadaşların ruhlarına azizen bir dakika saygı duruşu durulmuştur. Kurultayda CHP Ankara Teşkilatını temsil edecek asil delegeler seçiminde Keskin delegeleri arasından 187 oyla CHP Keskin İlçe Başkanı Ahmet Ökmen, 182 oyla Keskin Belediye Başkanı Mustafa Başer seçilmiştir. Kurultayda temsil edecek yedek delegelerin seçiminde, Keskin delegeleri arasından 165 oyla Ali Ekinci, 164 oyla Bahri Boştancı seçilmiştir.

2-Ankara İl Kongre ve Teftiş Raporlarında Keskin Kazası

a) Ulaşım ve Belediye Faaliyetleri

Genel olarak ulaşım ve belediye faaliyetlerinde; yol, içme suyu, elektrik ve iletişim... gibi sorunlar ön plana çıkmakta olup, bu eksikliklerin giderilmesinde belediye bütçelerinin yetersiz olmasından dolayı, bu gibi yatırımların gerçekleştirilmesinde merkezi yönetim ön plana çıkarmaktadır. İlçe kongrelerinde ulaşım ve belediye faaliyetleri ile ilgili eksiklikleri belirlendikten sonra Keskin CHP İlçe Teşkilatı, Ankara İl Kongre dileklerinde merkeze bildirilmiştir.

CHP 1932 Ankara Vilayet Kongresinde 1930 tarihli talepleri için oluşturulan raporda Keskin'in ve Ankara'nın diğer kazalarının ulaşım ve belediye faaliyetleri ile ilgili taleplerine cevaben şunlar: "*Vilayetin on kazasını merkeze rapteden yollar*

²¹⁸ 490.01.122.485.1- 88-91.

otomobille kabili müruru bir hale ifrağ edilmekle beraber bu yolların kâffesiyle yeniden başlayan esaslı tamirat, Menfez ve köprü inşası önümüzdeki ilkbaharda ikmal edilecek derecede ilerlemiştir. Doğrudan doğru vilayet merkezine bağlı 6 nahiyenin yolları da ikmal edilmiştir. Diğer nahiyenin yolları amelei mükellefe ile peyderpey yapılmaktadır.”

“Vilayete bağlı on kazanın hepsinin de gelirsizlikten şikâyet ederek halkın içeceği temiz ve kabili şurp (tatlı) bir su tedarikinden uzun seneler aciz kaldıkları malumunuzdur. Vilayet İdare-i Hususiyenin (İl Özel İdaresi) kongremiz kararlarına tevfikan (uygun) kaza belediyelerine yaptığı yardım sayesinde sekiz kazanın su ihtiyacı temin edilmiş, iki kaza merkezine de su gelmesi gün meselesi olmuştur. Vilayetin bu geniş yardımı sayesinde kaza merkezlerimizde ihtiyaçlarıyla mütenasip (uygun) itfaiye teşkilatının yapılması da mümkün olmuştur. Kazalar belediyelerinin kudretleri nispetinde kongre dilekleri ve halk ihtiyaçlarına cevap vermeğe çalıştıklarını” belirtilmiştir.²¹⁹

CHP 1932 Ankara İl Kongresinde Keskin’in ulaşımı sıkıntıları ile ilgili olarak: *“Kazaları birbirine bağlayan yollar üzerindeki harap köprülerin araba geçilebilecek bir hale konması,”* talep edilmiştir.²²⁰

CHP 1934 Ankara İl Kongresinde Keskin’in *Oba-Balışh istasyonuna giden cadde üzerine üç köprü yaptırılması, Yahşihan ve Kırıkkale’ye su getirilmesi, kasaba içindeki Gündoğdu mahallesine döşeme yaptırılması için mahalli idareye yardım yapılması* ” taleplerinde bulunulmuştur.²²¹

CHP 1935 Ankara İl Kongresinde Keskin’in ulaşım ve belediye faaliyetleri ile ilgili olarak: *“Oba – Balışh istasyonuna giden cadde üzerine üç köprü yaptırılması, Yahşihan ve Kırıkkale’ye su getirilmesi, kasaba içindeki Gündoğdu mahallesine şose yaptırılması için mahalli amele müracaatı talep edilmesi”* taleplerinde bulunulmuştur.²²²

Ayrıca, Ankara mebusları Rıfat Araz, Şakir Kınacı ve Arif Balcı 1939 teftiş raporlarında nafia işleri başlığı altında: Yahşihan’dan ve Kırıkkale’den Keskin’e

²¹⁹ 490.01.201.794.4- 13, 23, 24, 25, 26.

²²⁰ 490.01.201.794.4-79.

²²¹ 490.01.616.19.1- 134.

²²² 490.01.128.509.1- 94, 98.

giden şosenin iyi bir halde olduğunu yalnız Hasandede köyünden geçen Kuru dere üzerinde bir köprü olmaması yağışlı mevsimlerde müşkülata neden olduğunu belirtilmişlerdir.²²³

Raporda Ankara-Kırşehir yolunun Keskin dâhilinde geçen kısmın belediyeye ait olduğu ve bu yol parçasının parti programının 26'ncı maddesinin kapsamı içine alınması ilk ve hayırlı bir iş olacağını belirtmişlerdir.²²⁴

Ayrıca hazırlanan teftiş raporunda Keskin Belediyesi'nin imar faaliyeti için yapılan önemli bir icraat olarak: Keskin kazasının elektrik tesisatının kurulmakta olduğu ve kısa bir zaman kasabayı elektriğe kavuşturulacağını bildirmişlerdir.²²⁵

Raporda Keskin kazası hükümet konağının eski redif dairesine ve adliye idaresinin ve şubelerinin ayrı bir binada olduğunu belirtmişler. Hükümet konağının yapı itibariyle sağlam olduğunu ancak tevsi ve ıslah suretiyle kullanışlı bir daire olabileceğini ve Keskin kazasının kapsam ve ehemmiyetine göre yapılacak işler arasında sıraya konulmasının muvafık olunacağını söylemişlerdir.²²⁶

24 Kasım 1939 tarihinde CHP Ankara bölgesi müfettişi Amasya mebusu Esad Uras teftiş için Keskin'e gelmiştir.

Esad Uras teftiş raporunun son bölümünde ikinci teftişinde nahiyelerle daha yakından alakadar olduğunu ve Keskin'deki nahiyelerin pek çoğunun lüzumsuz olduğunu bunların:

- 1- *Çelebi* (Resmi)
- 2- *Oba* “
- 3- *Delice* “
- 4- *Kırıkkale* “
- 5- *Cerit Müminli*
- 6- *Olunlu*
- 7- *Emin Efendi*
- 8- *Pöhrenk*
- 9- *Cebrailli*

²²³ 490.01.617.20.1- 40,45.

²²⁴ 490.01.617.20.1- 45.

²²⁵ 490.01.617.20.1- 46.

²²⁶ 490.01.617.20.1- 46.

10- Hacı Ömer Solaklısı

11- Yahşihan

12- Ahılı

13- Müsellim

14- Köprü

15- Armutlu

16- Kenan obası

17- Kara Ali

18- Büyük Afşar

19- Fadıl obası

20- Tekke

Nahiyeleri vardır. Bu 20 nahiye de ocakların iyi dağıtılmasıyla 9-10 nahiye indirilebilir. Mesela.

1- Merkez Nahiyesi

2- Kırıkkale (evvelce de buranın mülki taksimata göre nahiye yapılmasını arz etmiştim)

3- Çelebi

4- Oba

5- Delice

6- Cerit Müminli

7- Cebrailli

8- Yahşihan

9- Büyük Afşar

Nahiyeleri ihtiyacı tatmin edebilir”²²⁷ olduğunu belirtmiştir. Böylece Esat Uras Keskin’de 20 nahiyenin fazla olduğunu ve nahiye sayısının 9 indirilmesini raporunda bildirmiştir.

CHP 1940 Ankara İl Kongresinde Keskin “Balışık köyü şosesinin tamiri,” talep edilmiştir.²²⁸ CHP 1941 Ankara İl Kongresinde; “Zelzeleden müteessir olan Arap köyünün tamiri için gerekli yardımın yapılacağı” kararı alınmıştır.²²⁹

²²⁷ 490.01.617.21.1-26, 27.

²²⁸ 490.01.128.510.2- 68.

²²⁹ 490.01.121.480.2-11,17; 490.01,137.555.1- 652.

CHP 1942 Ankara İl Kongresinde Keskin ile ilgili olarak: “Kazamıza bağlı Kırıkkale nahiye merkezinin hususiyeti ve geniş ölçüde harp sanayi işçisi vatandaşın yaşamakta olduğu büyük bir merkez haline gelmiş bulunduğundan, içme ve kullanma suyu işinin acilen devletçe temini, Delice nahiyesi merkezine bir telgrafhane açılması” talep edilmiştir.²³⁰ Ayrıca, CHP 1942 Ankara İl Kongresinde: “Keskin kazasına bağlı Delice nahiyesi merkezinde posta-telgraf merkezi açılması, Ankara-Kayseri tren hattı üzerinde bulunan Çerikli istasyonu birçok kara hatların telakki noktası olduğundan daima kalabalıktır. Bu istasyonda bir büfe açılmasının tetkik ve temini,” taleplerinde bulunulmuştur.²³¹

Ankara mebusları Arif Bartın, Ekrem Ergun, Eşref Demirel, Rıfat Araz 1942 tarihli teftiş raporlarında Keskin ulaşım ve belediye faaliyetleri ile ilgili: “Yolculuk ve nakliye birlikleri” başlığı altında Keskin’le alakalı olarak; Kalecik’e Polatlı’ya Keskin için Kırıkkale’ye kadar tiren yolu ile gidildiğinden. Kazalar arasında otomobil seferleri pek azalmış olduğundan ve bunun da zaruri olduğu belirtilmiş, nitekim Keskin kazasının elindeki bir otobüs ve bir otomobilin 30 kilometrelik mesafeyi rahatça almak için çok faydası görülmekte olduğu, diğer kazalarda da otomobil ulaşımı yapılması gerekli olduğu ifade edilmiştir.²³²

Mebuslar raporlarında “nafia ve imar işleri” başlığı altında: “Kaza merkezleri kasabaların imar ve tanzimindeki faaliyet fevkalade hal icabı çok durgun bir halde olup eldeki günlük işlere belediye varidatlarının (gelirlerinin) imkân ve müsaadesi nispetinde çalışmakta bulunduğu...”

“Keskin kazasını Kırıkkale istasyonuna bağlayan 30 kilometrelik şosesiyle...” diğer kaza şoselerinin “yaz ve kış gidip gelmeğe elverişli olduğu ve bu yollardan Keskin-Kırıkkale yolunda daimi bakım amelesi görülmekte ise de bu yol ile diğerlerinde yol bekçi ve tamircileri ve bunları barındıracak yer bulunmadığı anlaşılmış” olduğu bildirilmiştir.²³³

CHP 1943-1944 Ankara İl Kongresinde Keskin kazası ile ilgili; “Çiçekdağı kazasına Bağlı olup iktisadi bakımdan Keskin kazasına münasebeti olan ve Çiçekdağı’na 45 ile 60 kilometre uzaklıkta oldukları halde Keskin’e 25 ila 35

²³⁰ 490.01.137.555.1- 573, 577.

²³¹ 490.01.128.510.2- 47.

²³² 490.01.508.2038.3- 59, 60.

²³³ 490.01.508.2038.3- 60.

kilometre mesafede bulunan Karaova, Himmetuşağı, Çebişler, Kelismailuşağı, Avanoğlu Ödemis, Kilimli, Ömeruşağı, Abdiuşağı, Kızılosmanlı ve Hayvanlı köylerinin Çiçekdağı kazasından alınarak Keskin'e bağlanmasının temini," istenmiş olup; "Bu köylerin Keskin'e verilmesi hususunda Kırşehir Valiliği ile yapılan yazışmada sonunda, bu İlin Genel Meclisi ve İl İdare Kurulunda adı geçen köylerin Çiçekdağı İlçesinden ayrılmasına onay vermektedir."

*"Kazanın imar planı için Vilayetten bir mühendis gönderilmesi, bir kaymakam evi birde hükümet konağı yaptırılması için Vilayetin kâfi tahsisat vermesi," talebine cevaben; "Bu dileklerden kasabanın imar planı işi için Keskin kaymakamlığına, kaymakam evi için Özel İdare Müdürlüğüne ve hükümet konağı için de İl Defterdarlığına gerekli emirler verilmiş" olduğu bildirilmiştir.*²³⁴

*CHP 1945-1946 Ankara İl Kongresindeki Keskin ile ilgili: "Ceritmüminli köyü önünde bulunan çay üzerinde kış günlerinde geçilemiyor. Buraya yapılacak köprü için (500) lira yardım yapılması, Ankara Kırşehir şosesine 4 kilometre yakınlığında bulunan Çelebi bucağının bu şoseye bağlanması, Ceritkale köyü ile Konur bucağını ikiye ayıran çay üzerine yapılacak köprü için (300) lira yardım edilmesi ve Keskin İle İğdebeli arasındaki yolun bir an önce yapılması. Oluklu köyünde yapılacak köprü için (1500) lira yardım edilmesi. Tilkili köyünde yapılacak köprü için (300) lira yardım edilmesi, İnziloğlu, Halıtlı, Köprüköy, Müslüm, Efendi, Tavaözü, Ceritmüminli, Çelebi, Ceritkale, Tatlıcak, Karayakup, Tilkili, Karahacılı, Kepürlü köylerine su getirilmesinin temini" taleplerinde bulunulmuştur.*²³⁵

CHP 1947-1948 Ankara İl Kongresinde Keskin kazası ulaşım ve belediye faaliyetleri ile ilgili: "Günde iki kez yapılabilen telefon mükâlemesinin günde dört beş defaya çıkarılması; aynı zamanda İstanbul'la ve Zonguldak'la görüşülmesine müsaade edilmesi, Halıtlı köyüne iki saat mesafede bulunan suyun getirilmesi için beş bin lira verilmesi, Göçbeyli'ye 15 dakika mesafede bulunan memba suyunun getirilmesi için üç bin lira verilmesi, Keskin – İğdebeli yolunun 1948 senesinde yapılmasının temini, Ciritmüminli köyü içindeki iki geçide köprü yapılması için dört bin lira verilmesi, Kasabaya gelirken ve kasaba dışında bulunan Kirazoğlu mevkiindeki dereye bir köprü yapılmasının temini, Çelebi köyüne bir kilometre

²³⁴ 490.01.121.482.1-113; 490.01.128.512.2-59,60

²³⁵ 490.01.122.485.1-2, 34.

mesafede ve kasabaya gelen yol üzerinde bulunan dereye bir köprü yapılması için 1000 lira yardımda bulunulması, Bozkurt mahallesindeki Karacuma evinin yanındaki dereye bir köprü yapılmasının temini, Gündoğdu mezarlı yolu üzerindeki köprüyü sel almış olduğundan buraya bir köprü yapılması, Yenice mahallesinde Yozgat Caddesi üzerindeki köprüünün tamiri, Dâhili bir telefon şebekesinin kurulması ve postahaneye raptedilmesinin temini Elektrik santralının takviyesi için yardım edilmesi, Halıtlı çevresindeki köyler merkeze yedi sekiz saat mesafededir. Gidip gelinceye kadar iki gün kaybetmekteyiz. Göçbeyli’de kurulacak bucak merkezi ise bu zamanı iki saat gibi kısa bir zamana sığdırmaktadır. Bu yıl Genel Meclisince Göçbeyli’nin köyünün bucak haline getirileceğine dair verilen kararın bir an evvel tahakkukunun temini, Tatlıcak köyünün Çerikli’ye geçen Kılıçözü çayının üzerine bir köprü yapılması, Göçbeyli çevresinde bir bucak teşkili hakkındaki muamelenin, 1866-1909 (1302-1324) yıllarına kadar yapılan tapu kayıtları yoklamaları muteber tutulmadığından arazi satışları ve itikâl muameleleri yapılamamaktadır. Bu kayıtların muteber sayılarak arazi sahiplerinin gayrimenkullerinden istifadelerinin sağlanması,” taleplerinde bulunulmuştur.²³⁶

CHP 1947-1948 Ankara İl Kongresinde Keskin kazası ulaşım ve belediye işleri ile ilgili: “Köylerine su getirecek olan İnziloğlu, Halıtlı, Köprüküy, Müslüm, Efendi, Tavaözü, Tatlıcak, Karayakup, Tilkili, Karahacılı, Kepürlü, köylerine yardım edilmesi.” Talebine cevaben “Teşebbüslerinde gerekli yardım ve imkân nispetinde yapılacaktır” denilmiştir.

“Ceritmümlü köyü önünde bulunan çay üzerinden kış günlerinde geçilemiyor. Buraya yapılacak köprü için 500 lira yardım yapılması” talebine “bu köprü yeri tetkik edilecektir” denilmiştir.

“Keskin’in Ankara- Kırşehir şosesine bağlanması” isteğine “Keskin yolu Ankara – Kırşehir yoluna 1947’de bağlanacaktır” diye cevap verilmiştir.²³⁷

CHP 1949 Ankara İl Kongresinde Keskin ile ilgili: “İlçe Belediye Bütçesinin kifayetsizliği yüzünden umumi içme suları harap bir hale gelmiştir. Bunların tamir ve islahı için vilayetçe belediyemize yardım yapılmasının temini, Köprü köyü halkı öteden beri Kızılırmak’ın bulanık suyundan içmektedir. Sıhhi şeraiti haiz bir

²³⁶ 490.01.122.486.1-270, 312, 325,328, 330,335.

²³⁷ 490.01.122.485.1-121, 122, 123.

*içme suyunun köyümüze getirilmesi için hükümetçe yardım yapılması, Ceritmüminli bucağına bağlı Büyükceceli köyüne bir içme suyunun getirilmesi” gibi taleplerde bulunulmuştur.*²³⁸

CHP 1948-1949 Anakara İl Kongresinde Keskin su ihtiyacını karşılamak için: *“Kara Fakılı’ya bir kilometre su getirilmiştir, günde 80 ton su akmaktadır. Hacıömersolaklı köyüne su getirilmiş ve bir de depo yapılmıştır. Halitli köyüne bir kuyu yapılmıştır. Turhanlı köyüne bir yer altı Kaptajı yapılmasına başlanmış olup inşaatı önümüzdeki sene tamamlanacaktır”* denilmiştir.

Kongrede *“İçişlerine ait işler”* başlığı altında: *“Göçbeyli çevresinde bir bucak teşkili hakkındaki muamelenin yasalaşması,”* talebine cevaben *“Göçbeyli çevresinde bir bucak kurulması işi tetkik ettirilmektedir. Varılacak sonuca göre burada bucak kurulması lüzumlu görüldüğü takdirde istekler arasına alınacaktır”* denilmektedir.²³⁹

Kongrede *“Ulaştırma işleri”* başlığı altında: *“Günde iki defa yapılabilen telefon görüşmelerinin günde dört beş defaya çıkarılması, aynı zamanda İstanbul’la Zonguldak’la görüşülmesine müsaade verilmesi,”* talebine *“Keskin’in istifade ettiği telefon devresinde Kırşehir, Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum, Malatya, Elazığ, Diyarbakır konuşmaları da geçirilmekte olduğundan Keskin’e ait seansların arttırılmasına halen imkân görülmemektedir”* denilmiştir.²⁴⁰

Kongrede *“Şu işleri”* başlığı altında: *“Susuz köylere su getirilmesi için yardım edilmesi.”* Talebine *“Halitli köyü vaktiyle dere drenajında yapılmış eski bir su tesisi zamanla bozularak susuz kalmıştır. Deredeki kabotaj yerine bu sene bir kuyu yapılması nazarı dikkate alınarak bu kuyunun keşif ve projesi hazırlanmış ve köye 1130 liralık kuyu inşaatı masrafı verilmiştir. Halen kuyu inşasına başlanmamıştır.”*

“Turhanlı köyü kurulduğundan beri bu köyün su vaziyeti çok buhranlıdır. Köye 1300 metre mesafede büyük dere üzerine bir drenaj yapılmıştır. Bu drenajdan saniyede iki litre su elde edilmiştir. Hafriyat için köye 500 liralık bir yardım yapılmış olup bu sene ayrıca bulunan suyun kabotajı için de inşaat yapılacaktır.

²³⁸ 490.01.122.486.1- 350, 403.

²³⁹ 490.01.122.486.1- 16, 132-137.

²⁴⁰ 490.01.122.486.1- 16, 132-137.

Hacıömer Solaklısı: Suyu az olan bu köyde geceleri suları toplamak üzere bir depo inşası düşünülmüş ve bunun içinde 1742 liralık bir yardım yapılmıştır. Halen köylü taş, kum ihzarını yapmakta olup yakında inşaatla başlanacaktır.

Karafakılı: susuz olan bu köye civar dereden su temini için köylünün yapacağı hafriyat işlerine yardım olmak üzere 300 liralık bir yardımda bulunulmuştur. Bu suretle köye bir kilometre mesafede bulunan suyun köye isalesi mümkün olduğu takdirde bu sene, aksi takdirde gelecek sene yaptırılacaktır. Göçbeyli köyü programa alınmıştır” denilmiştir.²⁴¹

Kongrede “Bayındırlık işleri” başlığı altında: “Keskin İğdebeli yolunun 1948 senesinde yapılmasının temini” talebine, cevaben; “200.000 liralık kısmı yapıldı. 1949’da şosesi yapılacak” denilmiştir.

“Çelebi köyüne bir kilometre mesafede ve kasabaya gelen yol üzerinde bulunan dereye bu köprü yapılması için 1.000 lira yardımda bulunulması” talebine, cevaben; “1949 yılında köye yardımla köprü yapılacaktır” denilmiştir.

“Bozkurt mahallesindeki Karacuma evinin yanındaki dereye bir köprü yapılmasının temini” talebine, cevaben; “Bozkurt mahallesindeki Karacuma evinin yanındaki dereye bir köprü İlçe Belediyesince yaptırılacak” denilmiştir.²⁴²

Kongrede “Özel İdareye ait işler” başlığı altında :“Belediyeye yardım edilmesi” talebine, cevaben; “Bu İlçe Belediyesine 17.500 lira yardım yapılmıştır”²⁴³denilmiştir

Kongrede “Çeşitli işler” başlığı altında;“Halıtlı çevresindeki köyler merkeze yedi sekiz saat mesafededir. Gidip gelinceye kadar iki gün kaybetmekteyiz. Göçbeyli’de kurulacak bucak merkezi ise bu zamanı iki saat gibi kısa bir zaman sığdırmaktadır. Bu yıl Genel meclisince Göçbeyli köyünün bucak haline getirileceğine dair verilen kararın bir an evvel tahakkukunun temini.” talebi merkezce “ Bu temenni uygun bulunmuştur” denilmiştir.²⁴⁴

²⁴¹ 490.01.122.486.1-16, 132-137.

²⁴² 490.01.122.486.1-16, 132-137.

²⁴³ 490.01.122.486.1-16, 132-137.

²⁴⁴ 490.01.122.486.1-16, 132-137.

b) Ekonomik Faaliyetler

Keskin’de ekonomik faaliyet olarak tarım ve hayvancılık ön planda olup, ayrıca Kırıkkale civarında, 1923 tarihinde Müdafaa-i Milliye ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye’nin harp sanayi tesislerinin şimdiki Kırıkkale civarında kurulma talimatı verilmesi üzerine 1930 yılında “Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü” kurulmuştur.²⁴⁵ Askeri fabrikaların kurulması bu bölgenin gelişiminde etkili olmuştur. Yeni Türk Devleti’nde savaştan çıkan halkın ekonomik durumu iyi olmadığından ihtiyaçları genel olarak devlet tarafından karşılanmaya çalışılmıştır. Bu ihtiyaçların belirlenmesi ve temini için merkez ve taşra arasında iletişimi Keskin CHP İlçe Teşkilatları sağlamakta olup, il kongrelerinde kongre dilekleri başlığı altında halkın ihtiyaç ve talepleri merkeze bildirilmiştir.

1932 Ankara Vilayet Kongresinde 1930 kongre talepleri için oluşturulan raporda *Tarım ve hayvancılık* başlığı altında Keskin ve Ankara’nın diğer kazalarıyla ilgi olarak şunları belirtilmiştir:

“Baytar İşleri” başlığı altında; “Vilayet idarei hususiyesi (İl özel idaresi) senelerden beri vilayet dâhilinde ehli hayvan hastalıkları ile yapmakta olduğu mücadeleye iki seneden beri azami ehemmiyet vermiş ve ara sıra baş gösteren muhtelif hastalıkları mahallinde acil tedbirlerle imhaya muvaffak olmuştur. Meclisi umumimizin bilhassa hayvanat ıslahı hususunda gösterdiği arzu imkân nispetinde tatmine çalışılmıştır. Vilayet haransa ve aygır deposuna büyük fedakârlıkla toplanan damızlıklar muayyen mevsimlerde kazalara gönderilerek hayvan cinsinin ıslahı için hayırlı adımlar atılmıştır.”

Kongre raporunda “Çiftçilik” başlığı altında: *“Bütün dünyada olduğu gibi memleketimizde de mahsulâtı arziye (toprak mahsulleri) fiyatlarının irae ettiği (gösterildiği) kötü durumdaki çiftçilerimiz birkaç seneden beri hayli ızrar eylemiştir (zarar vermiş). Geçen sene hatta Ankara borsasında kilosu üç kuruşa kadar tenezzül eden vilayet işçilerini yegâne maişet (geçim) vasıtaları olan buğdayın fiyatı bu sene*

²⁴⁵ Mehmet Evsile, “Atatürk Devri Harp Sanayi (1920-1938)”, **Türkler**, c.17, Ankara 2002, s.719, 721, 726; Hamit Pehlivanlı, “Cumhuriyet Dönemi Milli Savunma Sanayinin İlk Örneklerinden: Kırıkkale Fabrikaları.”, **Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi-12-16 Kasım 2007-Ankara-Bildiriler-The Sixth International Congress On Atatürk-November 12-16- 2007-Ankara-Papers**, c. 2, s. 2557.

*hükümetçe ittihaz olunan (sayılan) ve devlet hazinesi hesabına fedakârlık kaydeden buğdayı koruma tedbirleri sayesinde altı, yedi kuruş üzerine tespit edilebilmiştir. İdarei hususiyece (il özel idaresi) yeniden 300'e yakın pulluk ve iki yüz sap arabası çiftçilere tevzi edilmiştir. Mahsulâta ve ağaçlara arız olan haşaratla mücadele tamamıyla müspet netice vermiştir” denilmiştir.*²⁴⁶

CHP 1932 Ankara Vilayet Kongresinde Keskin kazası ekonomik faaliyetleri ile ilgili: *“Ankara kazalarının münasip merkezlerinde senede bir defa hayvan ve toprak mahsulâtı panayırları kurulması, Keskin ve Kalecik köylerini sulamak için Kızılıрмаğın münasip bir yerinde tesisat yapılarak bu civarın bilhassa bağcılık ve şarapçılık mahsulünün arttırılması, Ağıl kanunu, hükümlerinin bugün tatbiki imkânı yoktur. Bu kanunun istediği ağılların inşası için halkın parası yoktur. Senelerden beri sürmekte olan kuraklık, hasattan sonra senelerde bütün dünya ile birlikte memleketimizde de ziraat mahsulleri fiyatlarının düşmesi bu ağılların köylü tarafından yapılmasına imkân bırakmamıştır. Kanun hükmünün tehiri”* taleplerinde bulunulmuştur.²⁴⁷

CHP 3 Şubat 1935 Ankara Vilayet Kongresinde Keskin ve Ankara'nın diğer kazalarının ekonomik faaliyetleri ile ilgili genel olarak şu taleplerde bulunulmuştur.²⁴⁸

“Ziraat Bankasınca evvelce çiftçilere açılmış olan kredilerin az faizli uzun vadelere bağlanması ve yeniden uzun vadeli uzun krediler açılması.

Civar köylülerinin Ankara'ya getirdiği zahire miktar itibariyle fazla olduğu takdirde bunlar tüccar malı telakki edilerek Ziraat Banka'sınca alınmaktadır. Hükümet teşkilatının tasdiki ile köylüye ait olduğu tahakkuk eden zahirelerin bankaca alınmasının temini.

Vilayet çiftçilerine Ziraat Vekâletinin iyi cinsten tohumluk verilmesi, Ziraat kredi kooperatiflerinin vilayet dâhilinde geniş ölçüde yayılması.

Vilayetin bütün kazaları sayım vergisinin tatbikinde bir noktanın ihmalinin şikâyet etmektedirler:

²⁴⁶ 490.01.201.794.4- 13, 24, 25.

²⁴⁷ 490.01.201.794.4-73, 74, 75.

²⁴⁸ 490.01.128.509.1-75,77.

Sayım kanununun bir yaşını bitirmeyen koyun ve keçilerin vergiden istisnaları açıkça yazılı olduğu halde, yaşların tayin ve tespitinde güçlüklerle rastlayan memurların bu maddenin hükmünü yerine getirmemektedir. Sayım vergisinden istisnaları suretiyle kanun hükmünün yerine getirilmesinin temin olunması isteniyor.”

Ankara mebusları Şakir Kınacı, Rifat Araz, Mehmet Rasim Akta 18 Ekim 1936 tarihli teftiş raporlarında, Keskin'in ilçe merkezinde karışık sınıflardan olmak üzere 200 yakın esnaf ve 40-50 kadar zahire ve tiftik tüccarı ve sayısı dördü bulur dava vekili olduğunu belirterek Keskin halkının hangi ekonomik faaliyetlerle uğraştıklarını belirtmişlerdir.²⁴⁹

Ankara mebusları olan Rifat Araz, Şakir Kınacı ve Arif Balcı 25-26 Ağustos 1939 tarihinde Keskin'e uğramışlardır. Buralarda hükümet memurları, parti ve Halkevleri heyetleri ve halktan birçok kişiyle görüşüp konuşmuşlardır. Oluşturdukları raporda Keskin'in ekonomik faaliyetleri ile ilgili şu bilgileri vermişler²⁵⁰

Raporlarında “zirai işler” başlığı altında: “Keskin'de belediye eliyle kurulmuş ve halen kemale gelerek semere vermeğe başlamış olan bir fidanlık mevcut olduğu ve bunun feyizli eseri kasaba civarında ve köylerde görülmekte bulunduğu memnuniyetle anlaşılmıştır. Belediye kasaba elektrik tesisatının vücuda getirilmesiyle uğraştığı bu sırada fidanlığın neşvünemasını durdurmak için bahçe suyollarının düzeltilmesi için vilayetten münasip suretle yapılması istenilen yardımın kolaylaştırılması münasip olur” denilmiştir.²⁵¹

Seçim bölgeleri olan Ankara ve kazalarını gezerek ve teftiş ederek bu raporu hazırlayan Ankara mebuslar 5 Eylül 1939 tarihinde raporu CHP Yüksek Genel Sekreterliği'ne arz etmişlerdi. Raporda Keskin kazasının eksiklikleri, ihtiyaçları ve yaptıkları hakkında bilgi vermişler ve eksikliklerin giderilmesi için neler gerekmekte olduğunu belirtmişlerdir.

CHP 1940 Ankara İl Kongresinde Keskin'in tarım be hayvancılık alanında ihtiyaçları ile ilgili; “Azaylı, Cebrail, Güvenli, Yahşihan, Hacıömer solaklısı,

²⁴⁹ 490.01.616.19.1-13.

²⁵⁰ 490.01.617.20.1-40.

²⁵¹ 490.01.617.20.1-44.

Kenanbey köyleri için 60 araba, 90 pulluk ve 2 ekin biçme makinesin ihtiyaç olduğundan bunların temini, kazamıza 5 selektör daha gönderilmesine ve Kocahacılı köyündeki selektöre tohum ilaçlama cihazının ilavesi, Keskin kazasının Azatlı, Cebrailli, Gevenli, Yahşihan, Hacı Ömer, Solaklı ve Kenanbey köyleri için 80 teke, 45 koç, 6 boğaya ihtiyaç vardır. Bunların temini,” taleplerinde bulunulmuştur.²⁵²

CHP 1940-1941 Ankara İl Kongresinde 1940 Keskin Kaza Kongresi taleplerine verilen cevaplarda Keskin'in ekonomik faaliyetleriyle ilgili olarak; *“Vilayetçe araba satın alınamadığından verilmesi mümkün olmadığı ve kâfi miktarda kazaya pulluk verildiği ve selektör temin edilemediğinden gönderilmediği, ancak tamire muhtaç olan selektörlerin tamiri yapıldığı, Kazanın koç, teke ve boğa hakkındaki ihtiyaçlarının temini cihetine gidileceği.”* bildirilmiştir.²⁵³

CHP 1941-1942 Ankara İl Kongresinde 1941 Keskin Kaza Kongresi taleplerine verilen cevaplarda Keskin'in ekonomik faaliyetleriyle ilgili olarak; *“Ceritmüminli nahiyesinin istediği traktör için bedelinin yarısını peşin yatırmak suretiyle ofise müracaatları lazım geldiği”* belirtilmiştir.²⁵⁴

CHP 1941-1942 Ankara İl Kongresinde ekonomi alanında Ankara'nın Keskin dâhil diğer kazalarıyla ilgili genel olarak; *“Bütün kazalarımızdan müstahsil olmayan bölgelerin muhtaç ve pek fakir halkı için tohumluk, yemlik ve yemeklik istendiği görülmüştür. Hükümet mümessili ile yapmış olduğumuz temasta, güz ekimi için vilayetimizde istihsali genişletmek tedbirleri arasında ıztırar içinde (zaman içimde) bulunan vatandaşlarımıza da imkân derecesinde tohum verildiği öğrenilmiş, encümenimiz bununla beraber önümüzdeki ilkbahar ekimi için raporda adı geçen kazalar ve mülhakatta ciddi bir etüt yapılarak ekim yardımının esirgenmemesi dileğini izhara karar vermiş.*

Umumi bir dilek olarak rastlanan ve miktarının arttırılması istenen giyim eşyası mevzuuna ait dileklerin, ocak, nahiyeye ve kaza kongrelerimizin bundan haftalarca önceki toplantılarında izhar edilmiş olduğu yapılan temaslarla anlaşılmuştur. Ancak o tarihten bugüne kadar yerli mallar pazarları vasıtasıyla yapılmakta olan satışların bugünkü hakiki maliyet fiyatlarına göre olmasının köylü

²⁵² 490.01.128.510.2-66, 68, 72, 75, 76.

²⁵³ 490.01.121.480.2-11,17; 490.01,137.555.1- 652.

²⁵⁴ 490.01.121.480.2-11,17; 490.01,137.555.1.1-656, 660

ve halk tarafından gösterilen isteği azaltılmış bulunmasından, yüksek fiyatla temin edile gelmekte olan bu eşyanın tedariki için bugünkü günde aynı istek ve dileğin devam etmemekte olduğu müşahade olunmuştur. Umumi dilek olarak bu malların maliyet fiyatlarının köylü için daha müsait bir hadde indirilebilmesi imkânlarının araştırılması arzusu da izhar edilen umumi bir arzu halindedir.

Devletçe bin bir müşkülata temin edilmekte olduğu meçhulümüz bulunmayan petrolün miktarının köylüler tarafından gerçekten az bulunduğunu biliyorsunuz. Aylık istihkak olarak dağıtılan 450 gram gazyasının miktarının arttırılabilmesi çarelerinin hükümetimizce araştırılması umumi bir dilek mahiyetinde görülmüştür. Dağıtma işlerinin köy birlikleri marifetiyle yapılması dileği de yerindedir.

Müstahsil olmamak ve daimi zahiresini diğer kaza ve vilayetlerden temin etmek itiyadında olup, bugün, yemeklik ve yemlik sıkıntısı çekmekte buldukları kaza kongreleri dileklerinden öğrenilen vatandaşlarımıza yapılacak yardımın ancak içtimai bir yardım mevzu olabileceği anlaşılmış ve bu hususta Vilayet İdare Heyetimizin meşgul olması neticesine varılmıştır” denilmiştir.²⁵⁵

CHP 1942 Ankara İl Kongresinde ekonomi alanında Keskin ile ilgili olarak: “Kazadaki tacirlerin halka ve zürraa satmakta oldukları mallar kendi arzuları veçhile ve çok yüksek fiyatla sattıkları ve hatta yerli malları hariçten gelmiş mal diyerek halka sürmeğe çalıştıkları ve bu suretle halkımızın muhtaç olduğu bu gibi maddeleri pek fahiş bedellerle tedarike mecbur kaldıkları cihetle fakir olanların bunu temin edemeyecekleri ve kazamız ise mevkii ticarisi itibariyle hemen birçok kazaların mahreci olduğundan kaza merkezinde Sümer Bank tarafından yerli mallar pazarından bir şube açtırılması hususunun temini” taleplerinde bulunulmuştur.²⁵⁶

CHP 1945-1946 Ankara İl Kongresinde Keskin’in ekonomik faaliyetleriyle ilgili: “İlçenin iktisadi durumu son zamanda pek bozulmuştur. Halen kasabada 2.500 dar gelirli vatandaş vardır. Bunlara iş temini için kasabada her hangi bir fabrika kurulması, Muhtaç çiftçilere Ziraat Bankasından vaktinde tohum parası verilmesi, halen verilmekte olan yardım azdır. Bunun çoğaltılması, her yıl olduğu gibi muhtaç halka hububat tohumu verilmesi ve bu yardımın vaktinde yapılması, Keskin köylerindeki çiftçiler pulluk, araba ve diğer tarım aletlerini bulamıyorlar, bu ilçede

²⁵⁵ 490.01.137.555.1-566,567.

²⁵⁶ 490.01.128.510.2-47.

Donatım Kurlunca bir şube açılarak halkın bu ihtiyaçlarının karşılanması, Çelebi köyü hududu içindeki fundalıktan köylünün ihtiyacının teminine müsaade edilmesi, mera ve arazisi dar olan Köprü köyü hayvanlarının civardaki fundalıklarda otlatılmasına müsaade olunması” taleplerinde bulunulmuş. Böylece ekonomik olarak Keskin halkının ihtiyaçlarını giderilmesi istenilmiştir. Özellikle fabrika kurulması talebiyle kazadaki işsizliğin azaltılması amacı vardır.²⁵⁷

CHP 1947-1948 Ankara İl Kongresine sunulan dileklerde Keskin'in ekonomik faaliyetleri ile ilgili: “, *Keskin çevresinde iki büyük un fabrikası vardır. Son kararname mucibince un istihsalâtının % 65'inin buğday, mütelikisinin de çavdar ve mısır olması bildirilmektedir. Hâlbuki Keskin çevresinde ne mısır ne de çavdar vardır. Kayseri'den çavdar satın almak mecburiyeti hâsıl olmaktadır. Bu hal unun maliyet fiyatını yükseltmekte ve üzüntü doğurmaktadır. Maksat ve gaye buğday sarfiyatının azaltılması ile çavdar ve mısır karıştırılacağına bu gibi yerlerde un randımanının 84-86'dan 96'ya çıkarılmasına müsaade edilmesi*

1884-1907 (1302-1324) yıllarına kadar yapılan tapu kayıtları yoklamaları muteber tutulmadığından arazi satışları ve itikâl muameleleri yapılamamaktadır. Bu kayıtların muteber sayılarak arazi sahiplerinin gayrimenkullerinden istifadelerinin sağlanması,

Kasabada bir fişek fabrikası ve yahut Kırıkkale grubuna girecek herhangi bir fabrikanın kurulması

Sümerbank pamuklu mensucatının tevzi işinin düzenlenmesi ve arttırılması ve serbest satılmasının temini

İlçemizde ve yer altında öteden beri pek çok maden bulunduğu bunların keşfettirilerek işletilmesi

Kayseri'den çavdar satın almak mecburiyeti hâsıl olmaktadır. Bu hal unun maliyet fiyatını yükseltmekte ve üzüntü doğurmaktadır. Maksat ve gaye buğday sarfiyatının azaltılması ile çavdar ve mısır karıştırılacağına bu gibi yerlerde un randımanının 84-86'dan 96'ya çıkarılmasına müsaade edilmesi

²⁵⁷ 490.01.122.485.1-2, 10, 42.

Dört tekerlekli 30 araba verilmesi, 3 numaralı pulluğun uzun taksitlerle verilmesi, Bir dönüm arazisi olana bankadan ancak elli lira kadar kredi veriliyor. Bu miktarın çoğaltılması, Geçen sene Keskin İlçesinin kongre dilekleri arasında cevaben gelen il idare kurulu yazısında, ödeme kabiliyeti olan çiftçilere 800 liradan 1600 liraya kadar Ziraat Bankasından yardım yapılacağı öğrenilmiştir. Hâlbuki bankadan her köylülere ancak 25 liradan 100 liraya kadar bir yardım yapılmaktadır. Bu miktarın çoğaltılmasının temini,” taleplerinde bulunulmuştur.²⁵⁸

CHP 1947-1948 Ankara İl Kongresi çalışma raporunda Keskin ile ilgili: *“Her yıl olduğu gibi muhtaç halka hububat tohumu verilmesi ve bu yardımın vaktinde yapılması”* talebine, cevaben; *“Tohumluk kredisinin vaktinde sağlanması lüzumu Keskin Ajansımıza yazılmıştır”* denilmiş.

“Köylüye verilen Tohumluk yardımı miktarı azdır. Çoğaltılması” talebine, cevaben; *“Müteselsil kefaletli zirai kredilerimizde bir çiftçiye ödeme gücü ve kredi takati müsait bulunmak şartıyla hububat için çevirme ve donatma kredisi olarak 800 ila 1600 lira kadar kredi açıyoruz. Ancak konumumuzun 8’inci maddesi çiftçiye verilecek kredilerin hakiki ihtiyaçları ile mütenasip olmasını ve çiftçinin istihsal durumuna bir fayda katlamakla beraber ödeme takatini asmamasını göz önünde bulunduruyoruz”* denilmiş.

“Keskin köylerindeki çiftçiler pulluk, araba ve diğer tarım aletlerini bulamıyorlar. Bu ilçede Donatım Kurulunca bir şube açılarak halkın bu ihtiyaçlarının karşılanması” talebine, cevaben; *“Keskin İlçesi temsilciğimizin esaslı bir faaliyet göstermediği görülerek değiştirilmesi hususunda gerekli girişime geçmiş bulunuyoruz. Bu muamele tekemmül edinceye kadar tarım araçları ihtiyaçlarının tespit edilerek Ankara depomuz müdürlüğümüze bildirilmesi mahalli kaymakamlıktan istenilmiştir”* denilmiş.

“Halıtlı köyü mıntıkasına bir tarım memuru verilmesi” talebine, cevaben; *“İlk imkânda bu mıntıkaya bir ziraatçı elemanın tayini cihetine gidilecektir”* denilmiş.

“Çelebi köyü hududu içindeki fundalıktan köylünün ihtiyacının teminine müsaade edilmesi, mera ve arazisi dar olan Köprü köyü hayvanlarının civarda ki fundalıklarda otlatılmasına müsaade olunması” talebine, cevaben; *“Çelebi köyünün*

²⁵⁸ 490.01.122.486.1-270,274, 283, 297, 304, 318.

*ihtiyacı köye yakın ve müsait ormanlardan sağlanacaktır. Hükümet programının orman işlerine taalluk eden kısmının tatbik şekli hakkındaki 24.8.1946 tarih ve 51021 sayılı genelgesinin 2'nci maddesindeki esaslar dairesinde fundalık, çalılık ve ormanlara zararsız sahalara çavdar ihtiyaçları için tefrik ve tahsis edilmiş bulunmaktadır” denilmiştir.*²⁵⁹

CHP 1949 Ankara İl Kongresinde: *Tiftiği bol olan Keskin'e bir iplik fabrikası yaptırılması” talebinde bulunulmuştur.*²⁶⁰

CHP 1948-1949 Ankara İl Kongresinde “Ekonomik işler” başlığı altında verilen cevaplarda Keskin ile ilgili olarak:²⁶¹

“Keskin İlçesinde iki büyük un fabrikası vardır. Son kararname mucibince un istihlâtlarının yüzde 65'inin buğday, mütëbakisinin de çavdar ve mısır olması bildirilmektedir. Hâlbuki Keskin çevresinde ne çavdar ve ne de mısır vardır. Kayseri'den çavdar satın almak mecburiyeti hâsıl olmaktadır. Bu hal onun maliyet fiyatını yükseltmekte ve üzüntü doğurmaktadır. Maksat ve gaye buğday sarfiyatının azaltılması ile çavdar ve mısır karıştırılacağına bu gibi yerlerde un randımanının 84-86'dan 96'ya çıkarılmasına müsaade edilmesi” talebine, cevaben; “Son alınan bir Bakanlar Kurulu kararıyla un çekimi tamamen serbest bırakılmış ve bu işlerle belediyeler görevlendirilmiştir. Ofisim bu işler üzerinde herhangi bir kontrol salâhiyeti yoktur” denilmiştir.

“İlçemizde ve yer altında öteden beri maden bulunduğundan bunların keşfettirilerek işletilmesi,” talebine, cevaben; “Yurdun maden servetlerinin tespiti maksatlarıyla Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün bir programa göre tetkikler ve sondajlar yapılmaktadır. Bu incelemeler sonunda devlet eli ve yardımıyla işletilebilecek mahiyette görülen madenler Etibank'a devredilmekte ve bu banka tarafından işletilmektedir. Bunlar dışında kalan madenlerin ise usulüne tevfiқан yapılacak müracaatlarla hususi şahıslarla işletilmesi mümkün olup bunun aynı zamanda yurt için faydalı sonuçlar vereceği tabiidir” denilmiştir.

Kongre raporunda “Ofis işleri” başlığı altında: *“Keskin'de geçen sene mahsulün darlığı yüzünden ofis teşkilatının kaldırılmış olması ve bu sene mahsulün*

²⁵⁹ 490.01.122.485.1-121, 122, 123.

²⁶⁰ 490.01.122.486.1- 350, 362.

²⁶¹ 490.01.122.486.1-16, 132, 133, 134, 135, 136, 137.

bol olması karşısında bu teşkilatın yeniden kurulması veya hiç olmazsa eskisi olduğu gibi Ziraat Bankası'nın bu işi üzerine alması istenmektedir. Kırıkkale'deki alım merkezinin çok uzak olması köylüyü mahsulünü yerinde ucuz satmağa mecbur bırakmaktadır. Ofisin Keskin'de açacağı bir alım merkezi köylünün mahsulünü ucuza satmasını önleyeceği bildirilmiştir” talebine, cevaben; “1947 – 1948 kampanyasında çalışan Keskin ambarı alımı inkişaf edemediği için aynı kampanya içerisinde kapatılmıştır. Bu yıl Keskin'de geçen seneye nispetle mahsulün bol olduğu bildirilmekte ise de adı geçen ilçede iki un fabrikasının bulunması sebebiyle alım fiyatımızdan düşülecek nakliye ücreti fabrikalara rekabete kısmen engel olacağından evvelce de sabit olduğu üzere burada açılacak iş yerinin fazla alım yapamayacağı aşikârdır. Esasen Keskin'e 30 kilometre mesafede Kırıkkale ambarı mevcuttur. Bu itibarla Keskin'de iş yer açılması uygun görülmemektedir” denilmiştir.

Kongre raporunda “Ziraat Bankası işleri” başlığı altında: “Verilen tohum parası azdır. Kasabaya bunun için gelmeye değmiyor. Bu paranın işimize yarayacak hadde çıkarılması” talebine, cevaben; “Müteselsil kefaletli zirai kredilerimizde hububat müstahsili küçük bir çiftçiye ödeme gücü ve kredi takati müsait bulunmak şartıyla 800 lira çevirme ve 800 lira donatım kredisi olmak üzere 1.600 lira kadar kredi açmaya teşkilatımız resen yetkilidir. Ancak bankalarımı, mevzuatımızın müsaadesine rağmen bu yetkilerini, bölgelerine muhassas plasmanın vereceği imkân dâhilinden ve mahalli ihtiyaçları göz önünde tutarak ayarlamak mecburiyetindedirler. Keskin Ajansımızın plasmanı 1948-1949 dönemi için elli bin lira arttırılarak 300.000 bin liraya çıkarılmış ve plasmanın vereceği imkân dâhilinde ihtiyaçların karşılanması mahalline önemle yazılmıştır” denilmiştir.

“Bin dönüm arazisi olana bankadan ancak elli lira kadar kredi veriliyor. Bu miktarın çoğaltılması,” talebine, cevaben; “İpotekli ikrazatımızda arazinin değerine tayine kıstas olan toprak değer baremlerimizdeki kıymetler, son defa yapılan değişiklikle bugünkü rayice göre normal bir halde ve çiftçi lehine eskiye nazaran ortalama 5-8 misli fazla kredi sağlayacak durumda yükseltilmiş ve evvelce ikrazat (ticari borçlanma) muamelelerinde tatbik edilmekte olan yüzde 40-50 marj nispeti yüzde yirmi beşe indirilmiş bulunmaktadır” denilmiştir.

Kongre raporunda “*Tarım işleri*” başlığı altında: “*Göçbeyli’ye bir ziraat muallimi verilmesi ve binasının da yaptırılması*” talebine, cevaben; “*Keskin’de iki bina daha yapılacaktır. Bu arada muallim tayin edileceği tabidir*” denilmiştir.

“*Dört tekerlekli 30 araba verilmesi*” talebine, cevaben; “*Donatım Kurulu elinde yeter miktarda 4 tekerlekli araba bulunduğu ve müsait şartlarla köylüye verilebileceği mahalline bildirilmiştir*” denilmiştir.

“*3 numaralı pulluğu uzun taksitle verilmesi*” talebine, cevaben; “*3 numaralı pulluklarla diğer yerli pulluklar 5 seneye kadar taksitle satılması sağlanmış ve ilgililere bildirilmiştir*” denilmiştir.

Kongre raporunda “*Çeşitli işler*” başlığı altında: “*Kasabada bir fişek fabrikası veya Kırıkkale grubuna girecek her hangi bir fabrikanın yapılması*” talebine, cevaben; “*Demir yolunun uzaklığı ve fazla masraf yol açması dolayısıyla bir fabrikanın kurulması tasarlanmamıştır. Mümkünde görülmemektedir.*” denilmiştir.

c) Eğitim Faaliyetleri

Tek partili döneminde eğitim tamamen devletin tekeline alındı Milli Eğitim Bakanlığı’nın denetiminde, öğretmenler devlet tarafından yetiştirildi. Öğretim programı devlet tarafından hazırlandı.²⁶² Okul ihtiyaçları devlet eliyle veya devlet denetiminde yapıldı. Eğitimde en önemli hedef okuryazar oranını arttırmaktı. Bunun için taşrada özellikle okul ve öğretmen ihtiyaçlarını karşılanmaya yönelik çalışmalar yapıldı.

CHP Keskin İlçe Teşkilatı eğitim alanındaki eksikliklerin tespiti ve giderilmesi ile bu eksikliklerin il kongrelerinde merkeze bildirilmesinde önemli bir rol oynamamıştır. Vilayet kongre dileklerinde görüldüğü üzere özellikle Keskin’deki eğitim ve öğretim hakkında ki bazı sorunlar göze çarpmaktadır: Bunlar Keskin için öğretmen ve bina eksikliği, okulların tamir ve bakım gerekliliği, bunun dışında önemli olarak görülen Keskin’e bir ortaokulun ve sanat okulunun gerekliliğidir, Ancak kongrelerde belirtilen dilekler yeni kurulan Türk Devleti’nin savaştan çıkması, ekonomik olarak güçlü olmaması ve yetişmiş insan gücünün savaşlarda

²⁶² Karatepe, **age**, s. 80.

kaybedilmesi istenilen dileklerin gerçekleştirilmesinde sorunlar çıkmasına, neden olmuştur. Buda bazı eksikliklere öncelik verilmesine, diğer eksikliklerin giderilmesinin gecikmesine yada gerçekleştirilmemesine neden olmuştur. Kongrelerde eğitim alanındaki istenilen bu dilekler Keskin'in eksikliklerini ve eksiklikler için neler yapıldığı ve neler yapılabileceğini göstermiştir. 1930 tarihinden itibaren Kongre ve teftiş raporlarına bakıldığında:

1932 vilayet kongresinde 1930 kongresi talepleri için oluşturulan raporda eğitim alanındaki eksikliklerin giderilmesi için Ankara vilayetine bağlı *“kazaların hepsine yeniden her biri altmış liraya mal olan ilk mektep binaları kâmilen ikmal edilmiş”* ayrıca, *“...Vilayet Meclisi umumimizin (il genel meclisi) ittihaz ettiği bir kararla her kazadan ikişer talebe vilayet merkezinde meccanen lise tahsillerini ikmale devam etmektedirler. Son iki sene zarfında köy mekteplerimize yüze yakın muallim ilave edilmiştir. İlk tahsil ile meşgul hususi mekteplerin yaşaması içinde icap eden muavenet yapılmıştır.”*²⁶³

CHP 1932 Ankara Vilayet Kongresinde eğitimle ilgili: *“Keskin'deki Büyük köylerden olan Hüseyinbey Obası, Kilevli, Kırlangıç köylerinde bir mektep açılması ve muallim tayini”* gerekli olduğu bildirilmiştir.²⁶⁴

CHP 1934 Ankara İl Kongresinde Keskin kazasının eğitim alınındaki eksikliklerinde özellikle *“Kaza merkezinde bir orta mektep açtırılması”* gerektiği belirtilmiştir. Bunun dışında *Kavlak köyünde halk tarafından yapılan mektebe bir muallim tayin edilmesi, Ahılı köyündeki üç sınıflı mektebin beş sınıfa çıkarılması ve Pazarcık köyüne bir muallim gönderilmesi,*” istenmiştir.²⁶⁵

CHP 1935 Ankara İl Kongresinde Keskin *“Kaza merkezine bir orta mektep açtırılması gerekliliği ve bunu dışında Kavlak köyüne halk tarafından yapılan mektebe bir muallim tayin edilmesi, Ahılı köyündeki üç sınıflı mektebin beş sınıfa çıkarılması ve Pazarcık'a bir muallim gönderilmesi”* taleplerinde bulunulmuştur.²⁶⁶

²⁶³ 490.01.201.794.4- 13, 23.

²⁶⁴ 490.01.201.794.4- 13, 79.

²⁶⁵ 490.01.616.19.1- 130,131.

²⁶⁶ 490.01.128.509.1- 75, 94, 95.

CHP milletvekilleri Keskin İlçe Teşkilatına yaptıkları teftişlerde Keskin'in eğitim alanındaki istekleri ve eksiklerini incelemişler ve raporlarında şunları belirtmişlerdir:

Ankara mebusları Şakir Kınacı, Rifat Araz, Mehmet Rasim Aktar CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdikleri 18 Ekim 1936 tarihindeki raporda Keskin'in ilçe dâhilinde iki ve merkezde beşer sınıflı ve diğerleri köylerde üçer sınıflı olmak üzere 25 ilk mektep olduğunu. İlçenin tahsil çağında bulunan çocuk sayısı 5912 olup bunlardan yalnız 2227 'si okumakta olduğunu belirtmişlerdir.

Raporlarında Keskin'in eğitim alanındaki ihtiyaçları olarak: *“Kongre dileklerinde diğer köylerde ilk mektebin açılması ve kasaba merkezinin büyüklüğü ve nüfus kesafetinin çokluğu dolayısıyla da bir orta mektep açılması merkez halkının ve köylerinin esaslı dileklerini teşkil etmekte ve bunun göz önünde bulundurulması hususunun temini rica etmekte bulunmuştur. Ayrıca raporlarında: İlçe merkezinde okuryazar sayısı çok olduğundan, Ulus, Yurt, Cumhuriyet, Aksam ve Sonposta gazeteleri gelmekte her kes tarafından okunmakta”* Olduğunu belirtmişlerdir.²⁶⁷

CHP Ankara İl Yönetim Kurulu azası olan Ali Rıza Sun Keskin İlçesi parti işlerini teftiş maksadıyla 20 Kasım 1937 Cumartesi günü Kırıkkale'ye ve oradan otomobille Keskin'e geçti. Keskin'e yaptığı teftiş sonucu CHP Keskin Teşkilatının şimdiye kadar olan faaliyetlerini incelemiş ve incelemeler sonucunda oluşturduğu raporda eğitimle ilgili olarak; *“İkisi merkezde bulunmak üzere kaza dâhilinde yedi (5) ve mütebakisi üçer sınıflı (24) ilk mektep vardır. Merkezdeki iki mektebin (600) kadar okuyucusu. Bu iki mektep her sene orta mektep için epeyce talebe çıkarmaktadır. Merkezde bu iki mektepten başka dört odalı kargir bir mektep binası daha varsa da şimdiki halde lüzumu olmadığından bos durmaktadır”* ayrıca; *“İlçe merkezine ücretsiz olarak Ulus ve Yurt gazeteleri ve köylere de Yurt gazetesi gelmektedir. İstanbul gazetelerinden birçoğu halk tarafından getirildiğini”* belirtmişlerdir.

Raporda ayrıca; *“Kazanın en büyük dileği Keskin'de bir orta mektep açılmasıdır”, “...Kasabanın (7000) kadar nüfusu olduğunu ve mevcut ilk iki mektebin her sene orta tahsil için hayli talebe yetiştirmekte bulunduğunu ve fakat çocukların orta tahsillerini yapacak mektep olmadığından esnaf yanlarına çiraklığa*

²⁶⁷ 490.01.616.19.1-13

girmektedir ya da sokaklarda dolaşmakta oldukları söylediler. Bir orta mektep açılması rica ve icap ederse bu hususta nakdi yardımda da bulunacaklarını vaat ettiler. Bu husus hakkında Kaymakam, Belediye reis ve parti arkadaşlarıyla ayrıca görüştim. Onlarda bu dileğin ehemmiyetini tasdik ettiler. Bunun üzerine mevcut mektep binalarını gezdik. Birisi iki kısım olarak (15) odalı ve diğeri beş odalıdır. Bunlardan başka yukarıda arz ettiğim gibi dört odalı kargir bir mektep binası daha vardır. Yani şimdilik yeniden bina inşasına hacet kalmaksızın bir orta mektep binası tedariki mümkündür. Zaten bidayette ilk sınıf için teşkilat yapılacağından hükümet içinde güç olmayacaktır” denilmiştir. Özellikle raporlarında Keskin’de bir ortaokul açılması idarecilerin ve halkın en önemli talebi olduğu belirtmişlerdir.²⁶⁸

Ankara mebusları olan Rıfat Araz, Şakir Kınacı ve Arif Balcı 25-26 Ağustos 1939 tarihinde Keskin kazasına uğramışlar.²⁶⁹ Mebuslar raporlarında Ankara’nın kazalarında mektep meselesi olduğu belirtmişlerdir. Bu mesele hakkında neler yapılması gerektiği hakkında şunları ifade etmişlerdir:

“...halk arasında çocuk velilerinin ve hatta bilizat ilk mektepleri bitirerek mezun oldukları halde daha yukarı bir mektep bulamamak ve bu yüzden işsiz güçsüz dolaşmakta bulunan çocukların çok istedikleri ve acıklı müracaat ve temennilerine uğradık” ancak raporda görüldüğü üzere; *“Bu mesele Parti programımızın 43. Maddesinin Ç fıkrası hudut şümülüne dâhil bulunuyor. Ortaokul tesisi, o okullara mahsus muallimlerin mevcudiyetine bağlı olduğu”* ifade etmişlerdir. Raporda; ortaokul ihtiyacını karşılayacak müesseseler Ankara’da olduğunu, ancak; *“Ankara mektepleri hükümet merkezinin ihtiyaçlarını tatmin edemezken kazalara yardımı hemen mümkünsüz olduğu gibi halkın çoğu da çocuklarını başka yerlere gönderip okutmaya ve masarif ihtiyarına müsaadeleri yoktur. Halk kaza merkezlerinde birer ortaokul açılmasını sızlanarak yalvarmakta olduğunu.*

Milletvekilleri Ankara’ya geri döndüklerinde bu meselenin, maarif vekâletince ele alındığı ve muallim mevcudunu göre birinci olarak Keskin’de ve ikinci olarak Ayaş ve Beypazarı’nda birer ortaokul kurulması tasarlandığını” belirtmişlerdir.²⁷⁰

²⁶⁸ 490.01.96.375.1- 238, 240, 241.

²⁶⁹ 490.01.617.20.1- 40.

²⁷⁰ 490.01.617.20.1- 42, 43.

CHP 1940 Ankara İl Kongresinde Keskin kazası eğitim ihtiyaçları ile ilgili olarak “*Cebrailli köyüne bir öğretmen verilmesi, Kevenli köyüne bir okul yaptırılması, Yahsihan okulunun tamiri için yardım yapılması, Kenanbey köyü okulu tek sınıflı olup mevcut talebeyi yetmediğinde okulun tamiri ve genişletilmesi*” gibi eksikliklerin giderilmesi için taleplerde bulunulmuştur.²⁷¹

CHP 1941 Ankara İl Kongresinde Keskin ile ilgili “*1941 senesine konulan tahsisat ile Kırıkkale’de yeni bir ilkokul yaptırılacağı ve ancak koordinasyondan henüz muktezi inşaat müsaadesi alınmadığından tedrisatın mevcut binada devam edeceği*”²⁷² belirtilmiştir.

CHP 1941-1942 Ankara İl Kongresinde Keskin’in eğitim alanındaki eksikliklerinden uzun zamandır yaptırılması istenilen ortaokul için “*Kaza merkezinde açılması Maarif Şurasınca kararlaştırıldığı bilinen ortaokulun biran önce açılmasının temin*” ve ayrıca “*Keskin kaza merkezinin nüfusunun çokluğu ve ahalisinin sanata istekli olması hasebiyle Maarif Vekâletince kaza merkezine bir sanat okulunu açılması hususunun temini ihtiyaç olunduğu*” taleplerinin ön plana çıkmakta olduğu görülmekte. Bunlar dışında; “*Kırıkkale nahiyesine bağlı Ahılı köyündeki ilkokuluna bir öğretmen daha verilmesi Çelebi nahiyesi merkezinde kapalı bulunan mektebin açılarak bir öğretmen tayin edilmesi*” gereklilikleri belirtilmiştir.²⁷³

Ankara mebusları Arif Bartın, Ekrem Ergun, Eşref Demirel, Rıfat Araz 1942 tarihinde seçim bölgeleri olan Ankara’nın Kalecik, Keskin ve Polatlı kazalarını teftiş etmişlerdir. Raporlarında sağlık eğitimi üzerinde durmuşlar ve eğitim faaliyetleri ile ilgili şunları söylemişlerdir; doğum ve bakım işlerinin bugünkü haline göre üzerinde ehemmiyetle durulmasını, bunun için mümkün olduğu kadar süratle köy ebesi yetiştirilerek köylerin ebe ihtiyaçlarının karşılanmasının önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca raporlarında; “*Köy Enstitüleri geliştikçe bu maksadı temin için bir şube ve kurs açılmasında alakadar vekâletlerin tetkikatta bulunmasının da faydalı olacağını tasavvur ettiğimiz gibi büyük numune hastanelerinde ve doğum*

²⁷¹ 490.01.128.510.2- 66,

²⁷² 490.01.121.480.2- 11,17; 490.01,137.555.1- 652.

²⁷³ 490.01.137.555.1-566,567.

evlerinde, köylerde ilk tahsilini bitirmiş köylü kız çocuklarına köy ebeliği öğretilip öğretilmeyeceği araştırıla bileceğini” belirtmişlerdir.

Köylerde doğum durumunun ve çocuk bakımı önemli olduğunu, Bütün bu ihtiyaçları çabuk karşılayabilmek mümkün olduğu kadar gezici sağlık memurları ile çocuk sağlık hemşireleri yetiştirilmesi gerektiğini ve bu işte Çocuk Esirgeme Kurumunun elindeki mahdut kaynak ile açmış olduğu ve bütün mesaisi senede 5-10 tane çocuk bakıcısı çıkarmakta ibaret bulunan çocuk bakıcı mektebi ile doğrudan köylü kız çocukları alarak yetiştirilmesi gerektiğini bildirmişlerdir.²⁷⁴

Teftiş Raporunda ayrıca; *“köylerde okur ve yazar miktarının yok denecek kadar az olduğu bunun içi en önemli ihtiyaç olarak TBMM'nin (Türkiye Büyük Millet Meclisi) son defa kabul ettiği köy enstitülerini ve okullarını teşkilatlandırma kanununun bertaraf edeceğini belirtmektedirler.”*²⁷⁵

CHP 1943-1944 Ankara İl Kongresinde Keskin'in eğitim alanındaki eksiklikler ile ilgili daha önce kapatılmış olan *“Çelebi nahiyesinde yeni tip okul inşaatı devam etmekte olduğunu Cam ve çivi gibi malzeme bulunamadığından. Bu malzemenin temini”* istenilmiş, ayrıca *“Çelebi nahiyesinin okulunun talebesi arttığında kadroya bir öğretmen ilavesi talep edilmektedir”* Çelebi nahiyesi yapılan okul için istenilen talepler dışında *“Merkez nahiyesine bağlı Ceritkale, Arap okulları iki seneden beri kapalıdır, açılması için öğretmen verilmesinin temini ve Ceritmüminli köyünde halen tedrisat yapmaktayız olduğumuz yer okul almaya elverişli değildir. Yeniden okul yapılması, Kasımağa köyüne bir ilkokul binası yaptırılması”* talep edilmiştir.²⁷⁶

CHP 1943-1944 Ankara İl Kongresinde Keskin kazasında eğitim ile ilgili: *“Öteden beri istediğimiz ortaokul davamızın biran evvel tahakkuku”* talebine, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan alınan cevaba göre; *“Maarif Şurasında alınan kararlar gereğince yeniden açılacak ortaokullar mahallin nüfus çokluğu ve ilkokul öğrencisi sayısına göre sıraya konmuştur. Keskin İlçesi “B” serisinde 5'incidir”* denilerek öncelik sırasında olmadığı belirtilmiştir.

²⁷⁴ 490.01.508.2038.3- 58, 59.

²⁷⁵ 490.01.508.2038.3- 62.

²⁷⁶ 490.01.121.482.1-119

Kongrede; “Çelebi nahiyesinde yeni tip okul inşaatı devam etmektedir. Cam ve çivi gibi malzemeler bulunamamıştır. Bu malzemelerin temini,” istenilmiş, cevap olarak ise; “Çelebi bucağın merkezinde yapılan soğuk iklim tipi okul kurağı için il elinde ve emrinde çivi kalmamıştır. 30 – 40 ebadındaki camlardan yeter miktarda verilecektir” denilmiştir. “Çelebi nahiyesi okulunun talebesi arttığından kadroya bir öğretmen ilavesi,” talebinde bulunulmuştur. Ancak cevap olarak; “Çelebi bucağı merkez okulunun öğretmen kadrosunu arttırmak mümkün olmayacaktır” denilmiştir.

Kongrede; “ Merkez nahiyesine bağlı Çiritkale ve Arap okulları iki seneden beri kapalıdır. Açılması için öğretmen verilmesinin temini,” talep edilmiş olup, cevap olarak; “ İlçe merkez bucağına bağlı Çiritkale ve Arap köy okulları önümüzdeki yıl 1945-1946 öğretim yılı başında çalışır hale sokulacaktır” denilerek, olumlu bir cevap verilmiştir.

Kongrede “ Ceritmüminli köyünde halen tedrisat yapmakta olduğumuz yer okul olmağa elverişli değildir. Yeniden okul yapılması,” istenilmiş, cevap olarak; “ Öğretim yapmaya yeterli olmayan Ceritmüminli ve Kasımağa köyünde 4274 sayılı kanuna göre ve ilden para yardımı istenmemek şartıyla plana bağlı bir okul kurağı yaptırmak hayırlı ve faydalı olur” denilerek, istenilen okulların yaptırılmasını desteklemişlerdir.²⁷⁷

CHP 1945-1946 Ankara İl Kongresinde Keskin'le ilgili: “İlçede ortaokul açılma sırası (B) serisinin beşinci sırası da ise de bu okula karşı duyulan ihtiyaç ortaokulun biran evvel açılmasını icap ettirdiğinden ilçede yakın bir zamanda bir ortaokul açılmasına delalet olunması,” istenilmiştir.²⁷⁸

CHP 1945-1946 Ankara İl Kongresindeki dileklere cevap olarak Keskin ilçesinde eğitimle ilgili olarak: “İlçe merkezinde bulunan ilkokullar tamir edilecektir; ayrıca on yıllık çalışma planına göre Keskin merkezinde on dershaneli ilkokul binası yapılacaktır” denilmiş, “1945 yılında yeri tespit edilen ve temeli atılan okulun yapılması için Ceritmüminli köyü için hükümetçe yardım edilmesi, Ceritmüminli köyü öğretmeni başka yere nakil edilmiş, yerine henüz öğretmen tahin edilmemiş olduğundan, biran evvel yenisinin tayin ve gönderilmesi, Çelebi bucağı okulunun siva ve beton işleri için yardım yapılması, Halıtlı, İnziloğlu, Müslüm köylerine okul

²⁷⁷ 490.01.128.512.2-14, 59.

²⁷⁸ 490.01.122.485.1-2.

yapılması için hükümetçe yardım edilmesi, Köprü köyü ve Ceritkale köylerinin öğrenci sayısı fazladır. Bir öğretmen kâfi gelmiyor. Bir öğretmen daha verilmesi” uygun görülmüştür.²⁷⁹

CHP 1947-1948 Ankara İl Kongresinde Keskin’de eğitimle ilgili olarak: “Bir ortaokul ile bir orta sanat okulunun açılması,” tekrar talep edilmiş. “Merkez bucağına bağlı 150 hanelik Ceritkale köyünün üç dört seneden beri öğretmeni yoktur. Buraya acele bir öğretmen verilmesinin temini, Ceritkale köyü halkı tarafından taşı kumu hazırlanan köy okulunun Milli Eğitim Bakanlığı tarafında inşasının temini, Gündoğdu mahallesine bir okul yaptırılması, Köylerden okul parası istenmekte devam edilmektedir. Bu nam altında para istenmemesi,” taleplerinde bulunulmuştur..²⁸⁰

CHP 1947-1948 Ankara İl Kongresinde eğitim alanında Keskin ile ilgili olarak: “Ceritmüminli köyü öğretmeni başka yere nakledilmiş, yerine henüz öğretmen tayin edilmemiş olduğundan, bir an evvel yenisinin tayin ve gönderilmesi” talep edilmiş olup, Milli Eğitim Müdürlüğü’nden cevap olarak; “Köprü köyü okuluna tayin edilen Gündüzlü mezunu öğretmen görevi başına gitmemiş ve çekilmiş sayılmıştır. Valiliğimiz emrine Bakanlıktan öğretmen verildiği takdirde hemen tayini yapılacaktır” denilmiştir.

“Köprü köyü, Ceritkale köylerinin öğrenci sayısı fazladır. Bir öğretmen kâfi gelmiyor. Bir öğretmen daha verilmesi” talep edilmiş olup, Milli Eğitim Müdürlüğü’nden cevap olarak; “Bugünkü öğretmen kadrosu dolayısıyla bugün bir öğretmen daha verilmesine imkân görülmemektedir. On yıllık plan gereğince 1953 - 1954 yılında bir öğretmen daha verilecektir” denilmiştir.

“İlçede ortaokul açılma sırası (B) serisinin beşinci sırasında ise de bir okula karşı duyulan ihtiyaç ortaokulun biran evvel açılmasını icap ettirdiğinden ilçede yakın bir zamanda bir ortaokul açılmasına delâlet olunması” talep edilmiş olup, Milli Eğitim Bakanlığı cevap olarak; “Kurulmuş olan eğitim enstitüleri 1948 de ilk mezunlarını verecekler ve bu yılın sonbaharından itibaren dört beş yıl içinde

²⁷⁹ 490.01.137.555.1-371, 386, 401.

²⁸⁰ 490.01.122.486.1-270, 290,330, 335.

ortaokula ihtiyaç duyan her yerde bu türlü okulların kurulması mümkün olacaktır” denilmiştir.²⁸¹

CHP 1949 Ankara İl Kongresinde Keskin bağlı “*Köprü köyündeki ilkokulun tamir ettirilmesi, Konur ocağı köy okulunun tamir ettirilmesi*” taleplerinde bulunulmuştur.²⁸²

CHP 1948-1949 Ankara İl Kongresinde Keskin kazasıyla ilgili “*Milli Eğitim işleri*” başlığı altında istenilen talepler ve taleplere verilen cevapları şunlardır:

“Bir ortaokul ile bir sanat okulunun yaptırılması” talep elmiş olup, cevaben; *“Keskin’de 1948-1949 öğretim yılında bir ortaokul açılmış bulunmaktadır. Nüfus ve ekonomik durumları müsait olan yerlerde sanat okulu açılması bir plana bağlanmış ve mali imkân elde ettikçe tahakkukuna girilmiştir. Teknik öğretimin inkişafı yolunda hazırlanacak yeni planda bu ilçenin ihtiyacı göz önünde bulundurulacaktır”* denilmiştir.

“Merkez bucağına bağlı 150 hanelik Ceritkale köyünün üç, dört seneden beri öğretmeni yoktur. Buraya acele bir öğretmen verilmesi Ceritkale köyüne okul inşasının temini. Gündoğdu mahallesine bir okul yapılması” talep edilmiş, cevaben; *“Ceritkale köyüne bir okul yapılmış ve bir öğretmen verilmiştir. Önümüzdeki yıllarda ilçenin Gündoğdu mahallesinde bir okul yapılması düşünülmektedir”* denilmiştir.²⁸³ Böylece talep edilen ortaokul açılmış, sanat okulunun da açılması kararı alınmıştır.

d) Sağlık Faaliyetleri

Yeni Türkiye devleti kurulmasıyla özellikle sağlık alanında sıtma mücadelesi ön planda olmuş, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte sıtma ile mücadele konusu daha bir ciddiyetle ele alınmaya çalışılmıştır. Bu konuda kanun ve talimatnameler çıkarılmış. 1924’de İstanbul Bakteriyolojihanesinde bir kurs tertip edilerek burada yetiştirilen elemanlarla Sıhhat Vekâleti, ilk önce Ankara, Afyon ve Adana mıntıklarında birer mücadele merkezi açmak suretiyle faaliyete başlamıştır. 1932 yılında Eskişehir, Konya, Bursa, Manisa, Kocaeli, Samsun, Antalya ve İstanbul mıntıklarında açılan

²⁸¹ 490.01.122.485.1-121, 122.

²⁸² 490.01.122.486.1- 350, 362, 375,378, 379, 282, 388, 403, 426.

²⁸³ 490.01.122.486.1- 16, 132-137.

mücadele merkezleri ile teşkilatın sayısı 11'e çıkarılmış. Sıtma mücadele merkezlerinde hastaların tedavisine başlanırken ilk aşamada Ankara ve civarında sıtmaya neden olan büyük bataklık ve küçük sıtma kaynaklarının ortadan kaldırılmasına çalışıldığı görülmüştür. Bu konuya ilk olarak Sıhhiye Vekili Refik Bey tarafından Babaharman bataklığının kurutulması ile başlanmıştır. ²⁸⁴

1926 yılında başlatılan sıtma savaşının ilk dönemi 1944 yılına kadar devam etmiş olup. Yapılan mücadele sonrasında sıtma savaşı ile kanlarında sıtma bulunanların oranı yüzde 11'e kadar düşürülmüş iken İkinci Dünya Savaşı sırasında sıtma vakaları artmaya başlamıştır. ²⁸⁵

Ankara il kongreleri ve teftiş raporlarına bakıldığında Keskin'de sağlık alanında özellikle sıtma ile mücadele ve sağlık elemanı ihtiyaçları öne plana çıkmıştır. CHP Keskin İlçe Teşkilatı sağlık alanındaki eksikliklerin tespitinde ve tespit edilen bu eksikliklerin il kongrelerinde merkeze bildirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

CHP 1932 Ankara Vilayet Kongresinden sunulan 1930 kongre talepleri için düzenlenen raporda "Sıhhat" başlığı altında Ankara kazaları için: "*Vilayetin hiçbir kazası iki seneden beri bir gün hekimsiz kalmamıştır. Bu eserde, kaza hükümet tabiplerine muvazene-i umumiyeden aldıkları tahsisattan maada meclisi umumi (İl Genel Meclisi) kararıyla her ay idarei hususiye (il özel idaresi) bütçesinden yetmiş lira tahsisat verilmesinin büyük hissesi vardır.*

Vilayetin on kaza merkezinde yataklı, halkı karşılıksız muayene ve tedavi eden ve ayakta hastalara ücretsiz ilaç dağıtan birer dispanser vücuda getirilmiştir. Sıhhat Vekâleti'nin vilayet dâhilinde teşkil ettiği sıtma mücadele heyetinin faaliyetine ilaveten İl Özel İdaresi bütçesinden köylüye kinin dağıtımı yapılmış" olduğu görülmüştür. ²⁸⁶

Kongre raporuna bakıldığında sağlık işleri için kazalarda gerekli tedbirlerin alınması ve ihtiyaçların giderilmesi için gerekenlerin yapıldığı görülmektedir.

²⁸⁴ Fatih TUĞLUOĞLU "Türkiye'de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)" **Türkiye Parazitoloji Dergisi**, 32 (4): 351 - 359, 2008, s. 355.

²⁸⁵ TUĞLUOĞLU, *agm*, s. 357.

²⁸⁶ 490.01.201.794.4- 13, 23, 24.

CHP Ankara İl Yönetim Kurulu azası olan Ali Rıza Sun Keskin ilçesi parti işlerini teftiş maksadıyla 20 Kasım 1937 yaptığı teftiş sonucu CHP Keskin Teşkilatının şimdikiye kadar faaliyetlerini incelemiş ve Keskin ‘in ve ilçe örgütünün eksiklikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda bir rapor oluşturmuştur. Bu oluşturduğu raporda Keskin’in sağlık alanını ile ilgili olarak: “İlçe merkezinde İl Özel İdaresinin on yataklı bir dispanseri, hükümet hekimliği, ebe ve sıtma mücadele doktorluğu gibi teşkilat var” olduğunu belirtmiştir.²⁸⁷

CHP 1941 senesi Ankara İl Kongresinde Keskin kazasında sağlık ile ilgili:²⁸⁸ “Delice nahiyesine ebe bulunamadığına gönderilmediği ve ancak kazanın merkezi vaziyeti hasebiyle Beyobası nahiyesinin tayin ve tevzi edildiği ve bundan Delice nahiyesinin dahi istifadesi lazım geldiği ve mahalli parti teşkilatınca Delice nahiyesi Beyobası nahiyesi müreccah (kabul edilen) vaziyette olduğu müzakere ile tespit edilecek olursa tahvili talep olunabileceği ve Delice nahiyesinin sıtma mücadele sahasına alınmasına imkân bulunmadığı” ve 1941-1942 İl Kongresi çalışma raporu ve 1940 İl Kongre dileklerinde: “Delice nahiyesine bir sıhhat memurunun tayini,²⁸⁹ talep edilmiştir. Buda anlaşılıyor ki Delice nahiyesi ve çevresinde sıtma hastalığının yoğun olduğu ve bunun için CHP Keskin Teşkilatının merkez tarafından gerekli tedbirlerin alınmasının istendiği anlaşılmıştır.

Ankara mebusları Arif Bartın, Ekrem Ergun, Eşref Demirel, Rıfat Araz 1942 tarihinde seçim bölgeleri olan Ankara’nın Kalecik, Keskin ve Polatlı kazalarını teftiş etmişlerdir.

İncelemeleri sonucu oluşturdukları raporda “sıhhî durum” başlığı altında sağlık sorunları, eleman eksikliği ve bu gibi sorunları gidermek için neler yapılması gerektiği üzerine durmuşlardır. Hazırladıkları raporda bölge sağlık sorunları için şunları belirtmişlerdir:²⁹⁰

“Keskin ile birlikte üç kazamızın sıhhi durumunun iyi olduğunu ve sıhhi teşkilatımızın ve bu arada sıtma mücadelesinin mucibi memnuniyet bir şekilde çalışmakta olduğu görülmüştür. Ancak alakadarlarla temas muhaveremizde doğum ve bakım işlerinin bugünkü haline göre üzerinde ehemmiyetle durulacak

²⁸⁷ 490.01.96.375.1- 238, 239, 240, 241, 242.

²⁸⁸ 490.01.121.480.2-11,17.

²⁸⁹ 490.01.137.555.1.573, 577, 617; 490.01.128.510.2- 76.

²⁹⁰ 490.01.508.1038.3- 58, 59.

meselelerden biri olduğuna kani olduk. Bunu için mümkün olduğu kadar süratle köy ebeleri yetiştirilerek hiç olmazsa üç beş köyden teşkil edilecek mıntikalarda bu ebelerin mevcudiyetini temin ederek doğumlarda husule gelen birçok felaketlerin önüne geçilmesini ve alakadar vekâletçe anlaşılmış olduğu malum olan bu hakikatin ehemmiyetle üzerinde durularak bir an evvel buna çare bulunması icap ettiğini kaydetmeği bir vicdan borcu biliyoruz. Köy Enstitüleri geliştikçe bu maksadı temin için bir şube ve kurs açılmasında alakadar vekâletlerin tetkikatta bulunmasının da faydalı olacağını tasavvur ettiğimiz gibi büyük numune hastanelerinde ve doğum evlerinde, köylerde ilk tahsilini bitirmiş köylü kız çocuklarına köy ebeliği öğretilip öğretilmeyeceği hususunun da tetkiki keyfiyeti varidi hatır bulunmaktadır.

Köylerde doğum keyfiyeti ne kadar ehemmiyetli ise kasabalar ve nahiyelerde dâhil olduğu halde bütün köylerdeki çocuk bakımının o nispete ehemmiyetli olduğu şüphe götürmez bir hakikattir. Bütün bu ihtiyaçları çabuk karşılayabilmek bugün için vesait ve elemansızlık yüzünden kabil değilse de mümkün olduğu kadar gezici sağlık memurları ile çocuk sağlık hemşireleri yetiştirilerek bu önemli işe de başlamak vaktine geldiğine inanmış bulunuyoruz. Bu işte vazifedâr olan vekâletin Çocuk Esirgeme Kurumunun elindeki mahdut menabi (kaynak) ile açmış olduğu ve bütün mesaisi senede 5-10 tane çocuk bakıcısı çıkarmakta ibaret bulunan çocuk bakıcı mektebi ile doğrudan ve yakından alakalanarak bu mektebe yine köylü kız çocukları alarak bu mühim işe de başlamak vaktinin gelmiş olduğu hakkındaki kanaatimizi arz etmeği de bir vazife biliyoruz. Bu arada Çocuk Esirgeme Kurumu'nun maddi ve manevi bütün mesaisini yalnız bu nokta üzerinde teksif etmesinin çok faydalı olacağını zannediyorum. Bu kurum içtimai yardıma taalluk eden iş ve vazifeleri bu kurumdan daha varidatlı ve daha teşkilatlı Kızılay Kurumu tarafından pekiyi şekilde yapılabilir ve nitekim de yapılmaktadır.

Esasen dairei intihabiyemizden sosyal kurumları vaziyetlerini tetkikimizde bu kurum şubelerinin bütün faaliyetinin senede kaza ve kasaba merkezlerindeki birkaç çocuğa yaptıkları ufak tefek yardımlardan ileri geçmediği görülmüştür. Bu teşekkülün bütün maddi varlığı yukarıda arz etimiz şekilde bu nokta üzerinde teksif edildiği takdirde memleket için daha çok faydalı olacağında şüphe ve tereddüt etmiyoruz.”

CHP 1945-1946 Ankara İl Kongresinde sağlıkla ilgili Keskin'in: "Irmak kenarında olan Köprü köyünde sıtma fazladır. Bu köye mümkünse bir sağlık memuru tayini, değilse sağlık memurlarının ve sıtma mücadele teşkilatının bu köy ile sık sık alakadar olmasının temini" talep edilmiştir.²⁹¹

CHP 1948-1949 Ankara İl Kongresine "Sağlık işleri" başlığı altında Keskin'le ilgili olarak: "Dispanserde daimi imdadı sıhhi arabası bulundurulması" talebine, cevaben; "İlçede daimi imdadı sıhhi arabası bulundurulmasının nazara dikkate alındığı" bildirilmiştir. "Dispansere gelecek hasta ve yaralıların Ankara'ya gidinceye kadar dispanserde meccanen tedavi ve iaşelerinin temini" talebine, cevaben; "Dispansere gelen hasta ve yaralıların merkeze getirilmeleri anına kadar esasen dispanserde yatırılmakta olduklarını ve merkeze gönderilmesi icap etmeyen hastaların da dispanserde tedavi edilmekte oldukları" bildirilmiştir. Ayrıca; "İlçe Merkezine bir eczane açılması" talebine cevaben; "İlçe nüfusu 1945 sayımına nazaran 4580 olduğundan ve bu nüfusun da bir eczaneyi yaşatmaya kâfi gelmeyeceği cihetle bu mahalde eczane açmağa talep vaki olmamaktadır. Böyle bir müracaat vukuunda derhal eczane açılmasına müsaade edilecektir" denilmiştir²⁹².

CHP Ankara İl Kongre ve teftiş raporlarında Keskinle ilgili sağlık, ekonomi, eğitim, ulaşım ve belediye ile ilgili talepler dışında diğer bazı taleplerde bulunmaktadır.

CHP 1940 Ankara İl Kongresinde: "Çerikli istasyonunda bir karakol açılması için Dâhiliye Vekâletine tahkikat yapıldığı, cevaplar alınmış ve keyfiyet kezalık 29.9.1941 gün ve 638 sayılı tahriratımızla mezkûr kaza idare heyetine bildirilmiştir."²⁹³

CHP 1942 Ankara İl Kongresinde: "Çerikli istasyonu 4 er ve bir onbaşıdan ibaret asayiş karakolunun ihdası" ve "Köprü köyü Ankara-Kırşehir yolu üzerinde mühim bir yer olduğundan Köprü köyünde 4 er ve 1 onbaşıdan ibaret asayiş karakolu ihdası" talep edilmiştir.²⁹⁴

²⁹¹ 490.01.122.485.1-2, 42.

²⁹² 490.01.122.486.1-16, 136, 137.

²⁹³ 490.01,137.555.1- 652; 490.01.121.480.2-11.

²⁹⁴ 490.01,128.510.2-61.

Ankara mebusları olan Rıfat Araz, Şakir Kınacı ve Arif Balcı 1939 yılı teftiş raporunda; Keskin kazası hükümet konağının eski redif dairesine ve adliye idaresinin ve şubelerinin ayrı bir binaya yerleşmiş olduğunu belirtmektedirler. Hükümet konağının yapı itibariyle sağlam olduğunu ancak genişletme ve ıslah suretiyle kullanışlı bir daire olabileceğini ve Keskin kazasının büyüklük ve ehemmiyetine göre yapılacak işler arasında sıraya konulmasının uygun olunacağını belirtmişlerdir.²⁹⁵

CHP 1943-1944 Ankara İl Kongresinde: “*Kalecik, Bala ağır ceza işlerinin ilçemize bağlı kalması, Kaman, Kırıkkale ağır ceza işlerinin de ilçemize bağlanması,*” talebine, merkezce; “*Bala’da ağır ceza mahkemesi teşkili, buna imkân yoksa ağır ceza işlerinin Keskin’e bağlanması, Kalecik ve Bala ağır ceza işlerinin Keskin’e bağlı kalması, Kalecik ağır ceza işlerinin Ankara’ya bağlanması, Kaman ve Kırıkkale ağır ceza işlerinin Keskin’e bağlanması yolunda vaki birbirine bağlı uymayan dilekler üzerine yetkili ve alakalı makamlarla muhabere edilmekte ve bu hususta gereken inceleme yapılmaktadır. Alınacak sonuca göre gereği yapılacaktır*” denilmiştir.

CHP 1947-1948 çalışma raporunda: “*Çelebi bucağı nüfus memuru kaldırılmış olduğundan yeniden memur gönderilmesi*” talebine cevaben “*Yeni nüfus memuru gönderilmiştir.*”²⁹⁶

C- Kırıkkale İlçe Teşkilatın Kurulması

Kırıkkale’nin giderek büyüüp gelişmesinde 1923 tarihinde Müdafaa-i Milliye ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye’nin harp sanayi tesislerinin Şimdiki Kırıkkale civarında kurulma talimatı verilmesi üzerine 1930 yılında “Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü” kurulması etkili olmuştur.²⁹⁷ Bundan Kırıkkale giderek büyümeye başlamıştır.

²⁹⁵ 490.01.617.20.1- 46.

²⁹⁶ 490.01.122.485.1-122.

²⁹⁷ Mehmet Evsile, “Atatürk Devri Harp Sanayi (1920-1938)”, **Türkler**, c.17, Ankara 2002, s.719, 721, 726; Hamit Pehlivanlı, “Cumhuriyet Dönemi Milli Savunma Sanayiinin İlk Örneklerinden: Kırıkkale Fabrikaları” s. 2557.

24 Kasım 1939 tarihin de CHP Ankara bölgesi müfettişi Amasya mebusu Esad Uras teftiş için Keskin'e gelmiştir. Esad Uras raporunda Kırıkkale için: “*Keskin Vilayetin en ziyade canlı, hareketli kazalarından birisidir. Bilhassa Kırıkkale dolayısıyla geniş bir iş sahasına maliktir. Kırıkkale'nin günden güne artan ehemmiyeti dolayısıyla burada mülki teşkilat ile münasip olarak Partice de nahiye teşkilatı yapılması muvafık olacağını*” söylemiştir.²⁹⁸

Esad Uras böylece raporunda; Kırıkkale'nin giderek gelişmesinden ve nüfusun artmasından dolayı Kırıkkale'nin Keskin'den ayrılması gerektiğini belirtmiştir.

Gittikçe büyümekte olan Kırıkkale'nin 12 Ağustos 1941 tarihli resmi gazetede yayınlanan kararname ile Kırıkkale Nahiye merkezinde yeniden belediye teşkili Devlet Şûrasınca da muvafık görüldüğünden 1580 sayılı 'Belediye Kanununun 7'nci maddesine tevfikan mezkûr Nahiye merkezinde belediye teşkili tensip edilmiştir. Bu kararnamenin icrasına Dâhiliye Vekili memur edilmiştir.²⁹⁹ Böylece Kırıkkale'nin Keskin'den ayrılması resmiyete bağlanmıştır.

Ayrıca Ankara mebusları Arif Bartın, Ekrem Ergun, Eşref Demirel, Rıfat Araz 1942 tarihinde seçim bölgeleri olan Ankara'nın Kalecik, Keskin ve Polatlı kazalarını teftiş etmişlerdir. Raporlarında gittikçe gelişen ve nüfusu artan Keskin'e bağlı Kırıkkale nahiyesinin kaza haline getirilmesi gerektiğini söylemişlerdir.³⁰⁰

CHP 1943-1944 Ankara İl Kongresinde Kırıkkale'ni ilçe olmasıyla birlikte artık Keskin'den ve diğer kazalardan ayrılıp Kırıkkale Parti Heyetine bağlanacak yerlerin tespit edilmesi çalışmaları başlamıştır.³⁰¹

Resmi gazetede yayınlanan 4642 sayılı kanunla yeniden kurulmuş olan 16 kaza içinde bulunan Kırıkkale'nin sınırları Merkezi (Kırıkkale) dir. Ankara Vilâyeti Keskin kazasına bağlı Kırıkkale nahiyesi lâğvedilerek aşağıdaki adları yazılı nahiye ve köyler Kırıkkale kazasına ve Keskin kazası merkez nahiyesine bağlanmıştır.

Bunlar: Merkez nahiyeleri: Kırıkkale, Hıdırşeyh, Yuva, Kabul Ulaş, Dikmen, Dağevi, Kulaksız, Yukarı Mahmutla, Battalobas, Aşağı Mahmutlar, Kösedurak,

²⁹⁸ 490.01.617.21.1- 85.

²⁹⁹ T.C. Resmi Gazete, sayı 4894, 23 Ağustos 1941.

³⁰⁰ 490.01.508.1038.3- 60.

³⁰¹ 490.01.121.481.1-19.

Pazarcık, Hacıbah, Çollu, Mahmutlar şarklısı, Doğanay, Keçili, Bahşili, Kızıldere, Karacaali, Kılıçlar, Ahili Hisar, Yahşihan, Bedestan, Aydınsın, Hudar, Aşağrkarakısıık, Küreboğazı Yukarıkarakısıık, Küçüksarıkaya, Selamlı, Büyüksarıkaya, Yenice Hacılar, Beshıçak, Karaahmetli,

Beyobası nahiyesi: Beyobası (N. M) Eldelek, Hüseyinoba, Yenilli, Kılevli, Sorsavuş, Kenanoba, Balışih, Kırlangıç, Akçakavak, Işıklar

Delice nahiyesi; Karabekir (N. M) , Elmalı, Kavak, Şahlı, Catallı, Derekışla, Gözükızıllı, Hacıobası Çingeyli, Gökçebel, İmirli, Arbişli, Şahçalı, Fadılobası, Kurtoğl, Karbuz, Dağobası, Büyükyaağlı, Kocabaş, Pırıklı, Küçükavşar, Çerikli, Büyükavşar, Herekli, Boz, Çonkar, Evliyalı, İzzettin, Kubat, Karkın, Avcılı, Karalı

Keskin merkez nahiyesine bağlanacak köyler; Mehmetbeyobası, Uzunlar, Tavaözü, Tatlıcak, Yeniyapan, Çatallı, Tekke, Halıtlı³⁰²

Böylece Kırıkkale kazasına bağlı nahiyeler ve köyler ile Keskin'e bağlanacak yerler tespit edilerek sınırları belli olmuştur. Bundan sonra Kırıkkale CHP Teşkilatının oluşturulması ve Kırıkkale'nin Keskin'den ayrıldıktan sonra Keskin Teşkilatının tekrar yapılandırılması çalışmaları başlamıştır.

CHP İdare Heyeti Reisi İbrahim Rauf Ayaşlı'nın 13 Ekim 1944 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'ne yazdığı yazıda “ *Partimiz Keskin Kaza İdare Heyeti Reisliğinden aldığımız bir yazıda Keskin kazasına bağlı bir nahiye iken kaza haline gelen Kırıkkale'nin bu kazadan ayrılması ve Afşar, Delice, Oba ve Yahşihan nahiyelerinin de Keskin'den alınarak, birçok ocaklarıyla birlikte Kırıkkale'ye bağlanması hasebiyle Keskin kazasında yeniden iki tane itibari nahiye kurulmasını icap ettirdiğini, bu sebeple;*

1-Eskiden Oba nahiyesine bağlı olup son değişiklikte Keskin'de bırakılan “Uzunlar” ve “Mehmetbeyobası” ocakları ile evvelce Delice nahiyesine bağlı olup Keskin'e bırakılan Tavaözü, Tatlıcak, Yeniyapan, Tekke köylerinin merkezi bir yerinde bulunan (Halıtlı) köyünün itibari nahiye haline getirilerek adı geçen altı ocağın bu nahiyeye bağlanması;

³⁰² T.C. Resmi Gazete, sayı 5800, 05 Eylül 1944.

2-Parti teşkilatı bakımından evvelce Çelebi nahiyesine bağlı olan Tilkili, Kepirli, Hacıyusuflu, Yeniköy, Karabucak, Haydardede, Karaağıl, köylerinin merkezi bir yerinde bulunan (Köprü) köyünün de itibari nahiye haline konularak mezkûr yedi köyün bir nahiyeye bağlanmasının zaruri olduğu bildirilmektedir.

Keskin Kaza İdare Heyetinin bu teklifi Vilayet İdare Heyetimizin 11 Ekim 1944 günlü toplantısında kabul edilerek yüksek makamlarca kararlaştırılmıştır.

Muvafık görüldüğü takdirde Umumi İdare Heyetinden Karar istihsaline müsaadelerini diler”³⁰³ böylece Keskin’e yeni iki nahiye oluşturulma süreci başlamıştır.

20 Ekim 1944 tarihli CHP Vilayet İdare Heyetince alınan kararda: Keskin’in Halitli, ve Köprü köylerinden iki itibari nahiye kurulması hakkındaki teklifin 4 Eylül 1940 tarih ve 1855 sayılı tamime uyularak önümüzdeki Keskin kaza kongresinde karar alınmak suretiyle yapılmasını istenilmiştir.³⁰⁴

27 Aralık 1944 tarihli 1943-1944 CHP Vilayet Kongresine sunulan çalışma raporunda Keskin kazasından Kırıkkale resmi teşkilatı itibariyle çok miktarda nahiye köy nakledilmiş olmasından dolayı Keskin kazasının parti teşkilatında da bazı değişiklikler yapılması zaruri görülmüş ve bu sebeple Halitli ve Köprü köylerinden nahiye kurulması uygun görülmüş. Böylece Keskin’e iki yeni nahiye oluşturulmuştur.³⁰⁵

Teşkilat Encümen Reisi Sait Tartan, raportör C. Maral, Azalar; İ. K. Oran, Rıfki Evren, Zihni Işık, Fahri Dadaloğlu, Mustafa Keskin tarafından 28 Aralık 1944 tarihli raporlarında; Kırıkkale’nin resmi kaza haline gelmiş olması dolayısıyla buna uyularak Kırıkkale parti kaza teşkilatı kurulması yüzünden Keskin’e bağlı ocak ve nahiyelerde değişiklik yapılması lüzumlu görülmüştür.

1-Mehmmetbeyobası, Uzunlar, Tavözü, Tatlıcak köyleri ile Deliceden ayrılan Yenyapan, Çatallı, Karakoyunlu, Tekke köylerinin merkezi bir vaziyetinde olan Halitli köyünde bu adla kurulacak nahiye parti teşkilatına bağlanması.

³⁰³ 490.01.137.555.1- 528

³⁰⁴ 490.01.137.555.1- 528

³⁰⁵ 490.01.137.555.1- 463, 473.

2- Haydardede, Karaağıl, Tilkili, Kepirli, Hacıyusuflu, Yeniköy, Karbucak köylerinin de merkezi bir vaziyette olan Köprü köyünde bu adla kurulacak nahiye Parti teşkilatına bağlanması Encümeninize muvafık görülmüş olmakla kongrenin yüksek tasviplerine sunulmuştur.³⁰⁶ Böylece; daha önce talep edilen Keskin'de Halıtlı ve Köprü köyleri nahiye haline getirilerek, nahiye parti teşkilatı kurulmuştur.

Kırıkkale'nin Keskin'den ayrılmasından sonra Kırıkkale'de parti teşkilatı kurulma çalışmaları için, 1943-1944 CHP Ankara İl Kongresinin 28 Aralık 1944 tarihli ikinci oturumunda Kırıkkale kaza haline gelmiş olması dolayısıyla Keskin, Kalecik, Çankaya, Bala kazalarından ayrılarak bu kazaya bağlanan semt ve köy ocaklarının bağlı listede yani;

- 1) 10 ocaktan mürekkep Bahşılı
- 2) 14 ocaktan mürekkep Kırıkkale merkez
- 3) 13 ocaktan mürekkep Oba
- 4) 4 ocaktan mürekkep Kulaksız

Nahiye adıyla anılan parti nahiyelerinin yeniden teşkil edilen Kırıkkale kazasına bağlanmasına teklif edilmiş ve 30 ocakta mürekkep Delice adlı nahiyenin ihtiva ettiği ocak adedi ve mıntıkanın genişliği itibariyle ikiye bölünerek eskiden mevcut olan 9 ocaktan Afşar itibari nahiyesinin yeniden kurulmasına ve geri kalan 21 ocağın Delice nahiyesi adıyla teşkil olunacak nahiyeye bağlanması Encümenimiz muvafık görmüş ve teklifi bu suretle kaza Reisinin muvafakatiyle tadilen kabul edilmiştir.³⁰⁷ Böylece Kırıkkale CHP Teşkilat yapısı oluşturulması kabul edilmiştir.

28 Aralık 1944 tarihli raporlarında Kırıkkale Parti Teşkilatı listesi aşağıda ki şekilde kongreye sunulmuştur.

Bahşılı itibari nahiyesine bağlı ocaklar;

- 1- Bahşılı merkez ocağı
- 2- Hacılar köyü ocağı
- 3- Karaahmetli köyü ocağı
- 4- Asağısarıkaya köyü ocağı
- 5- Yukarısarıkaya köyü ocağı

³⁰⁶ 490.01.121.481.1- 20, 24.

³⁰⁷ 490.01.121.482.1- 86, 87.

- 6- Kreboğazu köyü ocağı
- 7- Hodar köyü ocağı
- 8- Kılınçlar köyü ocağı
- 9- Hisar köyü ocağı
- 10- Bedesten köyü ocağı

Kırıkkale merkez ii nahiyesine bağlı ocaklar

- 1- Merkez semt ocağı
- 2- Karacaali köyü ocağı
- 3- Ulaş köyü ocağı
- 4- Pazarcık köyü ocağı
- 5- Yukarımahmutlar köyü ocağı
- 6- Aşağımahmutlar köyü ocağı
- 7- Dağevi köyü ocağı
- 8- Çullu köyü ocağı
- 9- Ahılı köyü ocağı
- 10- Yuva köyü ocağı
- 11- Doğanay köyü ocağı
- 12- Hacıbalışarklısı köyü ocağı
- 13- Mahmutlarşarklısı ocağı
- 14- Keçili köyü ocağı

Oba resmi nahiyesine bağlı ocaklar

- 1- Oba merkez ocağı
- 2- Işıklar köyü ocağı
- 3- Hseyinoba köyü ocağı
- 4- Kılevi köyü ocağı
- 5- Kenanoba köyü ocağı
- 6- Kırlandı köyü ocağı
- 7- İzzettin köyü ocağı
- 8- Karalı köyü ocağı
- 9- Kargın köyü ocağı
- 10- Eldelek köyü ocağı
- 11- Dikmen köyü ocağı

12- Akçakavak köyü ocağı

13- Yenilli köyü ocağı

Delice resmi nahiyesine bağlı ocaklar:

1- Delice merkez ocağı

2- Hacıobası köyü ocağı

3- Çerikli köyü ocağı

4- Çonkar köyü ocağı

5- Bereкли köyü ocağı

6- Karpuz köyü ocağı

7- Pirikli köyü ocağı

8- Fadılobası köyü ocağı

9- Gökçebel köyü ocağı

10- Nigarogluşarklısı köyü ocağı

11- Yağlı köyü ocağı

12- Elmalı köyü ocağı

13- Arbişli ve Derekışla semt ocağı

14- Aşağıkarakısıık köyü ocağı

15- Kurtoğlu köyü ocağı

16- Evliyalı köyü ocağı

17- Kocabaş köyü ocağı

18- Ceke köyü ocağı

19- Alçılı köyü ocağı

20- Kubat köyü ocağı

21- Büyükafşar köyü ocağı

Afşar itibari nahiyesine bağlı ocaklar:

1- Dağobası köyü ocağı

2- İmirli köyü ocağı

3- Cingerli ocağı

4- Çatallı köyü ocağı

5- Gözükızıllı köyü ocağı

6- Kavak köyü ocağı

7- Şahçalı köyü ocağı

- 8- Başzköy köyü ocağı
- 9- Küçükafşar köyü ocağı

Kulaksız itibari nahiyesine bağlı ocaklar

- 1- Kulaksız merkez ocağı
- 2- Kabil köyü ocağı
- 3- Hıdırşih köyü ocağı
- 4- Yenice köyü ocağı
- 5- Aydınşih köyü ocağı
- 6- Ködedurak köyü ocağı
- 7- Battal obası köyü ocağı
- 8- Selamlı köyü ocağı
- 9- Yukarıkarakısık köyü ocağı
- 10- Aşağıkarakısık köyü ocağı
- 11- Başbuçak köyü ocağı

Kongrede yeni kurulan Kırıkkale CHP Kaza Teşkilatı oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.³⁰⁸ Böylece Kırıkkale CHP Teşkilatı kurulmuştur.

Kırıkkale Keskin'den ayrılıp kaza haline geldikten sonra CHP Kırıkkale İdare Heyeti reisliğine çiftçilik yapan Mustafa Keskin seçilmiştir.³⁰⁹ Böylece birçok köy ve nahiye Keskin'den alınmış ve yeni kaza olan Kırıkkale'ye bağlanmış böylece Keskin Parti Teşkilatı küçülmüştür. Kırıkkale de daha çok büyümeye ve gelişmeye başlamıştır.

³⁰⁸ 490.01.121,481.1- 20, 24.

³⁰⁹ 490.01.137,554.1- 364.

İKİNCİ BÖLÜM

CHP'YE BAĞLI YAN KURULUŞLARIN CHP İLE OLAN İLİŞKİLERİ

A- Keskin Türk Ocağı'nın CHP İdaresine Bağlanması ve Lağvı

I. Meşrutiyet'in sağladığı hürriyet fikirleriyle kurulan Türkçü derneklerden biri olan Türk Ocağı aynı zamanda kurulan Türkçü derneklerin en uzun ömürlüsü ve yakın tarihimize en çok damga vuran yapılanmalardan biri olmuştur.³¹⁰ Türk Ocağı 1912'de açılmış olup.³¹¹ Cemiyetin maksadı akvam-ı İslamiyenin bir rükn-ü mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki (ilerleme)ve ilasıyla (yüceltme) Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır.³¹² Türk Ocaklarının 1927 yılında toplanan 4. Kurultayında Cumhuriyet Halk Fırkası'yla birlikte hareket edeceği kararı alınmış olup bu tarihten itibaren devlet desteği ve denetimi artarak devam etmiştir.³¹³ 10 Nisan 1931 günü Ankara'da olağanüstü bir genel kurul yapan Türk Ocakları örgütü infisah ve tasfiye kararı alarak CHP ile birleşmiştir.³¹⁴ Kapatıldığı yılda Türk Ocaklarının 267 şubesi bulunmaktadır.³¹⁵ Türk Ocakları'nın 1927 yılına gelindiğinde 60 bin üyeye sahip olduğu söylenmektedir.³¹⁶

Muhalefetin toplanma alanına haline gelen Türk Ocakları tüm Türkiye'deki kapatılıp, bütün gayrimenkul ve malları CHP teşkilatları tarafından el konulmuş. Bunların arasında Ankara'ya bağlı Keskin kazasında bulunan Keskin ve Kırıkkale

³¹⁰ İbrahim Karaer, **Türk Ocakları (1912-1931)**, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara, 1992, s.9

³¹¹ Karaer; **age**, s.10

³¹² Yusuf Sarınoy, **age**, s.137

³¹³ Kenan Olgun, **Yöresel Kalkınmada Adapazarı Halkevi, Değişim Yayınları**, İstanbul-2018, s. 20;

Karaer; **age**, s.30

³¹⁴ Mete Tunay, **age**, Yurt Yayınları, Ankara, 1981 s. 297, 298.

³¹⁵ Zürcher, **age**, s. 262; Altun, **age**, s. 98.

³¹⁶ C. Joseph Grew, **Gazi ve İsmet Paşa Çalkantılı Dönem (1922-1932)**, İstanbul: Örgün Yayınevi, s. 113; Altun, **age**, s. 96.

Türk Ocakları'nın mallarına da, CHP Keskin Kaza İdare Heyeti tarafından el konulmuştur.

Bunun üzerine Merkezden Ayaş ve Keskin Kaza İdare Heyeti Riyasetine gönderilen belgede:³¹⁷

“1-Mefsup Türk Ocağı'ndan devir alınan menkul eşyanın ayrı ayrı gösterilmek üzere bu günkü değeri nedir? Heyet halinde kıymet takdir edilen listenin mazbata halinde irsali

2-Bu eşyada fırkamızda kullanılmasına lüzumu olanların yanlarına işaret edilmesi

3-Kazamızda spor teşkilatı varsa bu eşyadan spor kulübüne yaracak eşya var mıdır, varsa kıymeti nedir?

İlave olarak Keskin'e bağlı olan Kırıkkale'de devir alınmış eşya, bina ve nakit var mıdır? Bunların bir liste halinde ayrı ayrı kıymetleriyle gönderilmesi” istenilmiştir.

Keskin CHF Reisi İzzet Bey'in Mayıs 1932 tarihli emre cevap olarak şunları bildirmiştir:³¹⁸

“1- Ocağın ikametgâhına mahsus binası yoktur.

2- Ocağın müstamel olarak mefruşat ve mobilyası vardır devir cetveli merbuttur. İşbu mobilyadan fırkaya yarayacakları fırka binasına alınmış diğer aksamı muhafaza edilmektedir.

3- Ocağın mathubat (alacakları) ile bankadaki nakitler devren alınarak nushateyn (iki nüsha) cetvelleri leffen (beraber) takdim kılındığını arz ederim efendim.”

Yukarıda merkez tarafından istenen listede, yazılı eşya şu şekilde oluşmaktadır: Dilme ağaç, 26 arşın kaput bezi, bir adet müstamel mangal, bir adet ateş tavası, bir adet maşa, bir adet ceviz konsol, bir adet konsol örtüsü bir adet semaver, 15 adet çay tabağı, 10 kırık fincan, bir adet çaydanlık, bir adet ufak kahve

³¹⁷ 490.01.107.426.1-64.

³¹⁸ 490.01.107.426.1-57.

tabağı, 36 kırık sandalye, bir adet duvar saati, bir adet kırık lüks lambası, bir adet büyük camekân dolap, kütüphane, soba ve boru, bir adet masa örtüsü bir adet ufak masa, bir adet kırık plak, bir adet kırık sandalye, bir adet tombala, üç adet ufak sürahi birisi kırık, bir adet büyük cezve, bir adet ufak cezve, 69 adet eski Türk Ocağı mecmuası, bir adet gramofon vardır.³¹⁹

Bunlardan Keskin Parti Teşkilatına tarafından kullanılma için el konulanlar ise şunlardır: bir adet duvar saati, bir adet büyük camekân dolap, kütüphane³²⁰

Bunun üzerine Keskin Ocak İdaresi tarafından 5 Haziran 1931 tarihinde Türk Ocakları'nın gayrimenkulü ve listede belirtilen eşyasının Cumhuriyet Halk Fırkası'na devri hakkındaki karar icabı olarak vürut eden (gelen) emre binaen demir baş eşya defterinde mevcut 33 kalem müstamel (kullanılmış) eşyanın devredildiğine mübeyyin (bildirilen) defteri bittanzim (düzenleyerek) takdim kılmış.³²¹

Daha sonra lağvedilen Türk Ocaklarının 33 kalem kullanılmış eşyası Keskin CHP Teşkilatınca devren teslim alınmış.³²² Ancak Keskin Türk Ocağı'nın binası olmadığı ve demir baş eşyasının da kıymetinin 45 lira olduğunu ve bu eşyanın Keskin Fırka Heyeti'nce satılarak bedeli kâtibi umumiliğe takdim olunacağını ve Keskin Ocağı'nın borcu da olmadığını bildirilmiş. Bu itibarla fırkaya devir edilmiş ocaklar tamamıyla tasfiye edilmiş bulunmaktadır.³²³ Mefsup Türk Ocağına ait merbut listede müfredatı yazılı eşya Keskin Fırka İdare Heyeti tarafından satılarak tutarı olan 47 lira 55 kuruş CHP Kâtibi Umumiliğine takdim kılmıştır.³²⁴ Böylece Keskin Türk Ocağı kapatılıp, tüm mal varlığı CHP tarafından el konulmuştur.

Ancak Vilayet Reisliği'nden, Keskin CHF Reisi İzzet Bey'e yazılan telgrafta Türk Ocaklarının devri hakkındaki 29 numaralı tahriratta Keskin bağlı Kırıkkale'deki ocak hakkında bir malumatın olmadığı ve bununla ilgili bilgi beklendiği belirtilmiştir.³²⁵

Vilayet Reis'inin, Keskin CHF İdare Heyeti Reisi İzzet Bey'e yazdığı diğer bir telgrafta Kırıkkale Türk Ocağı şubesinde mevcut nakdin mahallince diğer

³¹⁹ 490.01.107.426.1-59.

³²⁰ 490.01.107.426.1-59.

³²¹ 490.01.107.426.1-59.

³²² 490.01.107.426.1-61.

³²³ 490.01.107.426.1-9.

³²⁴ 490.01.107.426.1-6.

³²⁵ 490.01.107.426.1-56.

hususata sarf edilmek istenildiği şayıdır. Derhal işe vaziyet edilerek evvelce tebliğ edilen talimat dâhilinde hareket edilmesini ve paranın Ankara'da Kâtibi Umumilik emrine irsalini ve neticenin yarına kadar tel ile işaretini talep etmişlerdir.³²⁶

Keskin CHP İdare Heyeti Reisi İzzet Bey'in, Ankara Vilayeti CHP İdare Heyeti Reisliğine cevabı şudur:³²⁷

“15 Ağustos 1931 tarihli ve 4028 numaralı telgrafla vuku bulan emri âlileri (büyük emirleri) üzerine Kırıkkale'ye hareket olunarak mefsuh Türk Ocağı kuyudatı ve evrakı hesabiye (hesap defteri) tetkik olundu neticesine nazaran imalatı harbiyenin müessir yardım ile çok sonra açılan Türk Ocağı hesabı için ayrıca bir defter tanzim edilmediği gibi varidat ve masarifatlarında kulüp hesabı ile mezç (karıştırma) olunarak bir hesapta toplandığı görülmüştür. Binaenaleyh Türk Ocağı rüesasının (Başkanları) merbut (bağlı) mazbatalarında kayıt ve işaret olduğu ve merbut bilançoda vaziyet sarahaten (apaçık) irae edildiği üzere Ocağın üç yüz yirmi üç lira otuz kuruş gibi ufak varidatı (geliri) kendisinin daimi masarifatına anca tekabül edebilmiş demir baş eşyanın esasen bulunmadığı gibi lağvı anında mevcut nakdi olmadığı bittetik anlaşılma ile ifayı muktezasın ihtiramata (hürmete lazım) mahsusemi terdiften (katarak) arz ederim efendim.”

Kırıkkale Türk Ocağı Teşkilatı'nın, ocağın o zamanki durumu hakkında mazbata da şunlar yazmaktadır:³²⁸

“Kırıkkale İmalatı Harbiye'nin muntazam ve ay be ay mukannen (belirlenen) yardımlar ile teşekkül eden ve bilahara azası tarafından aylık aidatı ile tenmiye (arttırılan) edilen Kırıkkale Spor Kulübü binasında evvela fırka ve bilahare Türk Ocağı da tesis kılınmış idi. Hatta hiçbir eşyası olmayan Himaye-i Etfal ve Hilal-i Ahmer 'de spor kulübü binasında sakindirler. Spor kulübünün hesabı muntazam bir surette usulü muzaafa üzerine tanzim kılınan defterler üzerinde muhasip ve veznedar tarafından tedvir edilmekte olduğundan Türk Ocağı hesabında bu defterler üzerinde mezcedilmiş ve masarifatında aynı esasat dâhilinde sarf ve tespit kılınmıştır. Türk Ocağı'nın lağvı tarihinde kulüp ve Ocak hesabı tetkik ve tasfiye edilmiş Türk Ocağının bidayeti teessüsü (başlangıcında ortaya çıkmış) olan 15 Şubat

³²⁶ 490.01.107.426.1-54.

³²⁷ 490.01.107.426.1-50.

³²⁸ 490.01.107.426.1-51.

1930 tarihinden lağvı olan 10 Nisan 1931 tarihine kadar on dört aylık zaman zarfında 323 lira 20 kuruş varidatı ve 323 lira 20 kuruş masarifatı mevcut ve kulübün hesabında ise 111 lira borcu bulunduğu ve kasa mevcudu olmadığı. Ocağın varidatı ocak namına açılan mekteplere, milli Bayramlara, ocaklılar tarafından yapılan şenliklere ve mıntıkamızda belediye mevcut olmadığından ve güzergâh olduğu cihetle fakir talebenin sevk ve nakline sarf edilmiş olmakla ocağın demir baş eşya ve nakdi mevcudu olmadığını mübeyyin mazbatamızdır.”

Keskin Heyeti İdare Reisi İzzet Bey Ankara Vilayet İdare Heyeti Riyasetine 15 Ağustos 1931 tarih ve (451) numaralı tahrirata cevap olarak: Kırıkkale’de ki Türk Ocağının ne vakit ve ne de eşya ve ne de binası olduğunu, esasen imalatı harbiyeye (harp sanayi) ait spor kulübüne mahsus binada ve onların yardımı ile teşekkül etmiş ve lağvedilmiş olduğunu bildirmiştir.³²⁹

Keskin İdare Heyeti Reisi tarafından Türk Ocağından devir alınan paranın ise mebus seçiminde kazalardan gelen ikinci seçmenler fırkaca tertip edilen çay ziyafeti ve sigara ve kısmen de yemek yedirilmekle sarf edildiği ve bir kısmı da devirden sonra zuhur eden Türk Ocağının borcunu vermekle nakdi olmadığı bildirilmiştir.³³⁰

Böylece önce Keskin Türk Ocağı ve sonra Kırıkkale Türk Ocağı lağvedilmiştir. Bu Ocakların ellerinde bulunan eşyalara ve nakde el konulmuş, ihtiyaç durulan eşyalarda Keskin CHP Kaza Teşkilatına kullanılması için bırakılmıştır. Geri kalan eşya ise satılarak CHP Ankara İl Teşkilatına verilmiştir.

Keskin ve Kırıkkale Türk Ocaklarının kapanmasında, bölgesel nedenlerden çok Türkiye içindeki siyasi çekişmelerin etkisi vardır. Kurtuluş savaşıyla başlayan padişah yanlıları ile Atatürk arasındaki çekişme, daha sonra iç muhalefetin baskısıyla devam etmiştir. Daha sonra çok partili hayata geçiş denemelerinde eski düzen yanlılarının parti ve cemiyetlere sızmaları ve bu parti ve cemiyetleri kontrol altına almaya başlamaları CHF’nin yeni önlemler almasına neden olmuştur.

Bu önlemler alınmasında 1924-25 yıllarında ki TPCF denemesinden sonra, 1930 yılında girişilen SCF denemesi ile görüldü ki, Cumhuriyet rejimi ve CHP iktidarı tehlikeye girmesidir. Modernleşme sürecinin ve iktidarının tehlikede

³²⁹ 490.01.107.426.1-48.

³³⁰ 490.01.107.426.1.47.

olduğunu, çoğulcu bir ortamda bunların tehlikeye düşeceğini gören CHP, “*olası tüm muhalefet odaklarını*” ya ortadan kaldırmış, ya da kendine bağlamıştır. Söz konusu, muhalefet odakları dönemin belli başlı dernekleriydi. Türk Ocakları, Mason Locaları, Muallim Birlikleri, Kadınlar Birliği... gibi kuruluşlar kapatılmıştır. Bu süreç, 1931 yılında Türk Ocakları’nın kapatılmasıyla başlamış ve 1935 yılına gelinceye kadar birçok derneğin kapatılmasıyla sonuçlanmıştır.³³¹

Türk Ocakları, Türk milliyetçiliğini yaymak amacıyla kurulmuş bir örgüt pozisyonundadır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte CHF’nin etkisi altında kalmaya başlayan örgüt, döneminde yapılan yeniliklerin topluma kabul ettirilmesinde önemli bir aygıt olmuştur.³³² CHF tarafından Türk Ocaklarının eksikliği gidermek için yerlerine 1932 yılında Halkevleri açılmıştır. Keskin Türk Ocağı’nın yerine kurulan Halkevi de 1938 yılında açılmıştır.

B-Keskin CHP Halkevleri

1- Keskin Halkevi³³³

Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra CHP’nin kültürel alandaki faaliyetlerinde bir boşluk meydana gelmişti. Bunun üzerine CHP’nin kendine tamamen bağlı ve kendi parti örgütleri tarafından idare edilecek yeni bir kültürel yapı kurma gereği ortaya çıkmış. Bundan dolayı 1932’de Türk Ocaklarının kaldığı yerden devam edecek; edebiyat, dil, spor, tarih ve müzik gibi kültürel alanlarda görev yapacak bir oluşum olan Halkevleri açılmaya başlanmıştır.

Halkevleri açılmasıyla, yepyeni bir kültürü temsil eden kurumlar olarak Cumhuriyet tarihine damgasını vurmuştur. Halkevleri, Cumhuriyet döneminde ülkenin sosyal ve kültürel kalkınmasında, Cumhuriyetin getirdiği değerlerin geniş halk kitlelerine ulaşmasında son derece önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Anadolu'nun kent, kasaba hatta köylerine kadar çağdaş bilimin ışığı sızabilmiş,

³³¹ Uyar, “Türkiye de Modernleşme Sürecinde CHP’nin Rolü”, s. 5.

³³² Öz, **age**, s. 108; Altun, **age**, s. 96.

³³³ Keskin halkevi ile ilgili daha detaylı bir bilgi almak için Hamit Pehlivanlı’nın Keskin Halkevi adlı makalesine başvurabilirsiniz (Hamit Pehlivanlı, “*Keskin Halkevi (1938-1951)*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXIV, Kasım 2008, Sayı 72.).

yurdun her köşesinde çıkan Halkevi dergileri de bu ışığın taşıyıcıları olmuşlardır. Tarih, edebiyat, güzel sanatlar, folklor gibi alanlarda Halkevlerinin yürüttüğü çalışmalar, ulusal değerlerimizin yalnız günümüze değil, yarına da aktarılmasında büyük ve tarihsel bir görevi yerine getirmişlerdir.³³⁴

Halkevleri açılmaya başlanmasıyla birlikte, zaman geçtikçe Türkiye'nin her yerinde yayılmaya başlanmış. İlk etapta 14 Halkevi faaliyete geçmiştir. 1950 yılına gelindiğinde sayıları Halkevi olarak 478'e, Halkodaları olarak da 4322'ye ulaşmıştır.³³⁵ Halkevlerinin o dönem için kurulması ve çalışmalarına başlaması, ülke çapında kültürel aydınlanma dönemini de beraberinde getirmiştir.³³⁶ 1935'te 23, 1936'da 33, 1937'de 31, 20 Şubat 1938'de de 39 Halkevi açıldı. 1938 yılında açılan Halkevlerinden biride Keskin Halkevi'dir.³³⁷

Halkevinin Türkiye'nin her yerine yayılmasıyla birlikte bu kurumların yerel tarih araştırmalarında faydalanılması bakımından önemli bir kaynak haline geldi. Devlet Arşivlerinde ki belgelerden Keskin Halkevi'nin teşkilât yapısı ve faaliyetleri hakkında sınırlı bazı bilgilere ulaşılmıştır. Ayrıca bazı tetkiklerden yeterli olmasa da bir kısım bilgiler de elde edilmiştir. Keskin Halkevi'nin dergi ve kitap yayınlarının olmayışı, bilhassa faaliyetlerinin mahiyeti ve çapı hakkında fazla bilgilerden ulaşılamamıştır. Bununla birlikte Ankara vilâyet merkezinde açılan Ankara Halkevi'nden sonra, ilçelerinde açılan ilk Halkevi olması önemli bir husustur.³³⁸

1931 tarihinde kapatılan Keskin Türk Ocakları yerine, 1938 tarihinde Keskin Halkevi açılmış oldu. Böylece Keskin yöresinin sosyal, kültürel olarak gelişim göstermesi için önemlidir. Ancak bir bölgede Halkevi açılması için bazı kriterler gerekmektedir. CHP Halkevi öğreneğinde bir Halkevi açılmasını: Halkevlerinin açılma kararı ve çalışmasının genel gündemi Parti Genel Yönetim Kurulunun, evlerin

³³⁴ Orhan Özacun, "Halkevlerinin Dramı", **Kebikeç**, II/3 (1996), s.91; Zeki Arıkan, "*Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi*", **Atatürk Yolu Dergisi**, cilt I-IV Sayı 1-24, s. 261.

³³⁵ Günver Güneş, "*Modernleşme Sürecinde Ödemiş Halkevinin Kuruluşu ve Faaliyetleri*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Kasım 2005, C. XXI, S. 63.

³³⁶ Nurcan Toksoy, "*Türk inkılâbında Milli Kültürün Yeri ve Halkevi Çalışmaları*", *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, **www.turkishstudies.net** (Guest Editor: Prof. Dr. Güler Gülsevin, Volume: 2/1, 124–161, Winter 2007, s. 147.

³³⁷ 490.01.96.371.1-213.

³³⁸ Hamit Pehlivanlı, "*Keskin Halkevi (1938-1951)*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXIV, Kasım 2008, Sayı 72, S. 646, 647.

kurulması düzenlenmesi Halkevlerinin öğreneği hükümlerine göre buldukları yerin ve il, ilçe veya kamun Parti Yönetim kurullarının işi³³⁹olarak belirtmiştir.

CHP Genel Sekreterliği'nin, Valiliğe ve CHP Başkanlığına gönderdiği 18 Ekim 1937 tarihli belgede Keskin Halkevi'nin ne zaman ve nasıl açılacağını; açılması için gereken kriterleri de şu şekilde açıklamıştır:³⁴⁰

“Halkevlerinin açılma yıl dönümü olan 19 Şubatı takip eden ilk Pazar günündeki kutlamayı her yıl yeni Halkevlerinin açılma günü de yaparak memleketi bu inkılâp ve kültür müesseselerini arttırmış ve hızlandırmış oluyoruz.

Her açılan Halkevinin, muhakkak birisi kütüphane ve neşriyat şubesi olmak üzere, en az üç şubede faal olabilecek bina, bütçe ve eleman ihtiyacının evvelden tatmin edilmiş ve hazır bulunması ana şarttır.

Bu sefer memleketin yeniden gelişme ve kalabalıklaşma imkanları gösteren, nüfusu ve münevver kitlesi bir Halkevi açılıp yürütülmesini esasen mümkün ve lazım kılan yerlerini biz merkezden seçerek size teklif ediyoruz. Bu yıl vilayetiniz dâhilinde Beypazarı, Keskin, Polatlı kazalarında birer Halkevi açılmasını uygun ve lüzumlu bulmaktayız.

Bu yerler bizce uygun görülerek Halkevi açılması gereken yerlerdir. Bununla beraber, sizce vilayetiniz içinde başka yerlere daha Halkevi açılması uygun görülüyorsa bunları da teklif edebilirsiniz.

Halkevinin açıldıktan sonra bina yokluğu, bütçe darlığı ve eleman eksikliği yüzünden yürüyemez bir hale girmemesine şimdiden dikkat etmek gerekir. Bu evlerinin çalışma ve gelişme imkanlarını yaratmanın da bir vazife olduğu göz önüne tutularak bu şartların ihdas ve tahakkukuna da gayret edileceği tabii görülmektedir.

³³⁹ CHP Halkevi Öğreneği, Ulus Basımevi, 1935 Ankara, s. 5.

³⁴⁰ 490.01. 96.371.1-249.

Teşkilat, faaliyet ve maksat hakkında esaslı bir fikir edinilmesi için Halkevleri öğreneğinden beşer, halkevleri 1935 ve 1936 çalışma raporları hülasaları broşürlerinden de birer nüsha gönderilmiştir.”

Ankara'nın Keskin ilçesine 14 Ekim 1936 yılında Ankara Mebusları Şakir Kınacı, Rifat Araz, Mehmet Rasim Aktar'ın yaptıkları teftiş sonucu oluşturdukları raporda Keskin Halkevi'nin açılması gerekliliği hakkında şunları söylemiştir.³⁴¹

“İlçe merkezindeki nüfus kesafeti ve parti binasının iyi ve elverişli ve büyük bulunması halkevinin açılmasına çok müsait görülmüş olduğundan halkımızın evden faydalanması için Halkevinin bir an evvel açılması çok yerinde olacağı mütalaasına varılmıştır.

Ancak iki yıl sonra 1938 yılında genel merkezi isteği üzerine Ankara'nın Polatlı, Beypazarı kazaları ile birlikte Keskin kazasında da bir Halkevinin açılacağı bildirilmiştir.

Vali ve CHP İl Yönetim Kurulu Başkanı'nın CHP Genel Sekreterliği'nin 18 Ekim 1937 tarihli yazısına karşılık olarak Halkevi açılacak Keskin hakkında şunları bildirmiştir:³⁴²

“Vilayetimiz içinde açılması emir buyrulan Halkevleri hakkında mahalleriyle vaki görüşmeden sonra lazım gelen incelemeler yapılmıştır. Açılacak halkevlerinin (Tamimde işaret buyrulduğu veçhile) sonradan bina yokluğu, bütçe darlığı ve eleman eksikliği yüzünden verimsiz bir hale girmemesi hususunu hassasiyetle göz önünde tutan İlyönkurulumuz, bu yıl, mülkiyeti idaresi hususiyeye ait olmakla beraber Partinin kullandığı bir binaya sahip bulunan Keskin Kazasında kütüphane, Dil Tarih ve Edebiyat, Ar, Köycülük ve Spor şubelerini ihtiva edecek bir Halkevinin açılmasının mümkün ve müsait görmüştür.”

Böylece Keskin'de yeni bir Halkevi açılması hazırlıklarına başlanmıştır. Halkevinin açılış töreninin nasıl yapılacağını Vali ve CHP İlyönkurul Başkanı

³⁴¹ 490.01.616.19.1- 80.

³⁴² 490.01.96.371.1-243.

Tandoğan'ın, Keskin CHP Başkanlığına 18 Şubat 1938 yılında gönderdiği telgrafta şu şekilde açıklamıştır:

“Halkevlerinin yıl dönümü ile yeni açılacak Halkevlerinin töreni 20 Şubat Pazar günü saat 15.05 de Ankara Halkevinde İstiklal Marşında sonra dâhiliye vekili ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın söyleviyle başlayacaktır.

Radyomuzun buna göre ayarlanmasını ve söylevi dinledikten sonra kendi hazırladığınız programın tatbikini dilerim.”³⁴³

20 Şubat 1938'te CHP Keskin Halkevi açılmıştır. CHP Keskin ilçesi Parti Başkanı Mustafa Başer'in Keskin Halkevi'nin açılış töreni hakkındaki raporunda açılış törenini şu şekilde ifade etmiştir: ³⁴⁴

“Halkevimiz 20 Şubat 1938 Pazar günü saat 15.05'te açılmıştır parti binamızın geniş müsamere ve konferans salonunun memur, muallim, genç, ihtiyar bütün halkın toplanıp koltuk ve sandalyelerin lebalep dolması ile coşkun bir heyecan ve intizam dairesinde merasimi mahsusa ile açılmış, radyoda kıymetli genel sekreterimizin nutku çok güzel dinlenmiştir.

Yüksek Genel Sekreterlikten gelen program taslağı harfî harfine tatbik olmuştur. Şöyle ki:

- 1- Gençler tarafında söylenen İstiklal Marşı ayakta dinlenmiştir.*
- 2- Açma nutku, kaza kaymakamı Bay Ekrem Anıt Tarafından söylenmiştir.*
- 3- Parti başkanı Mustafa Başer tarafından Halkevinin gayesi, açılacak şubeleri, bu mukaddes evin en medeni ve milli bir ihtiyaç olduğu hakkında uzun ve belîğ bir nutuk söylemiştir.*
- 4- Şiir (Halkevinin çocuğu), parti başkanının oğlu Remzi Başer tarafından okunmuştur.*
- 5- Halkevi gençleri adına öğretmen Bay Hilmi tarafından kısa ve belîğ bir söylev verilmiştir.*

³⁴³ 490.01.96.371.1-203.

³⁴⁴ 490.01.96.371.1-199.

- 6- *Gençler tarafından bir perdelik (İstiklal) piyesi temsil olunmuş ve çok güzel muvaffakiyet elde edilmiştir.*
- 7- *Büyük kurtarıcımızın Gençliğe Hitabesi, Atatürk'ün boy resminin arkasına gizlenen Kemal Kök adındaki Halkevi genci tarafından heyecanla ve canlı bir surette söylenmiş, bütün huzurun ayakta dinlemişlerdir.*

Fevkalade heyecanla ve sevinçler içinde cereyan eden merasime bu şekilde devam edildiği ve çok canlı ve intizamlı tören yapıldığı, adeta bir bayram günü yaşatıldığı, yarından itibaren açılacak Halkevi şubelerine yazılacak üyelerin kaydına başlanılacağı sonsuz saygılarla arz ederim.”

Halkevi açılışından sonra başkanlığına, İlçe Yönetim Kurulu azasından Asım Özdemirci seçilmiş. Halkevi açılır açılmaz dört şube faaliyete geçirilmiştir. Bu şubeler: Kütüphane ve Neşriyat; Dil, Tarih ve Edebiyat; Ar (sanat) ve Spor şubeleridir. Halkevi ve bu şubeler yeterli faaliyetler bulunmaya müsait bir durumda olduğu belirtilmiştir. Bunun için Halkevinin ve şubelerinin zaruri masraflarını muntazam bir şekilde karşılamak üzere 1938 bütçesi düzenlenmiştir.³⁴⁵

1937 yılında hazırlanan tahmini 1938 bütçesi gelir gider tablosuna göre: Parti bütçesinde toplam 650 lira bütçeye gelir belirlenmiştir. Toplam 650 lira masraf belirlenmiştir. Böylece yeni Halkevi için dengeli bir bütçe oluşturulmuştur.³⁴⁶ Keskin Halkevi için böyle dengeli bütçe oluşturulması, Halkevinin açılmasında önemli etkenlerden biri olmuştur.

Halkevi açıldıktan sonra Halkevine başkan seçilen Asım Özdemirci, başkan seçildikten kısa bir süre sonra muhaliflerle ilişkiye girmesi Keskin CHP İlçe Yönetim Kurulu Başkanı Mustafa Başer ile aralarının açılmasına neden olmuştur. Asım Özdemirci ile aralarının açılması üzerine Mustafa Başer'in 24 Kasım 1938 yılında merkeze gönderdiği raporda şunları ifade etmektedir:³⁴⁷

³⁴⁵ 490.01.96.371.1-244.

³⁴⁶ 490.01.96.371.1-205.

³⁴⁷ 490.01.96.371.1-149.

“iki seneden beri beş kişiden ibaret İlçe Yönetim Kurulu azamızdan birinci okul muallimi Mustafa Asım Özdemir, yüksek varlığınız sayesinde yeni açılan Halkevimize başkan olmuştu. Halkevi başkanı olan bu arkadaş, son zamanlarda ve belediye intihap günlerinde isimleri zati devletinizce malum bulunan ve bendenizin fırka ve memleket işlerindeki hassasiyet ve teyakkuzumu çekemeyen erbabi fesat ve muhalefetle sıkı fıkı görüşmeye ve hatta Halkevi başkanı odasında başkan sandalyesine bu adamları oturtturarak onlarla baş başa vererek gizliden gizliye konuşmalar yapmağa başlamış, son zamanlardaki tezvirata meydan verilmişti.

Halkevi başkanı arkadaşşıma bu uygunsuz hallerden vazgeçmesini memleketin ahengi, sükuneti ve partimizin mukaddes prensibi namına rica ettim ise de sözlerimi semi itibara almayarak aldırış etmemiştir.

Keyfiyeti yüksek kaymakamlığa arz ettim. Sayın Kaymakam bu uygunsuz ve münasebetsiz hale bizzat şahit oldu. Bay kaymakam (ben idare amiri olduğum için görüşür, konuşur isem de sizlerin sıkı fıkı görüşmesi doğru değildir.) dedi. Halkevi başkanının behemehal değiştirilmesine kaymakam ile karar verdik. Bu münasebetle altı gün evvelki kaza kongresinde halkevi başkanlığını yapabilecek bir öğretmenin İlçe Yönetim Kurulu azalığına alınmasını ve beş kişilik idare heyetimizin evvelce zati devletinizden telakki ettiğim yüksek emirlerinize ittibaen yediye iblağını muvafık gördük. Mustafa Asım Özdemir’in yerine bir başkasını alalım diye sayın kaymakamın muvafakatini diledim. Bay Kaymakam çıkarılmasını muvafık görmedi.

Halkevi başkanı yapmak üzere Mustafa Asım’ın mektepte tesiri altında bulunan muallim Kandemir’i İdare Heyetine bir hafta evvel almıştık.

Parti başkanı sıfatıyla Halkevine yaptığım murakabeden muğber olan ve Halkevi başkanlığından çıkarılacağını ve idare heyetinden çıkartmak istediğimi duyan Mustafa Asım Özdemir, bu son altı gün geceli gündüzlü halk evi başkanı odasında yeni seçilen idare heyetinden üç kişi ile gizli gizli toplantılar yaparak bendenizin parti başkanlığına seçilmemem için üç rey kazanmak için var kuvvetiyle çalışmakta ve evvelce mektepte talebesi olan ve tesiri altında bulunan ve parti işlerine vakıf olmayan Muallim Kandemir’i parti başkanı yapmaya uğraşmaktadır ki bu suretle kendisine hulul eden erbabi fesat ve muhalefetin arzu ve amelîne hizmet

ederek bedbahları sevindirmek ve altı seneden beri çok düzgün ve intizamlı, ahenkli iş görmesiyle paha yetmeyecek kadar kıymetli takdirlere mahzar olan parti teşkilatımızın intizamını bozmak istemektedir. Kazamız parti başkanının ittifakla seçimini temin etmek ve şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonrada en ufak bir ihtilafa meydan verilmemek için yüksek emirlerinize intizar eder. Bil vesile sonsuz saygılarımla sarsılmaz bağlılıklarımı sunar, hürmetle eğilerek ellerinizden öperim.”

Böylece Mustafa Başer kendisine muhalif olan Mustafa Asım Özdemir'in Halkevi başkanlığını onaylamamaktadır. Bu iki başkan arasında bir rekabet oluşması üzerine, Mustafa Asım Özdemir'in yerine 26 Kasım 1938'de Refet Kandemir Halkevi başkanlığına seçildi.³⁴⁸ 1940 yılında Keskin Halkevi'ni teftiş eden Cumhuriyet Halk Partisi Müfettişi Kemal Güngör'ün raporuyla Parti Genel Sekreterliği tarafından takdirname ile taltif edilmiştir³⁴⁹

Refet Kandemir'in 1941 yılında Keskin Halkevi reisliğinden istifa etmesi üzerine 14 Nisan 1941 tarihinde reisliğe CHP Kaza İdare Heyetince teklif olunan Sıtma Mücadele Doktoru Şeref Başol³⁵⁰ CHP Vilayet Heyetince bu göreve uygun görülerek vazifesi tasdik olunmuştur.³⁵¹

Keskin Halkevi reisliğine seçildikten kısa bir süre sonra askeri vazifeye davet edilmesi üzerine Halkevi reisliğinden ayrılmıştır. Bunun üzerine mahalli hükümet doktoru Hilmi Arsin Halkevi reisliğine vekil olarak atanmıştır. Ancak parti reisliğinden alınan bir telgrafta Hilmi Arsin'in yerine Refet Kandemir'in tekrar Halkevi reisliğine tayin edilmesi istenilmektedir. Bunda Halkevi reisliğine vekâleten atanan Hilmi Arsin'in Parti İdare Heyeti azasında olmadığından bu görevde kalmasının uygun olmayacağı bildirilmiştir.³⁵² Bu yazışmalardan kısa bir süre sonra 18 Mart 1942 yılında yapılan Halkevi seçimlerinde Refet Kandemir tekrar Halkevi

³⁴⁸ Refet Kandemir Sicil Sureti, 490.01.932.625.2.

³⁴⁹ Hamit Pehlivanlı; “Taşrada Bir Halkevi Reisi: Refet Kandemir”, s.44

³⁵⁰ Şeref Başol 1330 yılında Ereğli'de (Karadeniz) doğmuş, baba adı Eyup Sabri'dir. İstanbul üniversitesi tıp fakültesinden 1938 senesinde mezun olup 13 Ocak 1940 tarihinde Ankara sıtma mücadele tababetine tayin edildiği ve 5 Şubat 1940 tarihinde Keskin sıtma mücadele tababetine tayin edilmiştir. (Keskin Halkevi Başkanı Doktor Şeref Başol'un tercüme-i hal varakası, 9.4.1941, (490.01.932.625.2-48).

³⁵¹ 490.01.932.625.2.49.

³⁵² 490.01.932.625.2.45.

reisliğine seçilmiştir.³⁵³ Keskin'de 1945 yılına gelindiğinde Keskin Halkevi'nin yanında Çelebi'de bir bucak Halkodası ve Köprüköy'de bir Halkodası kurulabilmiştir.³⁵⁴

Çelebide açılan CHP Halkodası üç oda bir sofadan oluşmaktadır. Odalardan biri elli kişi, diğer ikisi yirmi beşer kişi almaktadır. 1929'da bir okul binası olarak yapılan Çelebi Halkodası kargıdır. Ve köyün ortak malıdır. Aydınlatması gaz lambası ile yapılmaktadır. Çelebi Halkodası başkanı bakkalcılık uğrasan Abdullah Kılıçtır.³⁵⁵ Diğer açılan Köprüköy'ü Halkodası hakkında bilgi bulunamamıştır.

a) Halkevinin İhtiyaçları ve İstekleri

Keskin Halkevi yeni açıldığı zaman bazı eksikliler ve noksanlıklar vardı özellikle bina darlığı ve maddi imkânsızlıklar ön plandaydı. Bu eksiklikleri ve ihtiyaçları gidermek için Keskin Halkevi tarafından merkeze gönderilen İkinci altı aylık raporunda dilekler bölümünde talep edilen istekler şunlardı:

1-Varlık ve verimi üyelerin birliğinin manevi gayretlerine dayanan Keskin Halkevi kısa bir zamanda önemli çalışmalarda bulunmuş ve bulunmaktadır. Su ölçüye göre hali hazırdaki bütün Halkevinin bütün şubelerinin istiap edecek mahiyette olmadığından geniş bir binaya lüzum ve ihtiyaç bulunduğu belirtilmektedir.

2-Halkevi Bütçemiz ufacak miktarda olduğunu. Evimizle çok yakından ilgilenen partinin bütçeye olan yardımlarının da arttırılması istenilmektedir.

Ancak CHP Genel Sekreteri ve Erzurum mebusu altı aylık çalışma raporunda talep edilen isteklere cevap olarak Halkevinin bina ve paraya olan ihtiyaçlarının temini sayesinde faaliyetlerinizin daha verimli bir gelişmeye nail olacağını inandığını

³⁵³ 490.01.932.625.2-40.

³⁵⁴ Pehlivanlı, "Taşrada Bir Halkevi Reisi: Refet Kandemir", s. 60.

³⁵⁵ 490.01.734.5.1-19.

söylemiş. Yalnız ihtiyaçların mahalli parti örgütleri tarafından sağlanması gerektiğini belirtmiştir.³⁵⁶

27 Haziran 1941 tarihinde de Keskin Halkevi başkanı Şeref Başol'un, CHP Genel Sekreterliği'ne göndermiş olduğu mektupta Halkevi için büyük yardımlarda bulunan Armutlu köyü Öğretmeni Osman Özkılınç'ın, merkez kazaya naklini istemiştir.³⁵⁷

Refet Kandemir'in Mayıs 1943 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'nden Halkevi piyeslerinin yazılması için bir yazı makinesine ayrıca bir telefona çok ihtiyaç olduğunu belirtmiş ve bunların teminini talep etmiştir.³⁵⁸

21 Temmuz 1948 tarihinde Halkevi Başkanı Refet Kandemir'in başkanlığında bütün şube komitelerinin de iştirakiyle yapılan idare kurul toplantısı da Halkevinin en mühim ihtiyaçlar üzerine görüşülmüş ve aşağıdaki şu tespitler yapılmıştır. Halkevine 1943 yılında alınan 80 adet tahta sandalye kullanıla kullanıla eskimiş ve kırılmış olduğunu, kalan 30 tanesi de tamir kabul etmez bir hal almıştır. Toplantı günlerinde okullardan getirtilen sıra oturaklarıyla ve kahvehanelerden bin müşkülâtle alınan sandalyelerle idare edilmektedir. En aza 100 adet sandalyeye ihtiyaç vardır. Bunun içinde 5'şer lira hesabıyla 500 liraya ihtiyaç olduğu. Halkevinin daktilo makinesi yoktur, piyes ve yazı işleri milli eğitimden alınan makine ile yapılmaktadır. Bir daktilo makinesinin mutlak suretle temini için 150 liraya ihtiyaç görülmüştür. Parasızlıktan uzun zamandan beri tamir görmeyen binanın çatıları bu yıl büsbütün akmış, odaların hepsinde oturulmaz ve içinde durulmaz bir hal almıştır. Hala bir taraftan çökmüş, iç ve dış duvarlarının sıvaları dökülmüş ve harap bir durumdadır. Yapılan keşifnameye göre 250 liraya ihtiyaç görülmektedir. Evimizin anpilifikatörü bozulmuştur. Bu sebepten hoparlörümüz çalışmıyor. Bozuk anpilifikatörün tamiri için 10 lira istenmiştir. Aylardan beri odacı maaşı vermediğimiz gibi geçmiş senelerden kalan eski kâtip Ziya Tegin'in 143 lira alacağını bile ödeyemediğimizden müşkül durumdayız. Netice itibarıyla 500 lira sandalye, 150 lira yazı makinesi, 250 lira tamir bedeli, 150 lira anpilifikatör tamiri

³⁵⁶ 490.01.96.375.1-145.

³⁵⁷ 490.01.734.4.1-17.

³⁵⁸ 490.01.734.4.2-19.

olmak için toplam 1200 liraya ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Bu ihtiyaçlar için 23 Temmuz 1948'de CHP Genel Kuruluna bildirilmiştir.³⁵⁹ Bunun üzerine 9 Nisan 1949 yılında verilen cevapta: merkezden yapılan yardımlarında bütçe imkânlarına bağlı olduğu belirtilerek, Keskin Halkevi'nin genel ihtiyaçlarına karşılık olarak istenilen 1200 liranın ancak 400 lirasını göndermişlerdir. Bunun dışında merkezden bu tip ihtiyaçların mahalli imkânlar ile yapılması gerektiğine ikaz etmiştir.³⁶⁰

Ankara 1949 İl Kongresi çalışma raporunda Halkevinin bulunduğu binanın özel idareye ait olduğu belirtilmiştir. Halkevinin her tarafı yıkılmış ve içerisinde oturulmayacak bir hale geldiğini ve partinin temeli olan bu binanın yeniden yaptırılması istenmiştir.³⁶¹ CHP İl İdare Kurulu Başkanı Fuat Börekçi'nin CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği belgede de İl İdare Kurulu tarafından Keskin Halkevi ihtiyaçları için gönderilen 400 liranın Halkevi binasının çökmekte gösteren çatısının tamirine harcadıkları için hiç paraları kalmadığını ve cumhuriyet bayramının yaklaştığı şu günlerde birçok ihtiyaçların yanında Halkevi sandalyeleri de tamir olmayacak bir durumda olduğunu ve diğer bir kısım mefruşata ihtiyaçları olduğunu belirtilmiştir. Bu ihtiyaçları gidermek içinde 500 liraya ihtiyaç olduğunu ve bu yardımın Cumhuriyet Bayramı'ndan önce yapılmasını talep edilmiştir. Bunun üzerine Keskin Halkevi'nin genel ihtiyaçlarını karşılamak için CHP İl İdare Kurulu tarafından 250 lira yardım gönderilmiştir. Fahri Bük bu yardımın mahalli imkânların da eklenerek ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmasını talep etmiştir.³⁶²

1947 tarihinde, Celebi Bucağı Halkodası Başkanı Abdullah Kılıç'ın CHP Genel Sekreterli'ne gönderdiği yazıda: Çelebi Halkodasının zelzeleden dolayı hasara uğradığından dolayı oturulacak bir vaziyette olmadığı, bundan dolayı köy odalarından birinde kirada oturulmakta olduğu ve Halkodası için ayrılan binanın tamirine yardım yapılması talep edilmiştir.³⁶³ CHP İlçe İdare Kurulu başkanı Ahmet

³⁵⁹ 490.01.1470.11.1-20.

³⁶⁰ 490.01.1470.11.1-18.

³⁶¹ 490.01.122.486.1.350, 375.

³⁶² 490.01.1470.11.1-30.

³⁶³ 490.01.734.5.1-18.

Ökmen'in CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği yazıda: Mezkûr Halkodasına 2 masa, 10 sandalye, 1 dolaba ihtiyacı olduğu bildirmiş ve talep etmişti.³⁶⁴

b) Keskin Halkevi Faaliyetleri

Türk Ocaklarının Kapatılmasından sonra kültür, sanat, edebiyat ve spor... gibi alanlarda faaliyette bulunulması için Halkevleri kurulmuştur. Halkevleri özellikle bu tip faaliyetleriyle; CHP'nin gençler ve kırsal kesimde örgütlenmesini genişletilmesi amaçlanmıştır. Bu da halka mali yük getirmeyen ve halkı CHP çatısı altında kaynaştırmak ön plandadır.

Bu konuda İsmet İnönü'nün de belirttiği gibi "*Halkevleri vatandaşların külfetsiz toplanacakları, memleket ve millet işlerini bilhassa ulusun yüksek kültür meselelerini, düşündükleri gibi, zahmetsiz konuşabilecekleri bir yerdi.*" "*Her yerde vatandaşların Halkevlerinde toplanarak ilmi ve içtimai meseleler için fikirlerini zevkle söyledikleri, memleketin siyaseti ve iktisadiyatı hakkında malumat almak için bu vasitalardan istifade ettikleri*" görülmüş. Yine İnönü'ye göre "*Halkevleri yeni Türkiye hayatının başlı başına bir unsuru, bir remzidir (simgesidir) ...Halkevleri, bunun kendi anlayışımıza göre Türk vatanında, Türk Cumhuriyetinde, ahlak, iman ve anlayış mefhumlarının tatbik edildiği ve kökleştirilip geliştirildiği yerlerdir.*"³⁶⁵

Keskin Halkevi açılır açılmaz dört şube faaliyete geçirilmiştir. Bu şubeler: Kütüphane ve Neşriyat; Dil, Tarih ve Edebiyat; Ar (sanat) ve Spor şubeleridir. Halkevi ve bu şubeler yeterli faaliyetler bulunmaya müsait bir durumda olduğu belirtilmiştir. Bunun için Halkevinin ve şubelerinin zaruri masraflarını muntazam bir şekilde karşılamak üzere 1938 bütçesi düzenlenmiştir.³⁶⁶ Bu şubelerin hepsi kendine ayrılan bütçeler içinde kendi alanlarında değişik faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır.

³⁶⁴ 490.01.734.5.1-17.

³⁶⁵ Arıkan, *agm*, s. 69; Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000, s.228.

³⁶⁶ 490.01.96.375.1-244; Hamit Pehlivanlı, "*Keskin Halkevi (1938-1951)*", s. 651, 652.

Keskin Halkevi “ikinci altı aylık çalışma raporunda” şubelerin yaptığı ve yapacağı faaliyetler ve şubeler hakkında bilgiler şu şekilde belirtilmiştir.

1-Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi: Dil, Tarih, Edebiyat şubesi başkanı öğretmen Refet Kandemir, üyeler işyar (memur) Dağistan ve Öğretmen Ali'dir. İki erkek hukukçu, bir erkek doktor, üç erkek öğretmen, iki erkek çiftçi, dört erkek işyar (memur), diğer meslek gruplarından dokuz erkek olmak üzere toplam yirmi bir erkekten müteşekkil bir şubedir. Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi 6 toplantı yapmıştır.

2-Ar Şubesi: Ar şubesi başkanı R.Günay (işyar), üyeler işyar Kadri Türkmen ve işyar Y. Özcan'dır. Güzel sanatlar mensubu iki erkek, beş erkek çiftçi, sekiz erkek işyar (memur), yirmi sekiz erkek işçi, diğer meslek gruplarından on erkek olmak üzere toplam elli üç erkek üyeden oluşmaktadır. Ar şubesi 8 toplantı yapmıştır.

3-Gösterit Şubesi: Gösterit şubesi başkanı Öğretmen Hilmi Göktürk, üyeler çiftçi N.Aytaç ve işçi E. Ardalı'dır. İki erkek öğretmen, üç erkek çiftçi, beş erkek işyar, dokuz erkek işçi, diğer meslek gruplarından iki erkek olmak üzere yirmi bir erkek üyeden oluşmaktadır. Gösterit şubesi 9 toplantı yapmıştır.

4-Spor Şubesi: Spor şubesi başkanı işyar Z.Tegin, üyeler işyar Ali Şahin ve Öğretmen Rauf Kandemir'dir. Bir erkek öğretmen, iki erkek çiftçi, yedi erkek işyar, otuz erkek işçi, diğer meslek gruplarından on bir erkek olmak üzere elli bir üyeden oluşmaktadır. Spor şubesi 8 toplantı yapmıştır.

5-Kitapsaray ve Yayın şubesi: Kitapsaray ve Yayın şubesi başkanı işyar Ş. Görgün, üyeler işyar H. Er. Evrensel, işyar E.Özkan'dır. İki erkek öğretmen, dört erkek çiftçi, on beş erkek işyar, yirmi bir erkek işçi, diğer meslek gruplarından dört olmak üzere kırk altı üyeden oluşmaktadır. Bu duruma göre Keskin Halkevi yüz doksan iki üyeden oluşmaktadır. Kitapsaray ve Yayın şubesi 7 toplantı yapmıştır.

Asım Özdemir'in başkanlığı sırasında Altı aylık süre içerisinde bir köy gezisi düzenlenmiş ve toplantıya 8 kişi gelmiştir. Halkevi tarafından üç defa tiyatro

gösterisi yapılmış ve 700 kişi katılmıştır. İki defa kutlanan Millî bayramlara 500 kişi, iki defa tertiplenen çaylı dans programına da 100 kişi katılmıştır.³⁶⁷

Keskin Halkevi ilk günlerden itibaren hızlı bir çalışma temposuna girmiştir. 11 Nisan 1938'den 29 Nisan'a kadar bir defa dersane-kurs açmış ve bu kursa toplam 143 erkek kursiyer katılmıştır. Bunların 80'i 17-25 yaş arası, 50'si 26-35 ve 13'ü 35 yaşından yukarıdadır.³⁶⁸

Keskin Halkevi birinci altı aylık çalışma raporunda şubelerin yaptığı ve yapacağı faaliyetler ve şubeler hakkında bilgiler şu şekilde belirtilmiştir.

1-Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi: Bu şube başkanı Kandemir Halkevi Başkanlığına geçirilmesi Dolayısıyla Kandemir'in bıraktığı yerden mesaiye devam eden aynı şube üye olan Kaymakam Ekrem Amir'in tarafından çalışan bu şube tertip edilen program dâhilinde toplantısına devam etmiş ve Başkan Ekrem Amil tarafından Demokrasi, hava tehlikesinden korunma çareleri ve bütün kazaya bağlı köylerin muhtar ve ihtiyar heyetleri Halkevi salonunda toplanarak devlet şekilleri içinde cumhuriyet ve laikliğin Halkevine olan faydaları hakkında konferanslar verilmiştir.

Keskin'in tarihi kıymeti haiz bulunan Ceritkale köyüne tekrar gidilerek eski Etiler tarafından yapıldığı tahmin edilen eserler gezilmiş ve bu eserler üzerinde faydalı münakaşalar yapılmıştır.³⁶⁹

Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi Başkanı Ekrem Amil'in dışında, bu şubede görev alan üyeler Keskin'de öğretmenlik görevi yapan Kandemir ve Keskin'de memurluk görevi yapan Dağıstan Bey'dir.³⁷⁰ Dil, Edebiyat ve Tarih şubesinin 22 erkek, 1 kadın toplam 23 üyesi vardır.

Dil Tarih ve Edebiyat şubesinin gelecek çalışma devresi programı da söyle oluşturulmuştur: program dâhilinde 15 günde bir konuşmalar yapılacak ayda bir kere de muhtelif mevzular üzerinde faydalı konferanslar vererek, muhitte mevcut tarihsel

³⁶⁷ Pehlivanlı, "Keskin Halkevi (1938-1951)", s. 652.

³⁶⁸ Pehlivanlı, "Keskin Halkevi (1938-1951)", s. 656

³⁶⁹ 490.01.96.375.1-118.

³⁷⁰ 490.01.96.375.1-107,95.

yerler üzerinde ki araştırmalar devam edecek, Türk dili üzerindeki üzerinde ki araştırmalarımız genişletilecektir.³⁷¹

2-Ar (sanat) Şubesi: Başkanlığını Keskin'de memurluk yapan Rahmi Günay yapmakta, Şubede diğer görev alan üyeler ise Keskin'de memurluk görevinde bulunan Kadir Türkmen ve Keskin'de memur olan Yusuf Ercan'dır.³⁷² Ar (sanat) Şubesinin toplam 58 üyesi vardır. Üyelerin hepsi de erkektir.³⁷³ Halkevinde dokuz kişiden oluşan bir bando bulunmaktadır.³⁷⁴ Umumi bando takımı faal ve verimli bir halde hazırlanmış merasimlerde yer almayı temin etmiş 25 günde bir eğlentiye iştirak etmiş ve bu vesileyle halkın eve olan alakalarını arttırmıştır.³⁷⁵ Mürettep program dâhilinde Ar (sanat) Şubesi için yapılan çalışmalara hız verileceği yeni teşkiline başlanılan incesaz takımını da ikmal edeceği belirtilmektedir.³⁷⁶

3- Göşterit Şubesi: Başkanlığını Keskin'de öğretmenlik yapan Hilmi Göktürk; Őubedeki diğer görev alan üyeler Keskin'de çiftçilikle uğrasan Mehmet Aytaç ve memurluk yapan İhsan Ulaşkan'dır.³⁷⁷ 15 günde bir milli oyun ve komedi monologlar ve gece eğlentileri tertip etmişler ve ayda bir verilen müsamerelerde ise Çoban, Kozanoğlu ve babaların günahı teşmil etmişler. Halkın takdir ve alakasını kazanmışlardır.³⁷⁸ Şimdiye kadar 16 gösteri düzenlenmiştir. Bu gösterilere izlemeye 3200 kişi gelmiştir.³⁷⁹ Tertip edilen program mucibince 15 günde bir komedi monologlarla, milli oyunlarla gece eğlentilerine devam edecek, her ayda mevcut piyeslerden temsil verilecek. Piyeslerden köyü alakadar edenler köylerde temsil edilecektir.³⁸⁰

4-Spor Şubesi: Başkanlığını Keskin'de öğretmen olarak görev yapan Rauf Kandemir üstlenmektedir. Diğer görev alan üyeler Keskin'de çiftçilikle uğrasan Ziya Tekin ve Keskin'de tüccarlık yapan Ömer Silsüpür'dür.³⁸¹ Evvelki programın

³⁷¹ 490.01.96.375.1-117.

³⁷² 490.01.96.375.1-107,95.

³⁷³ 490.01.96.375.1-96.

³⁷⁴ 490.01.96.375.1-111.

³⁷⁵ 490.01.96.375.1-125.

³⁷⁶ 490.01.96.375.1-117.

³⁷⁷ 490.01.96.371.1- 95,107.

³⁷⁸ 490.01.96.375.1-126.

³⁷⁹ 490.01.96.375.1-108.

³⁸⁰ 490.01.96.375.1-117.

³⁸¹ 490.01.96.375.1-95,107.

gelecek programlara ait arz edilen hazırlıklar yapılarak gençleri azami spor faaliyetine sevk edilmiş, cirit, avcılık hareketleriyle muhitte canlı alakalar uyandırmıştır.³⁸² Bu şubenin her tertip ettiği program veçhile çalışmalar genişletileceği, atlı yaya sporlar, pehlivan güreşleri yaptırılacağı, getirilecek antrenör vasıtasıyla güreşe müsait olanlar yetiştirilecektir. Koşu, cirit, tenis, atletizm kısımlarına önem verileceği planlanmaktadır.³⁸³ Halkevinde yapılan sporlar güreş, pinpon ve jimnastiktir. Bu sporlarla uğrasan 20 güreşçi, 10 masa tenisi ve 35 jimnastikçi vardır.26 kişide avcılıkla uğraşmaktadır.³⁸⁴

5-Kütüphane ve Neşriyat Şubesi: Bu şubenin başkanlığını ise Keskin'de memur olarak çalışan Şevki Görgün, diğer görev alan üyeleri; Keskin'de memurluk yapan Hasan Evrensel ve Emir Özkan'dır.³⁸⁵ Bu şube için evin münasip ve muntazam bir odasında bir okuma yeri oluşturulmuştur günün her saatinde ve geceleri 09.50'ye kadar açık bulundurularak evimize gelen muhtelif gazete, dergi, risale ve kitaplarla kütüphanede bulunan diğer eserler halkın azami istifadesine arz edilmekte ve bu vesile ile kaza halkının okuma zevki arttırılmıştır. Halk Partisi'nden devredilen radyo odanın münasip bir yerine konularak halkın istifadesine vazedilmiştir.³⁸⁶ Mevcut intizamın temin ve tesisine önem verilecek, mümkün olan eserlerle kütüphanenin zenginleşmesi Halkevinin faydalanması hususlarına gayret edileceği planlanmaktadır.³⁸⁷

Bu dönemde kütüphaneden bir erkek muvazzaf memur görev almaktadır. Kütüphanede, 25 adet Türkçe ve edebiyat; 35 adet tarih, coğrafya; 1 adet tabii bilimler, 11 felsefe, içtimaiyat; 31 adet tıbbi ve sıhhi eserler; 12 adet ziraat, ticaret ve iktisadiyat eserleri; 17 adet hukuk ve kanunlar; 140 adet bedii eserler; 26 adet hikâye, roman ve masallar, 25 adet muhtelif eserler; toplam 162 eser vardır. Kütüphanenin bir yıllık masrafı ise 68 lira tutmaktadır. Kütüphanenin okuyucu profili ise şu şekildedir. Öğrenciler; 211'i Türkçe ve edebiyat, 32'si tarih ve coğrafya, 41'i felsefe ve içtimaiyat, 50'si tıbbi ve sıhhi eserler, 28'i ziraat, ticaret ve iktisadiyat, 15'i hukuk ve kanunlar, 180'i bedii eserler, 50'si hikâye, roman ve masallar, 50'si diğer eserler

³⁸² 490.01.96.375.1-127.

³⁸³ 490.01.96.375.1-117.

³⁸⁴ 490.01.96.375.1-111.

³⁸⁵ 490.01.96.375.1-95,107.

³⁸⁶ 490.01.96.375.1-130.

³⁸⁷ 490.01.96.375.1-117.

olmak üzere toplam altı ay içinde 637 kez öğrenciler kütüphaneden faydalanmıştır. Öğretmenler; 45'i Türkçe ve edebiyat, 60'ı tarih ve coğrafya, 5'i tabii ilimler, 15'i felsefe ve içtimaiyat, 50'si tıbbi ve sıhhi eserler, 20'si ziraat, ticaret ve iktisadiyat, 10'u hukuk ve kanunlar, 200'ü bedii eserler, 25'i hikâye, roman ve masallar, 60'ı diğer eserler olmak üzere toplam altı ay içinde 490 kez öğretmenler kütüphaneden faydalanmışlardır. Sivil, askeri memurlar ve zabıtlar: 105'i türkçe ve edebiyat, 81'i tarih ve coğrafya, 45'i tıbbi ve sıhhi eserler, 54'ü ziraat, ticaret ve iktisadiyat, 20'i hukuk ve kanunlar, 250'i bedii eserler, 53'ü hikâye, roman ve masallar, 110'u diğer eserler olmak üzere toplam 718 eserden sivil, askeri memurlar ve zabıtlar faydalanmışlardır. Diğer meslek sahipleri; 60'ı türkçe ve edebiyat, 24'ü tarih ve coğrafya, 7'si felsefe ve içtimaiyat, 42'si tıbbi ve sıhhi eserle, 91'i ziraat, ticaret ve iktisadiyat, 5'i hukuk ve kanunlar, 70'i bedii eserler, 68'i hikâye, roman ve masallar, 90'ı diğer eserler olmak üzere toplam altı ay içinde 457 kez diğer meslek gruplarında uğraşanlar tarafından faydalanmışlardır. Böylece toplam 2302 kez Halkevi kütüphanesindeki eserlerden faydalanılmıştır.³⁸⁸

CHP Genel Sekreteri ve Erzurum mebusu gönderdiği raporda incelenen Keskin Halkevi'nin ikinci altı aylık çalışma raporunda, Halkevi ve şubelerini durumunu şu şekildedir: Halkevinde faal bulunan beş şubenin kayıtlı üye sayısında iyi bir gelişme ve ilerleme vardır. Hatta ar, spor, kitapsaray ve yayın şubelerinin üye sayısı öğreneğinin 8. Maddesi anlamı dâhilinde elliyi mütecaviz bulunduğundan bu şube komitelerinin beşe çıkarılması gerekmektedir. Bu devrede yönetim kurulu ve komite toplantılarının sayısının düzgün ve tam olarak tespit edilmiştir. Mevcut şubelerin bu devreye ait çalışmalarında bir canlılık ve verimlilik vardır. Özellikle kitapsaray, gösterit ve köycülük şubelerinin canlı ve giderek artan bir çalışmaları vardır.³⁸⁹

CHP Genel Sekreterliği tarafından Halkevi başkanlığına 14 Haziran 1934 tarihli bir talimat verilerek 24 Temmuz Lozan yıldönümü için kutlamalar yapılması

³⁸⁸ 490.01.96.375.1-114,115.

³⁸⁹ CHP Genel Sekreterinin, Keskin Halkevi Başkanlığına gönderdiği belgenin sureti, 490.01.96.375.1-145, CHP Öğreneği 8. Madde: her şubenin, giren üyelerini yazmak için bir defter bulunur. Üye sayısı ondan elliyeye kadar şubeler (3), elliden fazla olan şubeler (5) kişilik beş kişilik şube komitesi seçerler. Halkevi yönetim kurulu şubeler yönetim komitelerinin seçecekleri birer delege üyeden kurulur. Üyelerinin sayıları ondan eksik olanlar şubelerinin yönetim komiteleri bulunmaz. Bunların Halkevi yönetim kurulları için seçecekleri delege o şubenin yönetimine ilişkin işleri de görür. (CHP Halkevi Öğreneği, Ulus Basımevi, 1935 Ankara, s. 6).

istenmiş olup, kutlama programında İstiklal Marşı'nın çalınması ve saygı duruşu ile program başlatılmıştır, Şiirler okunmuştur. Genellikle Atatürk manzumesi ve İnönü manzumesinin okunmasıyla devam edilmiştir. Keskin'de de Keskin Halkevi reisi maarif memuru Refet Kandemir'de İnönü manzumesini okumuştur.³⁹⁰

Refet Kandemir konuşmasında şunları söylemiştir; “*Mondros Mütarekesi ve Sevr Muahedesiyle Türk Vatanı ve kuvvetini düşmanların paylaşmasına terk eden sultanlar, yalnız şahsını ve tahtını düşünmekle meşguldü. Ordunun elinden silah alınmıştı. Türk Milleti başsız, ümitsiz bir hale gelmişti.*”³⁹¹

Keskin CHP Kaza İdare Heyeti Reisi Mustafa Başer'in CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliğine gönderdiği rapora cevaben: çalışmalara azami gayretle devam edildiği, köylülerin pazar toplantısı münasebetiyle kasabada buldukları her cuma gecesi Halkevinin geniş salonunda ve pek çok kalabalık önünde talep edilen mevzular üzerinde konferanslar verilmektedir. Halkevinde konferansları kaza kaymakamı Ekrem Anıt, kaza Parti Reisi Mustafa Başer, Hilmi Göktürk tarafından verilmektedir. Bunlar dışında kazada bulunan öğretmenler sıra ile her hafta konferanslara Halkevinde hazırlanmalarına temin kılındığını, köy ve nahiyelere de zaruri masrafların kaza parti veznesinden verilmek üzere hatipler gönderildiğini ve halkın konferanslara büyük bir ilgi rağbet gösterdiğini ve bu esaslar dâhilinde yorulmayan bir gayretle çalışmalara devam edileceğini söylemiştir.³⁹²

1943-44 yılı TUİK'in *Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıklara* ait istatistiklerinde Ankara'da bulunan CHP Kuruluna Bağlı Halkevlerinin faal kitaplık sayısı 4 adettir.³⁹³ TUİK istatistiklerine göre Keskin Halkevi kütüphanesine bir yıl içinde giren kitaplarla ilgili istatistik sayısı şu şekildedir: hükümet tarafından parasız verilen 170 kitap, satın alınan 23 kitap, toplam

³⁹⁰ Hamit Pehlivanlı, “İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığının Birinci Yılında Halkevlerinde 24 Temmuz Lozan Günü Kutlamaları, ", **90.Yılında Lozan Ve Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu" Bildiriler**, 13-15 Kasım 2013, Ankara, II. Cilt, Ankara 2015, s.1256,1257.

³⁹¹ Hamit Pehlivanlı, “İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığının Birinci Yılında Halkevlerinde 24 Temmuz Lozan Günü Kutlamaları, ", s. 1261

³⁹² 490.01.96.375.1-13.

³⁹³ TUİK, **Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri 1943-1944**, Yayın No: 249, Fulhan matbaası 1946, s. III.

193 kitap yeni girmiştir. Halkevi kütüphanesindeki kitapların diline göre sayıları: Türkçede 771, Arapçada 36, yabancı dillerde 5, toplam 812 adet kitap vardır. Kütüphanede bulunan kitapların türlerine göre sayısı ise: genel eserlerden 326, felsefi eserlerden 27, sosyal eserlerden 126, filoloji ait eserlerden 18, nazari bilimlere ait eserlerden 15, tatbiki bilimlere ait eserlerden 23, güzel sanatlara ait eserlerden 40, edebi eserlerden 121, tarihi ve coğrafi eserlerden 116 adet bulunmaktadır. Bir yılda ki okuyucu sayısı 1576'sı erkek ve 4'ü kız olmak üzere toplam 1580 kişidir.³⁹⁴

1943-44 yılı TUİK istatistiğine göre Keskin Halkevi kitaplığının memur ve hizmetlileri ile bir yıllık ödenek ve giderleri ise şu şekildedir: bir adet erkek memur görev almaktadır. Halkevi kütüphanesinin bir yıllık ödeneği 198 liradır. Bu ödenek ise Keskin Halkevi kütüphanesinin bir yıllık memur maaşı olan 180 lira ve diğer giderler için verilen 18 lirayı toplam 198 lira karşılamaktadır.³⁹⁵

1944-45 yılı TUİK'in *Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıklara* ait istatistiklerinde Ankara'da bulunan CHP Kuruluna bağlı Halkevlerinin şehirlerde faal kitaplık sayısı 5 adettir, halkodalarının faal kitaplık sayısı ise şehirlerde 8, köylerde 4 adettir. Ankara'da iki adette müze vardır.³⁹⁶ Bu dönemde TUİK istatistiklerine göre Keskin Halkevi kütüphanesine bir yıl içinde giren kitap sayısı şu şekildedir: hükümet tarafından parasız verilen 170 kitap, satın alınan 23 kitap, toplam 193 kitap yeni girmiştir. Halkevi kütüphanesindeki kitapların diline göre sayıları: Türkçede 771, Arapçada 36, yabancı dillerde 5, toplam 812 adet kitap vardır. Kütüphanede bulunan kitapların türlerine göre sayısı ise: genel eserlerden 326, felsefi eserlerden 27, sosyal eserlerden 126, filoloji ait eserlerden 18, nazari bilimlere ait eserlerden 15, tatbiki bilimlere ait eserlerden 23, güzel sanatlara ait eserlerden 40, edebi eserlerden 121, tarihi ve coğrafi eserlerden 116 adet bulunmaktadır. Bir yıldaki okuyucu sayısı 1542'si erkek ve 37'si kız olmak üzere toplam 1579 kişidir.³⁹⁷

³⁹⁴ TUİK, *age*, s. 10,11.

³⁹⁵ TUİK, *age*, s. 36.

³⁹⁶ TUİK, *Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıklar İstatistikleri 1944-1945*, Yayın No: 273, Ankara matbaası 1947, s. III.

³⁹⁷ TUİK, *age*, s. 10,11.

1944-45 yılı TUIK istatistiğine göre Keskin Halkevi kitaplığının memur ve hizmetlileri ile bir yıllık ödenek ve giderleri ise şu şekildedir: bir adet erkek memur görev almaktadır. Halkevi kütüphanesinin bir yıllık ödeneği 140 liradır. Bu ödenek ise Keskin Halkevi kütüphanesinin bir yıllık memur maaşı olan 140 lirayı karşılamaktadır.³⁹⁸

5 Eylül 1939 tarihine Keskin kazasında Ankara milletvekilleri Rıfat Araz, Şakir Karcı, Arif Bartın'ın yaptığı teftiş sonrası ele aldıkları raporda: “*Keskin’de; kasabanın nüfus ve ehemmiyetine binaen her halde güzel bir Halkevine ihtiyacı aşikâr olduğu halde henüz buna muvaffak olunamamıştır. Parti İdare Heyeti belediyenin bir kısmında çalışmaktadır. Halkevi olarak tanzim olunan bir bina oldukça temiz olup kütüphanesi, dil edebiyat, spor şubeleri ve radyosu mevcut olduğu belirtilmektedir.*”

“...Keskin kazası parti ve Halkevi başkanlarının himmetleri ile muntazam konferans vermek ve müsamere tertip eylemek suretiyle kasabanın ve halkın fikri ve içtimai seviyelerinin yükselmesine çalışmakta”³⁹⁹ olduğu belirtilmektedir. Halkevi Gösterit kolu bazı faaliyetlerde bulunmaktadır. Keskin’e gönderilen temsil öğretmeni Rıfkı Erdindar ve eşi Vedia Hanım Halkevi tiyatro kolu ile ortak çalışma yapmışlardır. Bir hafta içinde “Ateş” ve “Kılıbıklık mı Kazaklık mı” piyeslerini hazırlayarak 14 Temmuz 1945 tarihinde akşam Halkevinde sahnelemişlerdir. Kalabalık bir halk kitlesi tarafından seyredilen temsiller beğenilmiş ve öğretmenler halk tarafından sevgiyle karşılanmıştır. 50 Ağustos ayında yeniden Keskin’e gelen bu öğretmenler tiyatro kolunu beğenmektedirler. Raporlarında da bunu ifade etmişlerdir. Keskin’li gençlerin hevesli olduklarından kısa sürede “karagöz” ve “mavi yıldırım” piyesini sahneye koymayı başarmışlardır. Karagöz temsilini 2 Ağustos’ta, Mavi Yıldırım temsilini de 7 Ağustos’ta sahneye koymuşlardır. Halkevi Başkanı Refet Kandemir’in ifadesiyle “bütün halk karagöz temsili ve piyesi candan takip etmiş, Rıfkı Erdindar ve eşi Vedia Erdindar’ı takdir etmişlerdir.”⁴⁰⁰

³⁹⁸ TUIK, *age*, s. 38.

³⁹⁹ 490.01.617.20.1-41.

⁴⁰⁰ Pehlivanlı, “*Keskin Halkevi (1938-1951)*”, s. 558.

Keskin Halkevi yeni açıldığı için bazı eksiklikleri vardı. Bu eksiklikler için Keskin Halkevi 30 Haziran 1938 Tarihinden 31 Aralık 1938 tarihine kadar Altı Aylık Çalışma raporunda Halkevi dileklerinde şunlar belirtilmiştir:⁴⁰¹

1-Varlık ve verimi üyelerin birliğinin manevi gayretlerine dayanan Keskin Halkevi kısa bir zamanda önemli çalışmalarda bulunmuş ve bulunmaktadır. Su ölçüye göre hali hazırdaki bütün Halkevinin bütün şubelerinin istiap edecek mahiyette olmadığından geniş bir binaya lüzum ve ihtiyaç bulunduğu belirtilmektedir.

2-Halkevi Bütçemiz ufaklık miktarda olduğunu. Evimizle çok yakından ilgilenen partinin bütçeye olan yardımlarının da arttırılması istenilmektedir.

CHP Ankara Bölge Müfettişi ve Amasya milletvekili Esad Uras Ankara'nın kazalarına yaptığı 9. Temmuz 1940 tarihli teftiş raporundan Ankara kazalarında; Beypazarı ve Keskin'de birer Halkevi olduğunu ve Keskin Halkevi için şunları belirtmiştir:⁴⁰²

“Keskin Halkevi: 1- Dil, Tarih, Edebiyat, 2- Ar, 3- Gösteri, 4- Spor, 5- Kitap saray şubeler müteşekkildir. Parti bütçesine ayrılan 650 liralık bir bütçesi vardır. Şubelerin faaliyeti iyidir. Ar şubesinin yerli gençlerden mürekkep 9 kişilik bir bandosu vardır. Gösteri şubesi ara sıra bu bando ile birleşerek temsil vermektedir. Keskin Halkevi kaza muhitinde takdir ile görülebilecek bir hareket ve varlık uyandırmıştır. Keskin Halkevi'nde Hükümet amir ve memurlarının bilhassa kaymakamın yakın ve samimi alakaları vardır.” “...Her iki Halkevlerinde de şubelerin başında bulunan zevatı daha çok hükümet memurları ve muallimleri teşkil etmekte olduğu için arada sıkı bir alaka ve samimiyet mevcuttur.

Her iki Halkevinin de şimdiki mütevazı bütçeleri, bugünkü şartlar ve mesai hudutları içinde yaşatmak için kâfi gelebilir. Faaliyet derecesinde artması, şubelerin taaddüdü halinde yardım ihtiyaç hâsıl olacaktır. Bu yardımda her halde semere veren bir teşekküle masruf olmuş olur.

⁴⁰¹ 490.01.96.375.1-116.

⁴⁰² 490.01,617.21.1-96, 97, 98; Pehlivanlı, “Keskin Halkevi (1938-1951)”, s.653.

Her iki kazada da Halkevlerinin yaşaması, inkişafı için mahalli parti idare heyetlerinin gayret sarf ettikleri, bütçeleri dâhilinde yardım ayırdıkları, bunlarla meşgul oldukları görülmüştür .”

Keskin Halkevi reisi maarif memurudur”. “... Şube reisleri ve azaları ekseriyetinin de tahsilli memurlar ve muallimler teşkil etmektedir.

İki Halkevinde de şubeler muhitlerinin takat ve ihtiyaçlarıyla mütenasip bulunmaktadır. Bu şubelerin ihtiva ettiği mevzular üzerine bir müddet çalışmak suretiyle diğer şubelerinde zamanla açılabilmesi temin edilmiş olacaktır.

Gösteri ve Kitapsaray şubeleri halk için daha çok cazip bulunmakta iyi tesir yapmaktadır. Gördüğüm Halkevlerinde alelülak (gelişi güzel) ilmi mevzuların, hareketsiz, mahdut ve muayyen sahalarda üzerindeki devamlı hitabelerin hal için cazip olmadığı kanaatinin bende hâsıl etti. Eğlenceli, sazlı, gösterili şeyler halk üzerinde daha çok alâka uyandırmakta, daha ziyade dinleyici bulmaktadır. Halk tarafında arzu edilen mevzular daha çok mahalli işlere, ziraata, sıhhate ait şeylerdir.

Demirbaş, hesap, kütüphane defterleri muntazam ve mevcut eşyanın bakımları iyidir.

Her iki Halkevinin de geniş salonları vardır ve ihtiyaca gelmektedir. Keskin Halkevi binası Hususi İdare’ye aittir ve kaza merkezinde Halkevi olmak üzere en müsait binadır. Buranın Parti’ye mal edilmesi çok yerinde olur.

Halkta -bilhassa son vaziyetlerinde daha çok arttırdığı- radyo dinlemek, haber almak ihtiyacı vardır. Açılan Halkodalarının ufak birer radyoları olması gerek, gittikçe artan bu ihtiyaç ve gerek tenvir ve irşat bakımında faydalı bir hareket olur.

c) Keskin Halkevi Bütçesi

Özellikle bir Halkevinin açılmasında ki en önemli kriterlerinden biri de bütçe denkliliğidir. Bunun için bir bölgede Halkevi açılması için bütçe gelir ve giderleri bir birini karşılayacak bir şekilde olması gerekmektedir. Bunun için Keskin Halkevi açılmadan önce 1937 yılında hazırlanan, 1938 Haziran ayına kadar oluşturulan tahmini bütçe gelir gider tablosuna göre: beklenen gelirler; sekreter ücretinden harcanmayan 240 lira, parti bütçesindeki odacı ücretinden arttırılan 60 lira, belediyeden bütçe paylarından alınan yardım parası 100 lira, üye yardımından tahsil olunan 250 lira, toplam 650 lira bütçeye gelir belirlenmiştir. Beklenen giderler ise şu şekildedir Kütüphane şubesine 50 lira, Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesine 50 lira, Ar (Sanat) Şubesine 400 lira, Spor Şubesine 150 lira, toplam 650 lira gider olacağı belirlenmiştir.⁴⁰³ Böylece Keskin’de Halkevi açılması için gerekli tahmini bütçe ayarlanmıştır.

Halkevi açıldıktan sonra CHP Genel Kurulunca 26 Şubat 1938 tarihinde gönderilen yazıda; 20 Şubat 1938 tarihinde açılan Keskin Halkevi’nin 1937 mali yılı ve Mart, Nisan ve Mayıs 1938 yılının üç aylık bütçesinin çabuk yapılp Parti İlçe Yönetim Kuruluna tetkik ve İl Yönetim Kuruluna tasdik ettirilmesi ve bu işlemde sonra bir nüshasının Parti Genel Sekreterliği’ne gönderilmesi istenmektedir.⁴⁰⁴

Tekrar hazırlanan Keskin Halkevi’nin 20 Şubat 1938 den 31 Mayıs 1938 tarihine kadar üç aylık bütçesi göre; gelirler, CHP İlçe Yönetim Kurulundan gelen yardımlardan oluşan 650 lira; giderler: kütüphaneye 50 lira, Dil, Tarih ve Edebiyat şubesine 50 lira, Ar şubesine 400 lira, Spor şubesine 150lira toplam 650 liradır.⁴⁰⁵ Böylece 1937 yılında hazırlanan tahmini bütçe tutturulmuş oldu. Daha sonra İl Yönetim Kuruluna gönderilen Keskin Halkevi bütçesi, İl Yönetim Kurulu tarafından tetkik edilerek, tasdik edildiği bildirilmiştir. İl Yönetim Kuruluna göre, Bu üç aylık bütçe Keskin Halkevi için tecrübe olacağı ve esas bütçe hazırandan itibaren hazırlanacağı bildirilmektedir.⁴⁰⁶

Halkevi Başkanı Refet Kandemir’in 5 Mayıs 1938 tarihinde merkeze gönderdiği yazıda: 650 lira gibi az bir para ile çalışan Halkevinin açılış yılında

⁴⁰³ 490.01.96.375.1-205; Pehlivanlı, “*Keskin Halkevi (1938-1951)*”, s.653

⁴⁰⁴ 490.01.96.375.1-197.

⁴⁰⁵ 490.01.96.375.1-206.

⁴⁰⁶ 490.01.96.375.1-196.

kurulan şubelerin önemli ihtiyaçlarının ancak az bir miktarı temin edile bilindiğini. Halkevi ve şubelerinin varlık gösterebilmeleri için maddi yardımlara gerek duyulduğunu söylemektedir. Buda Keskin Halkevi açıldığında oluşturulan bütçenin yetersiz olduğunu ve bu bütçeyle yeteri kadar yatırım yapılamadığı ve ihtiyaçların da yeteri kadar karşılanmadığını göstermektedir. Bu yazıda Refet Kandemir tahmin edilen gelirlere göre en asgari duruma göre yönetim kurulunun 4 Mayıs 1938 tarihindeki toplantısında kabul edilen 1938 yılı bütçesinin aynen tasdikini istemektedir.⁴⁰⁷

Hazırlanan 1938 yılı Keskin Halkevi bütçesi şu şekildedir: Gelirleri; CHP'den yardım 650 lira, vilayetten (idare-i hususiye) yardım 600 lira, belediyeden 400 lira, veritlerden (gelirlerden) 150 lira, çeşitli gelirlerden 150 lira, toplam gelir ise 1.950 liradır. Giderler; ücretler (maaşlar) 640 lira, ufak giderler 200 lira, mefruşat 150 lira, ışıklandırma ve ısıtma 150 lira, spor 250 lira, ar (sanat) 215 lira, kütüphane ve neşriyat 245 lira, dil tarih ve edebiyat 100 lira, gösterit 100 lira, toplam gider 1950 liradır.⁴⁰⁸ Keskin Halkevi'nde bir yıllık maaşlarına ayrılan para ise şu şekildedir: kütüphane memuru ayda 20 lira ücretle, yıllık 240 lira, müzik öğretmeni aylık 15 lira ücretle yıllık 180 lira, odacı ayda 15 lira ücretle yıllık 180 lira, müzik öğretmenininin 1937 yılı nisan ve mayıs ayları 40 lira, toplam 640 lira maaş ödenmiştir.⁴⁰⁹ Halkevinin 1938 mali yılı bütçesi İl Yönetim Kurulunun emri üzerine yenide tadil edilip. 22 Temmuz 1938 tarihinde tekrar postaya verilerek CHP İl Yönetim Kuruluna tekrar sunulmuştur.⁴¹⁰ Ve Keskin ilçe Halkevi bütçesi İl Yönetim Kurulu tarafından tasdik edilip ilişik olarak gönderilmiştir.⁴¹¹

16 Şubat 1939 yılında hazırlanan 1 Haziran 1938'den 31 Mayıs 1939 tarihine kadar kapsayan bir yıllık bütçesi gelir gider tablosu şu şekildedir: bütçenin gelirleri CHP İlçe Yönetim Kurulundan gönderilen yardım 1200 lira, Halkevinin elde ettiği gelir 240 lira ve çeşitli yerlerden gelen gelir 200 liradır. Halkevi toplam geliri ise 1640 liradır. Bütçenin masrafları maaşlar için 420 lira, mefruşat için 100 lira, küçük giderler için 200 lira, ışıklandırma ve ısıtma için 150 lira, borçlar için 40 lira,

⁴⁰⁷ 490.01.96.375.1-168.

⁴⁰⁸ 490.01.96.375.1-169; Pehlivanlı, "Keskin Halkevi (1938-1951)", s. 653.

⁴⁰⁹ 490.01.96.375.1-73; Pehlivanlı, "Keskin Halkevi (1938-1951)", s. 653

⁴¹⁰ 490.01.96.375.1-164.

⁴¹¹ 490.01.96.375.1-162.

Kütüphane şubesi için 190 lira, Spor şubesi için 180 lira, Ar (sanat) şubesi için 180 lira, Gösterit şubesi için 90 lira, Dil Tarih ve Edebiyat şubesi için 90 liradır. Halkevinin toplam masrafı da 1640 liradır.⁴¹² Yıllık Toplam 420 lira ödenen maaşların 180 lirası bando öğretmeninin bir yıllık ücreti, geri kalan 240 lirası odacının bir yıllık ücreti oluşturmuştur.⁴¹³ CHP İlçe Yönetim Kurulu tarafından 23 Şubat 1939 tarihinden Keskin Halkevi'ne 150 lira gönderilmiştir. Bu paranın 1938 mali yılı bütçesinin gelir kısmının merkezden yardım bölümüne kaydedilmesini ve masraflar kısmının Halkevi öğreneğinin 3. maddesine⁴¹⁴ göre, Halkevi Başkanlığına ödenmesi istemektedirler.⁴¹⁵ Keksın İlçe Yönetim Kurulu başkanı hazırlanan halkevi bütçesinin uygun olmadığını söylemektedir. CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi İbrahim Rauf Ayaşlı gönderdiği yazıda da Keskin Halkevi'nin partinin koyduğu 600 lira yardım ile vilayetçe yapılacak 150 lira yardıma göre bütçelerinin tadil edilmesini ve bu bütçenin tanzim edilip, tasdik için gönderilmesi istemektedir.⁴¹⁶ Keskin İlçe Yönetim Kurulu isteği ve merkezin uyarısı üzerine hazırlanan bütçe tekrar düzeltilmiştir.

1 Haziran 1939'dan 31 Mayıs 1940 tarihine kadar yapılan yeni bütçede şu şekildedir: gelirler; CHP İlçe Yönetim Kurulunda gelen yardım 1000 lira, vilayetten gelen yardım 150 lira ve çeşitli gelirler 250 liradır. Halkevinin toplam gelir ise 1400 liradır. Giderler; odacı aylığı aylık 20 liradan yıllık 240 lira, çeşitli giderler 35 lira, kırtasiye ve basılmış kâğıt giderleri 35 lira, ışık ve ısınma giderleri 100 lira, döşeme ve demir baş eşya giderleri 300 lira, kütüphane giderleri 200 lira, Dil Tarih ve Edebiyat şubesi, 75 lira, Spor şubesi, 75 lira, Gösterit şubesi, 75 lira Ar şubesi 265 liradır. Halkevinin toplam masrafı ise 1400 liradır⁴¹⁷

16 Şubat 1939 yılında hazırlanan 1 Haziran 1938'den 31 Mayıs 1939 tarihine kadar kapsayan bir yıllık bütçesi ile 1 Haziran 1939'dan 31 Mayıs 1940 tarihine kadar yapılan yeni bütçe arasındaki karşılaştırmada şu şekildedir: Toplam gelirlerde düşüş

⁴¹² 490.01.96.375.1-71. Pehlivanlı, "Keskin Halkevi (1938-1951)", s. 653

⁴¹³ 490.01.96.375.1-72.

⁴¹⁴ CHP Halkevi Öğreneği, 3. Madde: Ankara Halkevi Başkanı Genel Yönetim Kurulu tarafından seçilir. Bu Halkevinin bütçesi Genel Yönetim Kurulu tarafından onaylanır. Ankara Halkevi doğrudan doğruya Genel Sekreter ile yazışır ve raporlarını buraya gönderir. (CHP Halkevi Öğreneği, Ulus Basımevi, 1935 Ankara, s. 5; 490.01.96.375.1-295.

⁴¹⁵ 490.01.96.375.1-74.

⁴¹⁶ 490.01.96.375.1-29; Pehlivanlı, "Keskin Halkevi (1938-1951)", s. 654.

⁴¹⁷ 490.01.96.375.1-26; Pehlivanlı, "Keskin Halkevi (1938-1951)", s. 654.

olduğu görülmektedir. Gelirlerde CHP'den yapılan yardım 650 liradan 1000 liraya çıkmıştır. Buna karşılık vilâyet yardımı 150 lirada kalmıştır. Bir önceki bütçede belediyeden gelen 400 liranın yeni bütçede olmadığı görülmektedir. Bunun yanında çeşitli yerlerden gelen yardım 200'den 250 liraya çıkmıştır. Bir önceki bütçe 1600 lira iken yeni bütçe 1400 liraya inmiştir.⁴¹⁸ 08 Mayıs 1940 tarihinde sunulan 1940 - 1941 bütçesi bir önceki yıla göre gelirleri aynıdır. 1940 -1941 bütçesi gelirleri şu şekildedir: CHP'den gelen yardım 1400 ve çeşitli gelirler 100 liradır. Halkevinin toplam bütçe 1500 liradır.⁴¹⁹ Hamit Pehlivanlı'ya göre: “Yıllara göre bütçe rakamları incelendiğinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi'nden yapılan yardımların arttığını, buna karşılık özel idareden, belediyelerden, aidatlardan ve muhtelif kalemlerden gelen para miktarının azaldığı görülmektedir. Yine eski yıllara göre bütçe miktarları da gelirlere paralel olarak azalmaktadır. Bu da Halkevlerinin git gide partiye yük olmaya başladığını göstermektedir. Ayrıca adı Halkevi olmasına rağmen halktan pek destek alamadığını da göstermektedir. Aidat gelirlerinin sürekli azalmasını başka türlü izah zor görmektedir. Halkın konferanslar, tiyatro gösterileri ve diğer faaliyetlerle birlikte, talimatnameler çerçevesinde eğitilmesine, yönlendirilmesine çalışılmasına rağmen halkla arzu edilen iletişimin sağlanamadığını söylemek mümkündür.”⁴²⁰ Ayrıca Keskin Halkevi'ne giderek CHP'den para yardımı talepleri, ihtiyaç ve isteklerinin giderek artması gösteriyor ki Halkevi bütçesinin kendi kendini idare edecek durumda olmadığını gösterir.

d) Keskin Halkevi'nin Kapatılması

Çok partili yaşama geçildikten sonra Halkevlerinin konumu giderek tartışma yarattı. Yeni kurulan Demokrat Parti'nin ve başka partilerin Halkevlerinden yararlanmak istemelerine tüzüğün elvermediği gerekçe gösterilerek olumsuz yanıt verildi. CHP'nin Halkevlerini partiler dışı bir kuruluşa dönüştürme konusunda da yavaş davrandığı anlaşılmaktadır.⁴²¹ Bunu üzerine iki parti arasında Halkevleri üstünde egemenlik mücadelesi başlamış oldu. Her Parti Halkevlerini kendi örgütleri

⁴¹⁸ 490.01.96.375.1-32; Pehlivanlı, “Keskin Halkevi (1938-1951)”, s. 654.

⁴¹⁹ 490.01.96.375.1-15-17; Pehlivanlı, “Keskin Halkevi (1938-1951)”, s. 654.

⁴¹⁹ Pehlivanlı, “Keskin Halkevi (1938-1951)”, s. 654

⁴²⁰ Pehlivanlı, “Keskin Halkevi (1938-1951)”, s. 654

⁴²¹ Arıkan, *agm*, s. 278, Şerafettin Turan, *agm*, s. 233.

hâkimiyeti altına almak istemiştir. Buda Halkevlerinde siyasi bir çatışmalara neden oldu. Halkevlerinin kapatılmasını hızlandırdı.

Keskin’de de DP ile CHP arasında bir çekişme olduğu görülmektedir. Halkevi Başkanı Refet Kandemir ve Halkevi üyelerinin 15 Nisan 1946 tarihinde CHP Başkanlığına gönderdiği belge de DP ve CHP yanlıları arasındaki mücadeleyi göstermektedir. Bu belgede Keskin’deki durum hakkında bilgi vermektedir. CHP Başkanlığına gönderilen bu belgede şu ifadeler yer almaktadır:⁴²²

“23 Nisan akşamı yapılacak müsamere programını hazırlamak ve şubelerin programının arttırmak maksadı görüşülecekti bu hasbıhal esnasında bütün akrabalarıyla birlikte Demokrat Parti’ye (DP) bağlı bulunan Cengiz Yorulmaz sırf Cumhuriyet Halk Partisi’nde bir gedik açmak kastıyla Halkevimiz idare heyetini ve komite azalarını değiştirmek istediklerini söyleyerek birkaç günden beridir içlerine girerek zehirledikleri çocukları yanına alarak bir seçim yapacağını ve salona gideceklerini söyledi. Az bir zaman sonra Halkevimiz Nizamnamesine muhalif bir surette ve bağlı bulunan seçim listesini getirdi. Şu hareket cidden şayanı dikkat ve partimizce üzerinde durulacak bir hadise olduğundan keyfiyet arz olunur”

Bu da iki parti arasında Kekin Halkevi için bir çatışma olduğunun kanıtıdır. DP kurulana kadar Halkevlerin yönetimi ve idaresi CHP’nin kontrolü altındaydı. Mali ve idari kararlar CHP il ve ilçe teşkilatlarının ve daha sonra CHP merkez teşkilatının onayından geçirdi. Bu olay gösteriyor ki artık DP’nin de Keskin Halkevi hakkındaki kararlara müdahale etmek istediğinin göstergesidir.

Halkevi çok partili hayata geçildikten sonra eski önemini yitirmeye başlamasıyla birlikte Halkevleri yönetmeliği gereği CHP’nin bir kurumu sayıldığından, Demokrat Parti dâhil diğer partilerin buralardan yararlanmak istemelerine yönetmeliğin izin vermediği gerekçe gösterilerek Halkevlerinin durumu tartışılmaya başlanmış olup devamı için pek olumlu görüş göstermemişlerdir.⁴²³

⁴²² 490.01.734.5.1-40.

⁴²³ Kenan Olgun, **age**, s. 20

DP yanlıları artık Keskin Halkevi kontrolü altına almak için uğraşıyordu. Yukarıda da belirtilen Halkevimiz idare heyetini ve komite azalarını değiştirmek için yeni bir seçin düzenlemek istiyorlardı. Demokrat Parti taraftarı Adliye dairesinde stajyer hâkim Cengiz Yorulmaz'ın tertip ettiği listeye göre belirledikleri Halkevi şubeleri üyelerinin vaziyeti şu şekildedir: listede Spor şubesi için belirlenenler; Ziya Küstek, Şevki Gündoğdu, Nuri Erol, İbrahim Yakan Demokrat parti taraftarıdır, Köycülük Şubesinde; Orhan Candan, Abdurrahman Aksoy (Keskin adliyesinde görev almakta) ve Osman Yagan Demokrat Parti taraftarıdır. Cevat Ökme'nin ise vaziyeti belli değildir. Gösterit şubesi için belirlenenler: Halkevi İdaresinde olan Hilmi Göktürk'ün vaziyeti de belli değildir. Ticaret Odasına üye olan Nuri Aksoy'un durumu belli değildir. Ömer Silsüpür ve Bahri Taşcı'nında durumu belli değildir. Ar (sanat) şubesi için belirlenenler; Keskin adliyesinde görev alan İhsan Ulaskan ve Ahmet Sayın Er, Hakkı Örs ve Ziya Özdemir Demokrat Parti taraftarıdır.⁴²⁴

Cumhuriyet Halk Partisi 1947 yılında ki VII. Büyük Kurultay'ında Halkevlerinin tüzel kişilik kazanmalarını sağlamayı tartışmış ve kabul etmişti. Kurultay kararında bu konuda şöyle denilmektedir: *“Halkevlerinin partimize nispeti, bağlılığı baki kalmakla beraber onların hayatiyet kazanmak ve gelişmek için muhtaç oldukları hükmi şahsiyete kavuşturulmaları gerekmektedir. Mevzuatımıza göre hükmi şahsiyet iktisap eden kurumlar, şirket, cemiyet ve tesislerdir. Halkevleri ticarî maksatla kurulmuş müesseseler olmadığına göre şirketler hakkındaki hükümlerin burada tatbik yeri olmayacağı aşikârdır. Cemiyet şekline gidilmesini de komisyonumuz birçok noktadan mahzurlu görmüştür. Bizim durumumuza ve ihtiyaçlarımıza en uygun gelen şeklin; medeni kanunumuzun 73 ve 81. maddelerinde esasları gösterilmiş olan tesis yani fondasyon şekli olduğuna komisyonumuz açıkça kanaat getirmiştir. Tesis yoluna gidildiği takdirde Halkevlerimiz hukukî bir vasıf kazanmış olacaklardır. Kısaca, bu şekil Halkevlerimizi sağlam bir temele dayandıracak, onlara her türlü gelişme imkânlarını bahşedecektir”*⁴²⁵

Hamit Pehlivanlı'nın *“Keskin Halkevi”* adlı makalesinde Keskin Halkevi'nin kapatılmasını şu şekilde izah etmektedir: *“Türkiye genelinde ve Londra'da olmak*

⁴²⁴ Cengiz Yorulmaz'ın tertip ettiği liste, tarih (?),490.01.734.5.1-41.

⁴²⁵ Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri (1932-1951-1963), İstanbul 1963. s.30-31; Necmettin Esin, *“Halkevleri”*, **Türk Ansiklopedisi**, c. 18, Ankara 1970, s.412; Pehlivanlı, *“Keskin Halkevi (1938-1951)”*, s. 660.

üzere halkevleri hızla yayılmıştı. 19 Şubat 1932'de 14 Halkevi ile işe başlanmıştı. Halkevlerinin kapatıldığı yıl olan 1951'de bu sayı, 478 Halkevi ve 4322 halkodasına ulaşmıştı. Demokrat Parti'nin 1950 seçimlerini kazanmasıyla birlikte halkevlerini zor günlerin beklediği anlaşılmaktadır. Keskin Halkevi'nin kapatılmasıyla ilgili doğrudan bir belgeye rastlanmamıştır. Diğer halkevleri gibi bu da çıkarılan kanuna istinaden ortadan kaldırılmıştır.”⁴²⁶

2. Keskin'de Açılan Diğer Halkevi Kırıkkale Halkevi⁴²⁷

Kırıkkale önceleri Ankara vilayetinin Keskin kazasının merkezine bağlı bir köyü ve Kırık köyü adıyla bilinmekteydi. 1929 yılında kaza haline gelmiştir.⁴²⁸ Kırıkkale nahiyesi 12 Ağustos 1942 yılında çıkarılan bir kararname ile Dâhiliye Vekâleti tarafından belediye olarak teşkil edilmiş ve 23 ağustos 1941 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmıştır.⁴²⁹ 1944 yılında da Keskin'den ayrılarak, Ankara'ya bağlı bir kaza haline gelmiştir. 1989 yılında vilayet olmuştur.⁴³⁰ Ancak bu araştırmada CHP'nin Keskin örgütlenmesini incelediğimiz için Kırıkkale Halkevi'nin kuruluşu olan 1941 yılından, Keskin'den ayrılıp kaza olduğu 1944 yılına kadar inceleyeceğiz.

10 Nisan 1931 tarihinde kapatılan Kırıkkale Türk Ocağı yerine uzun süre bir Halkevi açılmamıştır. Ancak gittikçe gelişen ve nüfusu artan Kırıkkale 23 Ağustos 1941 yılında belediye haline gelmiştir. Bunun üzerine CHP örgütü gelişen Kırıkkale'de halkın ve gençlerin ilgisini çekmek için bölgede Halkevi açılması düşünülmekteydi.

1941 tarihinde Keskin'e bağlı bulunan Kırıkkale beldesinde de Halkevi açılması için 1940'lı yıllarda ortam müsait olmasına rağmen bir teşebbüste bulunulmaması Cumhuriyet Halk Partisi Vilâyet İdare Heyetini düşündürmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi müfettişlerinden Avukat Emin Halim Ergun ve Hilmi Atlıoğlu Keskin Parti Teşkilatını teftişten dönerken, Kırıkkale'ye de uğrayarak araştırma ve inceleme yapmışlardır. Ankara'ya dönüşlerinde inceleme sonuçlarını

⁴²⁶ Pehlivanlı, “Keskin Halkevi (1938-1951)”, s. 659.

⁴²⁷ Konuyla ilgili daha detaylı bilgi için Hamit Pehlivanlı'nın, “Kırıkkale Halkevi (1942-1951)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c. XXIV, s70, Mart 2018 eserine bakınız.

⁴²⁸ Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No:21, Ankara 2006, s. 314.

⁴²⁹ Resmi Gazete, 23 Ağustos 1941, s. 4894, s.1.

⁴³⁰ Sezen, **age**, s. 314.

genel merkeze rapor etmişlerdir. Bu rapordan anlaşıldığına göre, Kırıkkale’de askerî fabrikaların kuruluşundan sonra kısa süre sonra nüfus çoğalmış ve artmaya da devam etmektedir. Ayrıca mühendis ve ustabaşı gibi eğitilmiş, kültürlü çok sayıda insan da burada yerleşmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla Kırıkkale’de sosyal ve kültürel bakımdan iyi bir ortam bulunmaktadır. Askerî fabrikalar yönetimi bu gelişmelere bağlı olarak ordu evi, spor kulübü gibi bir takım sosyal tesisler açmışlardır. Ancak askerî fabrikalar bünyesinde çalışan mühendis, ustabaşı ve işçiler ordu evi ve diğer sosyal tesislerden istifade edememektedirler. Bunun yanında fabrikalar dışında herhangi bir sosyal faaliyete de katılamamaktadırlar. Askerî bir müessesede çalıştıklarından dolayı dışarıda bu tür faaliyetlere katılamadıkları anlaşılmaktadır. Yapılan incelemelerde müsait bir ortam olmasına rağmen yukarıda izah edilen hususlardan dolayı parti ile temas edememektedirler. Dolayısıyla Cumhuriyet Halk Partisi bütün bu gelişmelere rağmen Kırıkkale’de yeteri kadar faaliyette bulunamamakta ve buradaki “aydın insanlarla” irtibat kuramamaktadır. Yine müfettişlerin tespitlerine göre askerî sosyal tesislerden istifade edemeyen bu kesim, bir Halkevi kurulmasına ihtiyaç duymakta ve bunu da açıkça dile getirmektedirler. Burada bir Halkevi açılabilmesi için yeterli eleman bulunmaktadır. Ancak askerî bir kurumda çalıştıklarından böyle bir kuruluşa gidip gelme imkânı olamayacağını düşünmektedirler. Şayet bir Halkevi açılırsa bu insanların hem bir takım sosyal faaliyetlere katılacakları, hem de ara sıra Kırıkkale Spor Kulübü’nün Ankara’da yapacağı futbol maçlarına gidip gelen bazı teşekküllerin ve kişilerin Halkevine katılacakları düşünülmektedir. Parti müfettişlerinin görüşüp dinledikleri insanlar bu ve benzeri fikirlerini açıklayarak Kırıkkale’de sosyal hayata katılabilmek, parti ile temas edebilmek için bir Halkevinin kurulmasını talep etmektedirler. Parti yetkililerinin Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü ile temas edip bu ve benzeri sıkıntıların ortadan kaldırılmasını istemektedirler. Yani askerî bir kurumda çalışmalarının Halkevine gidip gelmelerine bir manisi olmadığını, yetkililerin kabul ve ilân etmeleri parti tarafından temin edilmelidir. Vilâyet İdare Heyeti de bu kanaattedir. Eğer “bu pürüzler ortadan kalkarsa muhtelif sosyal gruplar Halkevi bünyesinde toplanarak dağınıklıktan kurtulacaklar, güçlerini birleştirerek daha çok ve iyi işler yapacaklardır.”⁴³¹

⁴³¹ 490.01.994.843.2-7;Hamit Pehlivanlı, “*Kırıkkale Halkevi (1942-1951)*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c. XXIV, s70, Mart 2018, s. 133.

Cumhuriyet Halk Partisi Ankara Bölgesi Müfettişi Amasya Milletvekili Esat Uras Kırıkkale’de bir Halkevi açılmasının gerekliliğine, 23 Haziran 1941 tarihli (65 sayılı II. teftiş raporu) raporunda şu ifadelerle yer vermektedir: “*Keskin’e tâbi Kırıkkale nahiyesi merkezinde bugünkü çok canlı, inkişafli vaziyeti dolayısıyla her ne kadar yerli ve mukayyet nüfus miktarı kâfi değilse de bir çok kaza merkezlerinden fazla nüfusa malik olmasına, bol eleman bulunmasına göre bir Halkevi açılması istifadeli olur. Buna imkân görülemezse iyi bir Halkodası da şimdilik ihtiyacı ileride Halkevine inkılâb etmek şartı ile temin edebilir.*”⁴³² Parti Müfettişi Esat Uras’ın raporu üzerine, CHP Genel Sekreterliği harekete geçmiştir. Genel Sekreter Vekili Zonguldak Milletvekili H. Türkmen Ankara Vilâyet İdare Heyeti Reisliği’ne 8 Ağustos 1941 tarihli yazısında; CHP Ankara Bölge Müfettişi B. Esat Uras Ankara Vilayetine dair 23 Haziran 1941 tarih ve 65 sayılı raporlarında Keskin kazasına bağlı Kırıkkale nahiye merkezinin Halkevi ve Halkodası için çok müsait olduğunu ve burada bir Halkevi veya Halkodası açılmasının yerinde ve faydalı olacağını mütalaasında bulunmaktadır. Muvafık gördüğünüz takdirde gelecek sene içinde itibara alınmasını istemektedir.⁴³³ CHP Genel Sekreterliği’nin bu yazısı üzerine harekete geçen Ankara Vilâyet İdare Heyeti 8 Ağustos 1941 tarihli yazı ile Keskin parti merkezi ile temaslarda Kırıkkale nahiye merkezinde Halkevi ve Halkodasından hangisinin açılmasının daha uygun olabileceği hakkında bilgi talep edilmiş. Keskin parti yetkilileri cevabında; Kırıkkale’nin o zamanki durumunun müsait olduğunu, nüfus yoğunluğu bakımından ve en az üç çalışma kolunu idare edecek yeterli eleman bulunduğundan Halkevinin açılması uygun görüşündedir. Bunun dışında yeni kurulan belediyenin de yardımı ile maddî sıkıntı çekilmeyeceği düşünülmektedir. Bütün bu olumlu unsurlar yanında partilileri sıkıntıya sokan husus Kırıkkale’de uygun bir bina bulunmayışıdır. Yazışmalarda şayet parti genel merkezi de yardım ederse yeni bir bina inşasıyla meselenin çözüme kavuşacağı ifade edilmiştir. Vilâyet İdare Heyeti’nin 3 Ekim 1941 tarihli yazısından, onların da Keskin Parti Meclisi gibi düşündükleri anlaşılmaktadır. Ancak yeni bina inşası konusunda genel merkezin kararı beklenmektedir.⁴³⁴ C.H.P. Genel Sekreteri Erzurum Milletvekili Dr. A. F. Tüzer, Kırıkkale Halkevi’nin yeni açılacak Halkevleri ile ilgili olarak 4 Ekim 1941 tarihli gönderilen tamimin tespit ettiği esaslara göre hareket etmesi talimatını

⁴³² 490.01.994.843.2-16; Pehlivanlı; “*Kırıkkale Halkevi (1942-1951)*”, s. 133.

⁴³³ 490.01.994.843.2-12,13; Pehlivanlı; “*Kırıkkale Halkevi (1942-1951)*”, s. 134.

⁴³⁴ 490.01.994.843.2-11; Pehlivanlı; “*Kırıkkale Halkevi (1942-1951)*”, s. 134.

vermiştir.⁴³⁵ CHP Ankara Vilâyet İdare Heyeti Başkanı İbrahim Rauf Ayaşlı 2 Aralık 1941 tarihli cevabî yazısında Kırıkkale’de bir Halkevi açılmasını ile ayrılık içinde olan teşekküllerin ve aydınların Kırıkkale Halkevi çatısı altında bileşeceğinde kendilerinin de Halkevinin faydalı bulunduğunu bildirmiştir. Ancak bina kiralama gibi masrafların fazla olacağından Halkevinin açılabilmesi için en az bin lira civarında bir masraf gerekmektedir. Kırıkkale Parti Merkezinin bu masrafı karşılaması mümkün olmadığı gibi; yeni kurulan belediye tarafından bütçeye gelecek yıl için konulan bin liradan da şimdilik istifade mümkün değildir. Ancak parti genel merkezi 800 liralık bir yardımda bulunursa geriye kalan miktarın kendi bütçelerinden temin edilerek meselenin hallolacağı bildirilmiştir.⁴³⁶ Bu istek V. Büro Şefi Giresun Milletvekili N. Kansu tarafından 15 Aralık 1941 tarihinde CHP Genel Sekreterliği’ne ulaştırılmıştır. Kırıkkale Halkevi’nin masraflarına yardım olarak CHP Genel Sekreterliği Ankara Vilâyet İdare Heyeti’nin istediği 800 lirayı 15 Aralık 1941 itibariyle göndermiştir.⁴³⁷ Keskin C.H.P. İlçe Merkezi ve Kırıkkale Nahiye Parti Merkezleri yukarıda bahsedilen hazırlıkları tamamlayarak CHP Ankara Vilâyet İdare Heyeti’ne müracaatta bulunmuşlardır. Bu yazışmalardan sonra Kırıkkale’de Halkevinin açılması konusunun iyice olgunlaştığını görüyoruz. Ankara Vilâyet İdare Heyeti Reisi İbrahim Rauf Ayaşlı, CHP Genel Sekreterliği’ne yazdığı 25 Aralık 1941 tarihli yazıda bu konuya değinmektedir. Yazıda Kırıkkale’de Halkevi olarak kullanmaya elverişli kiralık bir bina, üç çalışma kolunu yürütecek sayıda eleman ve yeterli bütçenin temin edildiği bildirilmektedir. Dolayısıyla Kırıkkale’de Halkevinin kurulmasının önünde bir engel kalmamıştır. Vilâyet İdare Heyeti 24 Aralık 1941 tarihinde toplanarak yapılan müracaatı inceleyerek uygun bulmuş ve CHP Genel Sekreterliği’ne teklifte bulunmaya karar vermiştir. Vilâyet İdare Heyeti’nin bu kararı Başkan İbrahim Rauf Ayaşlı imzasıyla 25 Aralık 1941 tarihinde CHP Genel Sekreterliği’ne gönderilmiştir. Keskin CHP İlçe Başkanlığı 22 Şubat 1942 tarihinde açılacak Kırıkkale Halkevi için lazım olan bir takım ihtiyaçları bildirmiştir. Bunlar Kırıkkale Halkevi Kütüphanesi için kitaplar, halk evlerinde tutulması gereken defterlerdir. Bu ihtiyaç listesi CHP Genel Sekreterliği’ne Vilâyet İdare Heyeti Başkanı İbrahim Ayaşlı tarafından iletilmiştir.⁴³⁸ Bütün bu hazırlıklardan sonra Kırıkkale’de Halkevi 22 Şubat 1942 tarihine açılmış ve başkanlığına da Memduh

⁴³⁵ 490.01.994.843.2-9,10; Pehlivanlı; “*Kırıkkale Halkevi (1942-1951)*”, s. 134.

⁴³⁶ 490.01.994.843.2-8; Pehlivanlı; “*Kırıkkale Halkevi (1942-1951)*”, s. 134.

⁴³⁷ 490.01.994.843.2-6; Pehlivanlı; “*Kırıkkale Halkevi (1942-1951)*”, s. 134.

⁴³⁸ Pehlivanlı; “*Kırıkkale Halkevi (1942-1951)*”, s. 135

Kutay seçilmiştir. Memduh Kutay'ın sicil belgesi İbrahim Rauf Ayaşlı tarafından CHP Genel Sekreterliği'ne 14 Mayıs 1942 tarihinde gönderilmiştir.⁴³⁹ Kırıkkale Halkevi başkanlığına Memduh Kutay'dan sonra Ali Akyürek getirilmiştir.⁴⁴⁰ 22 Mart 1944 tarihli bir belgeye göre Ali Akyürek'ten sonra Muttalip Gökalp Kırıkkale Halkevi reisliği yapmıştır.⁴⁴¹

a- Kırıkkale Halkevi'nin Faaliyetleri (1941-1944)

Şubat 1942'de Kırıkkale Halkevi açıldıktan sonra özellikle bulunduğu konum bakımında gelişmeye açık durumdaydı. Merkez tarafından da özel olarak desteklenmekteydi. CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi İbrahim Rauf Ayaşlı'nın CHP Genel Sekreterliği'ne yazdığı 20 Mart 1942 tarihli mektupta Kırıkkale Halkevi'nin önemi ve durumu hakkında şunları belirtmektedir:

“Keskin kazasına bağlı Kırıkkale nahiyesinin ehemmiyet kasbetmesine mebni burada bir Halkevi açılması muvafık olacağından icabının yapılması emir buyrulmuş ve yüksek makamınızca yapılan muavenet ile bir Halkevi açılmış olduğu evvelce arz eylemiş idim.

Kırıkkale'den gerek taraflı âciziden ve gerekse Halkevinin açılma törenine giden arkadaşımız Hayrullah Özbudun tarafında yapılan tetkikat mezkûr evin açılması hakkındaki işareti âliyelerinin ehemmiyet ve mahiyetini tebarüz ettirmiştir. Tetkikat neticesinin Vilayet İdare Heyeti tarafından yüksek katınıza arzı takarrür eylediğinden, aşağıda izaha mücaseret olunur şöyle ki:

1-Kırıkkale'deki askeri fabrikalarda çalışan amelenin miktarı on bin ile on beş bin arasında bir temevvüç göstermektedir. Bu amelenin murakabesiz bırakılması

⁴³⁹ 490.01.932. 625.2-41.(Memduh Kutay 1315 (1899) yılında Keskin'de doğmuştur. Ankara Muallim Mektebi'ni 1336'da (1920) bitirmiştir. Aynı yıl Balâ Kazası'nın Bahşılı Köyü'ne öğretmen tayin edilmiştir. 1340 (1924) yılında ticaretle uğraşmak maksadıyla öğretmenlikten istifa etmiştir. Millî Mücadele yıllarında öğretmen olarak çalışmıştır. Aynı zamanda Kırıkkale'nin ilk belediye başkanıdır. Askerliğini Ankara'da yapmıştır. 490.01/932.625.2-42.) Pehlivanlı; “Kırıkkale Halkevi (1942-1951)”, s. 134.

⁴⁴⁰ Ali Akyürek 1319 (1903) yılında Kırıkköyü'nde doğmuştur. İlk ve Rüşdiye tahsilini Kalecik İlçesi'nde tamamlamıştır. 1927 yılından itibaren 47 yıl CHP'nde her kademe çalışmıştır. Kırıkkale'nin Memduh Kutay'dan sonraki ikinci Belediye başkanıdır. Kırıkkale'de; Pehlivanlı; “Kırıkkale Halkevi (1942-1951)”, s. 134.

⁴⁴¹ 490.01.734.4.2-18.

bazı nâhoş düşecek hâdiselere tevhit edebileceği gibi bunları nizam altına almakta dahi faydalar tasavvur edilmektedir.

2-Kırıkkale'de askeri fabrikaların amelesi ile bunları sevk ve idare eden zabitan ve ustabaşı ve saireden mâada ticaret ve esnaflık ile iştigal eden iki bin kadarda serbest kimse vardır. Bunların mühim kısmı orada temekkün etmiş ve bir kısmı da ticaret etmek için muvakkaten gelmişlerdir. Parti teşkilatının yalnız bu kısmı halk arasında çalışmaktadır.

3-Kırıkkale bir nahiye merkezi olup bir müdür ile birkaç memurdan ve birkaç jandarmadan ibaret sivil ve idare memuru vardır.

Bir Albay idaresinde fabrikalar müdürü, yine bir albay kumandasında askeri garnizon bulunmaktadır. Bunlar orada ayrı bir idare teşkil etmişler ve birçok hususatta mahalli idare ile belediyenin vazifelerini tamamıyla ifaya müsaade etmemekte bulunmuşlardır.

Yukarıda üç madde olarak arz edilen hususat, Kırıkkale'de bir hususiyet ihdas eylemişlerdir. Burada mülki idarenin bir nahiyeden ibaret olması, askeri idarenin büyük bir nüfuz sahibi olmasına sebep olduğundan, bu nüfuzun zevaline veya tenakusuna (azalma) vesile olur mülahazasıyla parti teşkilatı ve belediye idaresi hoş görülmemiştir. Şöyle ki:

Askeri fabrikalarda mühendislik ve usta başılık eden çok münevver zevattan istifade için Belediye âzalığine intihapları (seçim) temin edilmiş ve bunlar da belediyeye bir mevcudiye vermişler ise de Belediye Kanununun 25. maddesinde hükümet memurlarının belediye âzası olamayacağı hakkındaki kaydından istifade ile fabrikaların hükümet malı olmasından ve verilen ücretin de hükümet bütçesinden tediye edildiğinden bahisle ücretle müstahdem olanların da memurdan adinde (dışında) karar verilmiş ve bunlar istifa ettirilmiştir. Yine bu sebeple askeri fabrikalarda istihdam edilen eşhasın (şahıslar) askeri nizamlarına tâbi olacağından, siyasi bir cemiyet olan partiye girmeleri muvafik olmayacağı hakkında bir hareket hissedilmiştir. Maruzatı anife (genç) ve vaziyeti muaheze (ayıplama) etmek kastına makrun (kavuşmuş) değildir. Şu kadar ki; gerek Ankara'da ve gerekse Kırıkkale askeri fabrikalarında istihdam edilen amele ve memurların yekûnu mühim bir miktara baliğ olduğundan, bunları parti harici bırakmakta görülen mahzuru izah

eylemektedir. Bu mahzuru önlemek bir zaruret halini almakta bulunduğundan izalesi teemmül edilmiş ve Halkevi teşkilatı yegâne çare olarak görülmüştür. Partiye girmelerinde manin bulunduğu ileri sürülen bu arkadaşların arasında da birlik tesis ve muzur olacak propagandalardan kurtarılmaları için bir kültür müessesesi olan Halkevinden istifade etmek icap eylediği kanaatine varılmıştır. Bu itibarla Kırıkkale Halkevi'nin hususiyeti bulunduğu anlaşılmıştır ve diğer Halkevlerinden daha ziyade itinaya layık görülmüştür.

Mahallinin varidatı ile mevcudiyetini lüzumu derecesine muhafaza edemeyecek olan Kırıkkale Halkevi'ne Vilayet İdare Heyeti, varidatının (gelir) müsait olduğu derecede yardım edecek ise de bu kadarı temin maksada kâfi gelemeyeceği cihetle makamı âlilerinin (büyük makam) dahi hususi himayelerine mazhariyetini diler ve bu bapta yapılması lazım gelen emirlerine intizar eylediğimi en derin saygılarımla arz eylerim.”⁴⁴²

CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi İbrahim Rauf Ayaşlı'nın merkeze yazdığı bu mektubuyla Halkevinin Kırıkkale'de önemli bir nüfuzu olan askeri fabrikanın ve garnizonun özellikle de Kırıkkale nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan fabrikadaki işçilerin üzerinde etkisi büyüktü. Bunda da devlet için çalışanlar ve devletten maaş alanların partilerde ve belediyelerde görev almasının yasak olması etkilidir. Bundan dolayı da partide ve belediyede görev alan işçiler ve askerler istifa etmek zorunda kalmışlardır. Bunun için CHP teşkilatı bu grubu etkisi altına almak için yeni açılan ve siyasi bir kuruluştan daha çok bir kültürel kuruluş olarak görülen ve herkese açık olan Kırıkkale Halkevi'nin etkisinden yararlanmak istemektedirler. Bunun için maddi durumu yeterli olmayan Halkevinin güçlendirilmesi için merkezden yardım istenmektedir.

CHP Genel Sekreteri Erzurum Mebusu Dr. A. F. Tuzer'in İbrahim Rauf Ayaşlı'ya yazdığı cevapta: Kırıkkale'nin özel durumu hakkında aldığı malumatı önemli bulduğunu ve ayrıca Kırıkkale Halkevi'nin itinaya layık olduğunu söylemektedir. Bunun dışında şunları belirtmektedir: “*Kırıkkale Halkevi'nin çevresinde canlı bir kültür ve sanat faaliyeti göstermesi, mesela temsiller, konferanslar, toplantılar tertiplenmesi kurslar açması, iyi bir okuma salonu ve kitaplar temin etmesi yapılacak işlerin basında gelir.*

⁴⁴² 490.01.1470.10.1-67,68.

Bununla beraber, evin istenilen verimde bir kültür kurumu olabilmesi şartları üzerinde düşündüklerinizi ve maddi ihtiyaçların açık bir hesabının bildirmenizi rica eder.” ⁴⁴³ Bu da Kırıkkale Halkevi gelişiminde CHP merkezinden destek alacağını göstermektedir.

İ. R. Ayaşlı'nın verdiği cevapta bir önceki düşüncelerini tekrarlamakta ve devamında şunları ifade etmekteydi: Kırıkkale Halkevi'nde işlerle çevirebilecek birçok mühendis bulunduğunu ve bundan dolayı liyakatli eleman ihtiyacı olmadığını, ancak Halkevi binasının ihtiyaca kâfi gelmediğini ve kira ile de bunun teminine imkân bulunmadığını ve bina meselesinin hallinin önemli olduğunu belirtmektedir. Halkevi ve şubelerinin geri kalan ihtiyaçlarını belirtmek için bir liste hazırlanmıştır. Bu listeye göre eksikler ve maliyetleri şu şekilde belirlenmiştir. Genel ihtiyaçlar: bir adet radyo alıcısı yedi lambalı maliyeti 250 lira, bir adet gramofon makinesi maliyeti 100 lira, bir adet Atatürk resmi, bir adet Milli Şef'in resmi, Halkevi salonu için 4 adet muhtelif tablo, bir adet amatör fotoğraf makinesi ve malzemesi masrafı 250 lira toplam masraf 600 liradır. Bunun dışında listede Halkevi şubelerinin de ihtiyaçları yazılmıştır.

1- Temsil Kolu: Yeni açılan Halkevi Temsil Kolu'nun ihtiyaçları da şu şekildedir: bir adet mikrofon tüm parçaları ile masrafı 1000 lira, 1 adet makyaj takımı masrafı 100 lira, üç adet refleksiyon projektör masrafı 100 lira ve dekor elbise temini içim masraf 400 lira toplam 1650 liradır.⁴⁴⁴ Faal durumda olup da tiyatro kolu olan şubelerden biri de Kırıkkale Halkevi'dir. Kırıkkale Halkevi tiyatro kolu bu çerçevede 1944 yılında “Para Delisi” ve “Erkek Kukla” isimli iki oyun sahneye koymuşlardır.⁴⁴⁵

2-Güzel Sanatlar Kolu: müzik kısmı ve resim kısmı diye ikiye ayrılmıştır. Hazırlanan listede müzik kısmının ihtiyaçları şunlardır: caz takımı malzemeleri; bir adetkomple caz takımı, iki adet sibemol kornet, bir adet saksafon alto, saksafon tenor, akolis trembon, piyanodur. Toplam masrafları ise 1440 liradır. Bando takımı malzemeleri; bir adet mibemol klarnet, dört adet sibemol klarnet, iki adet sibemol kornet ve sibemol büğülü, bir adet tenor ve bariton, üç adet alto ve trombon, bir adet susafonbaş ve mibemol baş, bir adet davul ve trampet, yirmi beş adet sehpa ve bir

⁴⁴³ 490.01.1470.10.1-65.

⁴⁴⁴ 490.01.1470.10.1-44.

⁴⁴⁵ Pehlivanlı, “Kırıkkale Halkevi (1942-1951)”, s. 140.

çift zildir. Toplam masrafı 1207 lira 50 kuruştur. İnce saz takımı malzemeleri: birer adet keman, cümbüş, tanbur, kanun, santur, la klarnet, def ve uttur. Toplam masrafı 220 liradır. Müzik kısmının genel masrafı 2867 lira 50 kuruştur.⁴⁴⁶

Resim kısmının ihtiyaçları da şunlardır: bir adet paravana ve boya dolabı bunlar Kırıkkalede imal edilebilir, on adet şövalye resim sehpası, üç adet model için alçı kabartma (ornimal), bir adet pergel takımı afiş ve tezyinat işleri için. Üç adet vazo model için toprak, cam ve kristal; muhtelif ebatlarda şiseler, muhtelif boya malzemesi bir seneliktir. Toplam masraf ise 410 liradır.⁴⁴⁷

3- Kütüphane –Yayın Şubesi: Yeni kurulan Kırıkkale Halkevi'nin birçok eksiği vardı, kütüphanede daha tam anlamıyla kurulamamıştı. Bunun üzerine CHP Genel Sekreteri ve Erzurum Mebusu A.P. Tuzer: Bu listede Kırıkkale Halkevi için alınması gereken 560 tane kitabın bulunduğu bir liste hazırlanmıştır.⁴⁴⁸ Bu hazırlanan liste üzerine CHP Ankara Vilayet İdare Heyeti vasıtasıyla kütüphane için İstenilen listede adı yazılı olan kitaplardan 158 tanesi temin edilmiştir. Bundan sonrada parti tarafından halkevleri için alınacak kitaplar ve dergilerde muntazaman yollanacağı belirtilmiştir. Bu kitapların özenle kayıtları yapıldıktan sonra halkevleri tarafında azami derecede istifade edilmesi için gereken yapılması istenmektedir.⁴⁴⁹ Ayrıca CHP Genel Sekreterliği izniyle V Büro Şefi Giresun Mebusu N. Kansu tarafından; Kırıkkale Halkevi kütüphanesini kurmak üzere gerekli olan 101 kitabı almak üzere satın almaları için 109 lira 17 kuruş gönderilmiştir.⁴⁵⁰

Halkevi şubelerinin faaliyetler: Halkevi kurulmadan önce Kırıkkale Birlik Spor Kulübü Umumi Kaptanı Hüseyin Tezel 4 Eylül 1940 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'ne yazdığı yazıda “kulübümüzün temsil kolunda temsil edilmek üzere neşredilmiş parti temsil kitaplarından üçer adet kulübümüz temsil kolu azasından İsmail Göktürk'e verilmesi” şeklinde bir talepte bulunmaktadır. Spor kulübünün bu talebine 26 Eylül 1940 yılında C.H.P. Zonguldak Milletvekili H.Türkmen cevap

⁴⁴⁶ 490.01.1470.10.1-45, 46.

⁴⁴⁷ 490.01.1470.10.1-47.

⁴⁴⁸ 490.01.1470.10.1- 48-64.

⁴⁴⁹ 490.01.1470.10.1-37.

⁴⁵⁰ 490.01.1470.10.1-42.

vermiştir. Cevabında “*Halkevleri tiyatro repertuarına dahil yeni seri 1-16 nolu piyesler kulübünüz azasından İsmail Göktürk’e verilmiştir*” denilmektedir.⁴⁵¹

23 Nisan 1942 tarihinde Kırıkkale Halkevi Temsil ve Güzel Sanatlar Şubelerinin 23 Nisan bayramı için bir program ayarlamış ve bu program için bir afis hazırlamıştır. Bu program şu şekilde ortalama konulacaktır:

- 1- İstiklal Marsı
- 2- Halkevi mevzulu söylev, (Halkevi reis tarafından)
- 3- Güzel Sanatlar şubesi tarafından saz eserleri, milli oyunlar ve halk türküleri
- 4- Temsil şubesi “Himmet Oğlu” müzikali piyesi 3 perde.

Bu temsil Kırıkkale Halkevinin Temsil ve Güzel Sanatlar şubesinin sosyal yardım faydasına vereceği ilk temsildir. Ve bu temsile Kırıkkale Halkevi Başkanı Memduh Kutay tarafından CHP Genel Sekreteri Fikri Tuzer’de davet edilmiştir. Fikri Tuzer bu davete 30 Nisan 1942 tarihinde şu şekilde cevap olarak: “*Nazik davetinize teşekkür eder ve gözlerinizden öperim*” demiştir.⁴⁵²

Faal durumda olup Tiyatro kolu olan şubelerden biri de Kırıkkale Halkevi’dir. Kırıkkale Halkevi Tiyatro kolu bu çerçevede 1944 yılında “Para Delisi” ve “Erkek Kukla” isimli iki oyunla⁴⁵³ tiyatro faaliyetlerini devam etmiştir.

TÜİK’in “*Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri 1943-1944*” adlı araştırmada Kırıkkale Halkevi kütüphanesinin istatistiği şu şekildedir. Bir yıl içinde Hükümet tarafından parası verilen kitap sayısı 80, satın alınan kitap sayısı 5, bir yıl içinde 85 kitap kütüphaneye girmiştir. Kitaplıktaki kitapları yazıldığı dillerde şu şekildedir. Türk harfleri ile yazılan kitap sayısı 609, yabancı dillerde yazılan kitap sayısı ise 2’dir. Kitaplıktaki kitapların bilgi gruplarına göre sayıları ise şu şekildedir: 95’i genel eserler, 20’i felsefi eserler, 60’i sosyal eserler, 32’si filoloji hakkında, 38’i nazari bilimler hakkında, 40’i tatbiki bilimler hakkında, 20’si güzel sanatlara ait eserler, 250’si edebi eserler, 56’sı tarihi ve coğrafi eserler, kütüphanedeki toplam eser sayısı da 611’dir.

⁴⁵¹ Pehlivanlı, “*Kırıkkale Halkevi (1942-1951)*”, s. 140.

⁴⁵² 490.01.734.4.1- 5, 7.

⁴⁵³ Pehlivanlı, “*Kırıkkale Halkevi (1942-1951)*”, s. 140.

Kırıkkale Halkevi kütüphanesinin bir yıldaki okuyucu sayı da 1086'dır. Bunların 1065 erkek, 21 kadındır.⁴⁵⁴

1943-1944 tarihi Kırıkkale Halkevi kitaplığının memur ve hizmetlileri ile bir yıllık ödenek ve giderleri şu şekildedir: Halkevi kitaplığında 1 erkek memur görev almaktadır. Kırıkkale Halkevi kütüphanesine ayrılan bir yıllık ödenek ise 220 liradır. Kütüphanenin bir yıllık gideri ise 220 liradır. Bunun 210 lira tesisata verilen, diğer 10 lira kitap gazete ve mecmua için verilen paradır.⁴⁵⁵

TUİK'in "*Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri 1944-1945*" adlı araştırmada Kırıkkale Halkevi kütüphanesinin istatistiği şu şekildedir: Kırıkkale Halkevi kütüphanesindeki kitapların yazıldıkları dile göre sayıları şu şekildedir: Türk harfleri ile yazılan 300 ve yabancı dillerde yazılan 130'dur. Kitaplıktaki kitapların dil ve bilgi gruplarına sayıları ise şu şekildedir: 54'ü felsefi eserle, 50'si sosyal eserler, 20'si filoloji, 130'u nazari bilimler, 15'i tatbiki bilimler, 24'ü güzel sanatlara ait eserler, 137'si edebi eserler hakkındadır. Toplam kitap sayısı ise 130'dur. Bir yıldaki toplam okuyucu sayısı ise 290'dır ve okuyucuları hepsi de erkektir.⁴⁵⁶

1944-1945 tarihinde Kırıkkale Halkevi kitaplığının memur ve hizmetlileri ile bir yıllık ödenek ve giderleri şu şekildedir: Kırıkkale Halkevi'nde bu dönemde çalışan olmadığı gözükmemektedir. Halkevi kütüphanesine ayrılan ödenek ise 100 liradır. Bu 100 liralık ödenekte tesisat işlerine gider olarak verilmektedir.⁴⁵⁷

1943-1944 yılı istatistiği ile 1944-1945 yılı istatistiği karşılaştırıldığında. Kırıkkale Halkevi kütüphanesinin etkisini kaybettiği ve okuyucu sayısının büyük oranda bir düşüş olduğu, kadınlarınsa kütüphaneye hiç rağbet etmediği görülmektedir. Kitap sayısında da büyük bir azalma vardır. 1944-1945 istatistiğinde merkezden kitap yardımının da olmadığı, Kırıkkale Halkevi kütüphanesinde ilk basta bir memur çalışırken daha sonra kütüphanede bir memur çalışmadığı, Halkevi

⁴⁵⁴ TUİK, *Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri 1943-1944*, Yayın No: 249, Fulhan matbaası 1946, s. 10, 11.

⁴⁵⁵ TUİK, *age*, s. 36.

⁴⁵⁶ TUİK, *Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri 1943-1944*, Yayın No: 273, Ankara matbaası 1947, s. 10,11.

⁴⁵⁷ TUİK, *Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri 1943-1944*, s. 38.

kütüphanesi ödeneği de 220 liradan 100 lira indiği görülmektedir. Bu da Kırıkkale Halkevi kütüphanesinin işlemez hale geldiğini göstermektedir.

Daha sonra da faaliyetlerine devam eden Kırıkkale Halkevi, ancak 1944 yılında Keskin'den ayrılıp Ankara'ya bağlı bir kaza haline gelmiştir. Ancak bu araştırmada Kırıkkale'nin Keskin'e bağlı olduğu dönemi incelenmektedir. Kırıkkale Halkevi de diğer Halkevleri gibi 1952'de parlamentonun aldığı kararla kapatılmasına karar verilmiştir.

C. CHP'ye Bağlı Diğer Yan Kuruluşlar

CHP tek partili yıllar boyunca birçok kültür kurumu, yardım derneği, resmi kurumlar vb kuruluşlarla yakından ilgilenirken, bu kuruluşları parti binalarında barındırdığı gibi idare heyetlerini de partililerden oluşturmaya önem vermişlerdir.⁴⁵⁸

Özellikle bu cemiyetlerin önde gelenlerinin kuruluş ve idaresinde parti milletvekilleri görev almıştır. Bunlardan Himaye-i Etfal'de 30 Haziranda yapılan ilk toplantısında İstanbul mebusu Muhtar Bey'i başkan olarak seçmişlerdir. Sekreterliğe de Bolu mebusu Fuad Bey getirilmiştir. Kısa bir süre sonrada cemiyetin başkanı Fuad Umay olmuştur.⁴⁵⁹ Türk Ocakları, *Cumhuriyet'in ilânından sonra*, ilk Kurultayı'nı (*Kongre*), 22 - 26 Nisan 1924 günleri arasında Ankara'da toplar. Bu, "Türk Ocakları Birinci Umumî Kongresi"ne 64 delege katılır; delegelerin 42'si aynı zamanda milletvekilidir. Delegelerin çoğunluğunun milletvekili olması, Türk Ocaklarının, Büyük Millet Meclisi ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki ilişkileri hakkında açık bir fikir vermektedir.⁴⁶⁰ Mustafa Kemal, 16 Şubat 1925 yılında Türk Tayyare Cemiyetini kurdu. Cemiyet, faaliyetlerine İsmet Paşanın Birinci Büyük Kongresi açılış konuşmasıyla başladı. Genel Başkanlığına, Rize Milletvekili Fuat Bey seçildi. Kurucu Heyetin çoğunluğunu milletvekilleri

⁴⁵⁸ Mehmet Serkan Şahin, **Cumhuriyet Halk Partisi'nin Malatya Teşkilatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi 2008, s.168.

⁴⁵⁹ Hasan Akbayrak, "Himaye-i Etfal Cemiyeti", **Tarih ve Toplum dergisi**, Nisan-1988 C:9, S:52, s. 223.

⁴⁶⁰ İsmail Acar, **Türk Ocakları 1912 – 1931, 1949 – 1980,1986 - >>**, http://www.turkocagi.org.tr/modules.php?name=Kultur&pa=kultur_bolumleri&cid=2, Balıkesir, 2008,s. 58.

oluşturmaktadır.⁴⁶¹ Buda CHP'nin Tayyare Cemiyeti üstündeki etkisini göstermektedir.

Recep Peker, 17 Şubat 1934 tarihinde CHP il başkanlarına özel olarak gönderdiği yazıda ülke genelindeki derneklerin tasnifini yapıyor ve haklarında bilgi istiyordu. Yazı özetle şöyle:

Ülke içinde bulunan ve faaliyetteki dernekler iki bakımdan ele alınabilir:

1. Önceden kurulmuş ve belli konular üzerinde çalışan, her ilde şubeleri olan, merkezleri Ankara'da bulunan; Hilal-i Ahmer, Tayyare, Himaye-i Etfal, Milli İktisat ve Tasarruf, İdman Cemiyetleri ittifakı, Maarif dernekleri.

2. Kuruluşları itibarıyla belli bir sahada, belli bir amaç için çalışan; Talebe Birlikleri, Gençler Birlikleri, Muallim Birlikleri, Muhtelif mektepler mezunları cemiyetleri, Ecnebi mektepleri mezunları cemiyetleri, Avrupa'nın herhangi bir ülkesinde öğrenim görmüş olanlar cemiyeti, Avrupa'da herhangi bir meslek ilmi öğrenimi görmüş olanlar cemiyeti, Yerli ve yabancı musiki cemiyetleri, Çeşitli meslekler yardım ve dayanışma cemiyetleri, Yerli ve yabancı "*fukaraperver*" cemiyetleri, Hayır cemiyetleri, Türkiye sınırları dışındaki ülkeler halkına ve öğrencisine ait cemiyetler, Kadın birlikleri, İşçi, amele cemiyetleri, Herhangi bir il halkından öğrencilere ait cemiyetler, Yerli ve yabancılara ait federe olmamış çeşitli spor kulüpleri, Herhangi bir şekilde kurulmuş yerli ve yabancı kulüpleri ve benzeri cemiyetler.

Örnekte belirtildiği üzere ikinci maddedeki cemiyetler hakkında bilgi verilmesi ve birer tüzüğünün gönderilmesi gerekmektedir.

Bu da; CHP'nin bazı cemiyetlerle ve derneklerle ilişkisi olduğunu ve bu tip cemiyetlerin ve derneklerin CHP tarafından kontrol altında tutulmak istenildiği

⁴⁶¹Saime Yüceer, "*Atatürk'ün Güvenlik Politikasına Bir Örnek Türk Tayyare Cemiyeti-Bursa Örgütü*", *Sıkı Tanan, Türk Havacılık Tarihi, İstiklal Harbi 1918-1923*, C. II, 2. kitap, Hava Basımevi, Eskişehir, 1953, s. 207.

gösterir. Bu tip cemiyetleri kontrol altına tutma politikası cemiyetlerin taşradaki şubelerinde de yapıldığı görülür.

CHP Keskin İlçe Teşkilatı, CHP Keskin Halkevi ve Keskinine Bağlı Kırıkkale Halkevi üyelerinin bazı cemiyetlerde görev aldığı görülmektedir.

Keskin Kaza İdare Kurulu başkanlığı yapan Mustafa Başer çeşitli cemiyet ve derneklerde görev almıştır. Bu dernekler ve yaptığı görevler şunlardır. Türk Ocağı reisliğinde, Keskin ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığında, Himayei Etfal Reisliğinde, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti başkanlığında bulundu. Ancak parti ve belediye başkanlığında iken diğer vazifelerinden parti nizamnamesinde belirtilenler doğrultusunda istifa etmiştir.⁴⁶² Keskin Kaza İdare Heyetine üye olan Nuri Apaydın Tayyare Cemiyeti Reisliği görevinde bulunmuştur.⁴⁶³

CHP Keskin İlçe Yönetim Kurulu başkanı Mustafa Başer'in 3 Temmuz 1939 yılında gönderdiği bir yazıda Keskinde mevcut bulunan mahalli teşekküllerinin adlarını ve bugünkü başkanlarının isimlerini Ankara Valisi ve CHP İl Yönetim Kuruluna göndermiştir. Buna göre Mahalli teşekküller ve başkanları şunlardır.⁴⁶⁴

- Kızılay başkanı Mustafa Uslu, tüccar
- Himaye-i Etfal Cemiyeti başkanı Refet Kandemir, maarif memuru
- Tayyare Cemiyeti başkanı Kaplan Pehlivanlı, inhisar memuru
- Zirai Kooperatif başkanı Hüseyin Gündoğdu, tüccar
- Ziraat Odası Mehmet Kavlak Tüccar
- Halkevi başkanı Refet Kandemir maarif memuru
- Ticaret ve Sanayi Odası Mümessilliği başkanı Hüseyin Gündoğdu tüccar

Bunları arasında Refet Kandemir CHP Keskin İlçe İdare Kurulu Heyeti azalığı yapmış 1943'te de CHP Keskin İlçe İdare Kurulu Heyetinde görev yapmıştır. Keskin'de görev aldığı cemiyet ve dernekler ve bunlarda aldığı görevler şunlardır: Halk hatipliği yapmış, Kızılay'da, Çocuk Esirgeme Kurumunda (Himaye-i Etfal),

⁴⁶² 490.01.96.375.1- 260.

⁴⁶³ 490.01.96.375.1- 275.

⁴⁶⁴ 490.01.96.375.1-142,143.

Tayyare Cemiyetinde başkanlık yapmıştır ve bu görevleri muvaffakiyetle idare etmiştir.⁴⁶⁵

Keskine bağlı Kırıkkale nahiyesinde 22 Temmuz 1939 yılında kurulan Çocuk Esirgeme Kurumu Kırıkkale Kolu İş raporunda da görüldüğü gibi Kırıkkale Halkevi başkanlarından ve Kırıkkale muhtarı Ali Akyürek Çocuk Esirgeme Kurumu Kırıkkale kolu idare heyeti azalığı da yapmaktadır.⁴⁶⁶

CHP Ankara bölge müfettişi ve Amasya milletvekili Esad Uras Ankara'nın kazalarına yaptığı 9 Temmuz 1940 tarihli tefti raporunda “*Parti dışında muhtelif teşekküller*” hakkında da şu bilgileri vermiştir:⁴⁶⁷

“Ankara kazalarında bölgeye bağlı spor teşekkülleri yoktur. Belli başlı faaliyette mevcut değildir. Bazı kaza merkezlerinde ufak tefek mahalli hareketler varsa da bunlarda da kıymet ve ehemmiyet aranılmaz. Çok mühmel olan sporun canlandırılması, teknik istikametler üzerinde yürütülmesi büyük bir ihtiyaç halindedir.

Keskin’de 63 azalı (Yıldız Spor) Kulübü, Nallıhan’da (Avcılar) Kulübü vardır.

Spor kulüpleri ve gençlik teşekküllerinin kurulması için teşebbüse geçilmesi idare heyetlerine söylenmiştir. Bununla beraber bölgenin de irşat ve müzaheretini bu hususta kuvvetli bir amil olur.

Kazaların hiç birinde muntazam saha yoktur.

Kazalarda intişar eden gazete ve mecmua yoktur.

Her kazalarda hayırlı cemiyetlerden Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu, Kızılay gibi teşekküllerin şubeleri vardır. Bunların reisliğinde, idare

⁴⁶⁵ 490.01.932.625.2.48-12.

⁴⁶⁶ Kırıkkale Çocuk Esirgeme Kurumu, Birinci Devre Kongresi 27 Temmuz 1939 İş Raporu, Alaeddin Kral Basımevi, 1940, s.3

⁴⁶⁷ 490.01,617.21.1-98, 99.

heyetlerinde bulunanlar da tamamıyla Partimize bağlı arkadaşlardır. Parti idare heyetlerinin bunlarla yakın temasları vardır.

Arz olunan teşekküllerden başka Partiye bağlılıkları Genel Başkanlık Divanı'nca kabul edilmiş hükmi şahsiyetler mevcut değildir.

Gizli ve aşikâr olarak sınıfçı, zümreci, mntıkacı, beynelmilelci fikir ve cereyanlar ve bu cereyanlara kapılanlar Partiye karşı menfi fikir taşıyanlara tesadüf edilmemişti.”

Görüldüğü gibi sivil cemiyetlerin ve kurumların idaresinde özellikle CHP ve CHP Teşkilatı üyelerinin önemli görevler aldığı ve etkili oldukları anlaşılmaktadır. Bu kurumlar ve kuruluşlar CHP teşkilatları deneti altındalardır.

SONUÇ

Yeni Türk Devleti kurulmadan önce Osmanlı'nın gittikçe kötüye giden bir durumdaydı. Osmanlı girdiği savaşlarda yenilmeye ve sınırları da giderek küçülmeye başlamıştı. Bu da ekonomisi savaş ve toprak gelirlerine dayanan Osmanlı'nın giderek ekonomik olarak kötü duruma düşmesine neden olmuştu. Bunlara bir de Osmanlı Devlet kurumlarının yozlaşması eklenince, bütün bu olaylar Osmanlı'nın giderek gücünü kaybetmesine ve yıkılma sürecine girmesine neden olmuştur.

Osmanlı, bu kötü gidişattan kurtulmak için Birinci Dünya Savaşını son bir çare olarak görüyordu. Ancak Birinci Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri tarafından işgal altına alınmıştı. Bunun üzerine Anadolu'da işgale karşı Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Kuvayı Milliye örgütler birleşerek bağımsızlık mücadelesi başlatmıştı. Daha sonra milli birliği sağlamak için Kuvayı Milliye örgütleri birleştirilerek Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştu. Bu ekip ile birlikte Kurtuluş Savaşı kazanılmış, yıkık ve harap halde olan yeni Türk Devleti'nin yeniden yapılandırılması sürecine başlanmıştır. Bu yeniden yapılanmaya kendisini Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşuna dayandıran Cumhuriyet Halk Partisi ve teşkilatları yön vermiştir.

Kurtuluş Savaşı başarıyla sonuçlanmasıyla birlikte Osmanlı Devleti yıkılmış ve yerine Cumhuriyet rejimine geçilmiştir, Yeni rejimle birlikte Atatürk'ün liderliğinde Cumhuriyet tarihimizim ilk siyasi partisi CHP kurulmuş, böylece tek partili dönem başlamıştır.

Kurtuluş Savaşından sonra kapatılan ARMHC teşkilatı CHP'ye bağlanarak CHP'nin merkez ve taşra teşkilatlarını oluşturmuştur. Yeni yönetim sistemi ve bu teşkilatlanmayla birlikte Osmanlı'nın kurduğu ve yozlaşmış sistem yerine daha demokratik ve modern bir sistem kurulması amaçlanmıştır. Bunun için eski rejimin etkileri görülen kurumların yerine yeni kurumlar kurulmuştur. Örneğin taşrada Türk Ocakları'nın yerine Halkevleri'nin açılması, idadi ve iptidaların yerine yeni modern okulların ve millet mekteplerin açılması ve toprak sistemini değiştirilip halkın toprak sahibi yapılması... gibi yenilikle yapılmıştır. Ancak bu yeni yapılanmada CHP Taşra Teşkilatları etkin rol oynamıştır.

Bu yeni dönemde CHP Taşra Teşkilatlarından biri olan CHP Keskin İlçe Teşkilatı ile ilgili yaptığım incelemeler sonucu Keskin ilçesinin sosyal, ekonomik ve siyasal gelişiminde etkin olarak rol aldığı görülmektedir. CHP Keskin İlçe Teşkilatı bu etkin çalışmalarını merkeze bağlı ve merkezin denetimi altında yapmış olduğu görülmektedir. Örneğin siyasal olarak CHP Keskin İlçe Yönetim Kurulu üyeler seçildikten sonra CHP merkez yönetimince onaylanmış, Halkevi ve Himaye- Etfal Cemiyeti... gibi CHP teşkilatına bağlı yan kuruluşların yönetimi de merkezin onayıyla CHP taşra teşkilatı üyelerinden oluşturulmuşlardır. Belediye başkanlarının merkezin onayıyla genel olarak CHP teşkilat üyelerinden seçilmişlerdir. Bu da CHP taşra teşkilatı merkezin denetiminde siyasal alanda etkin olduğu göstermektedir.

CHP İl Kongre ve teftiş raporlarına bakıldığında da, eğitim alanında özellikle Keskin'in okul ve öğretmen ihtiyaçları ön plana çıktığı, özellikle de bir ortaokul ve sanat okulu ihtiyacının Keskin için ön planda olduğu görülmektedir. CHP Keskin Teşkilatınca Ankara İl Kongrelerinde ve teftiş raporlarında ortaokul ihtiyacı merkeze bildirilmektedir. Ancak merkezin uygun görmemesinden dolayı ortaokul ve sanat okulu açılması gecikmiştir. Daha sonra genel merkezin ikna edilmesiyle bir ortaokul açılması kabul edilmiş, sanat okulunun açılması içinde destek alınmıştır.

Kongrelerde, Keskin'de sağlık alanında özellikle; sağlık personeli ihtiyacı karşılamaya ve dönemin en büyük tehlikelerinden biri olan sıtmaya karşı önlemler alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak bu ihtiyaçların karşılanması da genel merkezin olumlu ya da olumsuz görüşüne göre belirlendiği görülmektedir.

Bunlar dışında kongre raporlarında Keskin'in; altyapı, ulaşım, iletişim ve güvenlik ile ilgili ihtiyaçların CHP Keskin Teşkilatınca genel merkeze bildirildiği merkez tarafından ihtiyaçların aciliyetine göre olumlu olumsuz cevap verildiği görülmektedir.

CHP Ankara İl Kongre ve teftiş raporlarında görüldüğü gibi Keskin'in sağlık, eğitim, tarım, hayvancılık belediyeçilik, ulaşım, iletişim, güvenlik... vb. gibi ihtiyaçlarının tespitinde ve ihtiyaçların merkeze bildirilmesinde CHP Keskin Teşkilatının önemli bir rol oynamaktadır. Ancak Keskin'in ihtiyaçlarının giderilip giderilmemesinde son kararın parti merkez yönetimi tarafından verildiği görülmektedir.

Genel olarak genel merkez ve taşra teşkilatları uyum içinde çalışmaktadır. Bunda İzzet Bey ve Mustafa Başer... gibi CHP Keskin Taşra Teşkilatında görev alan önemli isimlerin CHP Ankara Teşkilatında da oluşan komisyonlarda önemli görevler alması, ayrıca Keskin'in genel merkeze yakın olmasının taleplerin karşılanmasında avantaj olmuş olup, bu da taleplerin genel olarak merkez tarafından olumlu karşılanmasında etkili olmuştur.

Kısacası CHP'nin izlediği politikaların, bölgesel bir örnek olarak CHP Keskin Teşkilatınca nasıl uygulandığı incelenmiştir. Böylece Keskin'in 1930-1950 yılları arasında siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel ve benzeri yönlerden durumu incelenmiş olup, CHP Keskin İlçe Teşkilatının, Keskin ilçesinin gelişimindeki önemi ve konumu tespit edilmiştir.

Bu inceleme sonucu CHP taşra teşkilatlarının görevlerinin genel olarak merkezin halk arasındaki iletişimini, bölge halkının ihtiyaçlarının giderilmesini ve genel merkezin izlediği politikaların taşrada uygulanmasını takip ve sağlamak olduğu görülmektedir. Taşra Teşkilatlarının görevleri merkez ile halk arasında bir köprü vazifesi görmektir. Bundan da anlaşıldığı üzere CHP'de, taşra teşkilatlarında genel olarak merkeze bağımlı bir sistem uygulandığı ve hey şeyin merkezin kontrolünde yapıldığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

CHP Halkevi Öğreneği, Ulus Basımevi, 1935 Ankara,

Kırıkkale Çocuk Esirgeme Kurumu, Birinci Devre Kongresi 27 Temmuz 1939 İş Raporu, Alaeddin Kral Basımevi, 1940.

BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ

480.01.131.557.3

490.01.284.1139.1

490.01.96.375.1

490.01.94.369.1

490.01.131.527.3

490.01.95.370.1

490.01.128.509.1

490.01.96.371.1

480.01.121.480.2

490.01.130.521.2

490.01.131.529.1

490.01.137.554.1

490.01.121.481.1

490.01.136.552.1

480.01.201.794.4

480.01.121.482.1

480.01.121.483.1

480.01.122.485.1

480.01.121.480.2

480.01.137.555.1

480.01.128.512.2

490.01.508.1038.3

480.01.122.486.1

480.01.128.512.2

480.01.107.426.1

480.01.932.625.2

480.01.994.843.2

490.01,137.555.1

490.01.734.4.1

480.01.734.4.2

480.01.734.5.1

480.01.1470.10.1

480.01.1470.11.1

490.01.616.19.1

490.01.616.19.1

480.01.617,20.1

480.01.617.21.1

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU

TUİK, **1951 İstatistik Yıllığı**, Cilt 19, Ankara

TUİK, **Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri 1943-1944**, Yayın No: 249, Fulhan matbaası 1946, s. III

TUİK, **Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıklar İstatistikleri 1944-1945**, Yayın No: 273, Ankara matbaası 1947, s. III

TUİK, **Milletvekili Genel Seçimleri**, TUİK Matbaası, Ankara, Temmuz 2008,

KİTAPLAR:

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945, 1980)**, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, Ağustos 1994,

Ahmad, Feroz; **Türkiye'de çok partili politikanın kronolojisi (1945-1971)**.
Ankara: Bilgi Yayınevi,

Akbalık, Hasan, **1946-1950 Döneminde CHP'nin Seçim Çalışmaları**, İnönü Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2006,

Akşin, Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 2**, Cumhuriyet Gazetesi, Temmuz 1997,

Altun, Aslı, **Türkiye'de Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Örgütlenmesi**, M. Kemal Üni. Sosyal Bilimler Üni. Kamu Yönetim Ana bilim Dalı Yüksek Lisan Tezi, Hatay, Haziran 2006,

Avcıoğlu, Doğan, **Türkiye'nin Düzeni: Dün – Bugün – Yarın**, C. I., 11. B., İstanbul, TekinYayınevi, 1977,

Bila, Hikmet, **CHP 1919-1999**, Doğan Kitapçılık İstanbul, Temmuz 1999,

Burçak, Rıfki Salim; **Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950**, Olgaç Matbaası, Ankara 1979,

Çuvalı, Mustafa, **Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950)**, Babil Yayıncılık, Ankara, 2004,

Ezerli, İhsan, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1977-1920)**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 54,

Giritlioğlu, Fahir, **Türk Siyasi Tarihine Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965,

Goloğlu, Mahmut, **Tek Partili Cumhuriyet (1931- 1938)**, Kalite Matbaası, Ankara 1974,

Grew, C. Joseph Grew, **Gazi ve İsmet Paşa Çalkantılı Dönem (1922-1932)**, İstanbul 2005: Örgün Yayınevi.

İnönü, İsmet, **İsmet İnönü'nün Hatıraları Cumhuriyet'in İlk Yılları-2 (1923-1928)**, Cumhuriyet Gazetesi, Kasım 1998,

Kabasakal, Mehmet, **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960**, Tekin Yayınevi İstanbul-1991,

Karaer, İbrahim, **Türk Ocakları (1912-1931)**, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara, 1992

Karatepe, Şükrü, **Tek Parti Dönemi**, İz yayıncılık, İstanbul 2001,

Karcı, Betül, **Çok Partili Hayata Geçisin Türk Basınındaki Yansıması (1945-1950 Vatan Gazetesi Örneği)**, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001,

Lewis, Bernard, **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, Çev: Hamdi Aydoğan, Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ocak 2007,

Olgun, Kenan, **Yöresel Kalkınmada Adapazarı Halkevi**, Değişim Yayınları, İstanbul-2018

Öz Esat, **Türkiye' de Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım**, Gündoğan Yayınları, Ankara

Preston, Hughes, **Atatürkçülük ve Türkiye'nin Demokratikleşme Süreci**, Milliyet Yay. İstanbul, 1993

Sakallı, Bayram, **Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Keskin Gazetesi**, Kırıkkale 1999,

Sarınar, Yusuf, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994,

Sezen, Tahir, **Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu:21, Ankara 2006,

Timur, Taner, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İmge Yayınları, İstanbul, 2003,

Torun, Esmâ, **Atatürk Dönemi Tek Parti**, Ankara Üni. Türk İnk. Tarihi Ens. Yüksek Lisans Tezi, 1995-1996,

Tuncay, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Yurt Yayınları, Ankara, 1981,

Turan, Şerafettin, **İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000,

Uyar, Hakkı, **1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri üzerine genel bir değerlendirme**, Tüses Yay. Mayıs 2000,

Uyar, Hakkı, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyun Yayın Grubu, Kasım 1988, İstanbul,

Uyar, Hakkı, **Türkiye’de Tek Parti Döneminde İktidar ve Muhalefet (1923-1950)**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi,

Yetkin, Çetin, **Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930-1945**, Altın Kitaplar Matbaası, İstanbul 1983,

Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000

MAKALELER;

Akandere, Osman, “1939-1946 Yılları Arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Bir Denetleme ve Kontrol Organı Olarak Müstakil Grup’un Yapısı ve İşlevi”, **Türkiyat Araştırma Dergisi**, Selçuklu Üniversitesi, S. 7,

Akbayrak, Hasan, “*Himaye-i Etfal Cemiyeti*”, **Tarih ve Toplum dergisi**, Nisan-1988 C. 9, S. 52,

Arıkan, Zeki, “*Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi*”, **Atatürk Yolu Dergisi**, cilt I-IV,

Bilir, Mehmet, “*Aydınlanma Sürecinde Halkevleri*”, **Eğitim, Bilim, Toplum Dergisi**, Eylül 2003,

Demirel, Ahmet, “*İsmet İnönü*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm, Cilt 2**, 124-138, İletişim, Yayınları, İstanbul, 2009

Durç, Safiye Ate, “*Türk Muhalefet Geleneğinde Demokrat Parti*”, **Mukaddime Dergisi**, sayı. 1, 59-83, 2010,

Esin, Necmettin, “Halkevleri”, **Türk Ansiklopedisi**, c. 18, Ankara 1970,

Evsile, Mehmet, “*Atatürk Devri Harp Sanayi (1920-1938)*”, **Türkler**, c.17, Ankara 2002,

Güneş, Günver, “*Modernleşme Sürecinde Ödemiş Halkevinin Kuruluşu ve Faaliyetleri*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXI, Kasım 2005,

Güngör, Süleyman, “*14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP’de Bunalım*”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı: 21, Mayıs 2010

Haytaoğlu, Ercan, “*Türkiye’de Demokratikleşme Süreci ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri*”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, s. 3, 46-54, (1997),

İnan, Süleyman, “*Muhalefetin İstemediği İlk Erken Seçim: 1946 Belediye Seçimleri*”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 13, Sayı 1 Ocak 2004,

Kaştan, Yücel, “*Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Partili Dönemden Çok Partili dönem Geçişte CHP’nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)*”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, AKÜ, Cilt VIII, Sayı: 1, Haziran 2006,

Koçak, Cemil, “*siyasal tarih 1923-1950*”, **Türkiye Tarihi-4 (Çağdaş Türkiye 1908-1980)**, Cem Yayınevi,

Kuyaş Ahmet, Ahmad Feroz, Ersoy Ahmet, Kafadar Cemal, Karaömerlioğlu M. Asım, Pamuk Şevket, Toprak Zafer, Tunçay, Mete, TÜRESAY ÖZGÜR, **Tarih 1839-1939**, Tusiad, Aralık 2006,

Mehmet Evsile, “*Atatürk Devri Harp Sanayi (1920-1938)*”, **Türkler**, c.17, Ankara 2002,

Oral, Mustafa, “*Halkevlerinin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XVIII, Temmuz 2002,

Özacun, Orhan; “Halkevlerinin Dramı”, **Kebikeç**, II/3 (1996),

Pehlivanlı Hamit, “*Keskin Halkevi (1938-1951)*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXIV, Kasım 2008.

Pehlivanlı, Hamit "Cumhuriyet Dönemi Milli Savunma Sanayiinin İlk Örneklerinden: Kırıkkale Fabrikaları.", **Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi 12-16 Kasım 2007, Ankara-Bildiriler, The Sixth International Congress On Atatürk-November 12-16- 2007-Ankara-Papers, C.2,**

Pehlivanlı, Hamit, “Ankara Mebusu Ahmet İhsan (Pehlivanlı) BEY”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Mart-Temmuz-Kasım, 2007, C. XXIII, S, 67,

Pehlivanlı, Hamit, “İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığının Birinci Yılında Halkevlerinde 24 Temmuz Lozan Günü Kutlamaları, ", **90.Yılında Lozan Ve Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu" Bildiriler**, 13-15 Kasım 2013, Ankara, II. Cilt, Ankara 2015,

Pehlivanlı, Hamit, “*Keskin Büyük Depremi-19 Nisan 1938-*”, **Pusula Gazetesi**, 04-5-6.Mart 2013, Yıl: 8, sayı:2441-2442-2443,

Pehlivanlı, Hamit, *Kırıkkale Halkevi*”, **Atam Dergisi**, Sayı 70, Cilt: XXIV, Mart 2008,

Pehlivanlı, Hamit, “Taşrada Bir Halkevi Reisi: Refet Kandemir”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 6, S.2,

Saime Yüceer, “*Atatürk’ün Güvenlik Politikasına Bir Örnek Türk Tayyare Cemiyeti-Bursa Örgütü*”, **Türk Havacılık Tarihi, İstiklal Harbi 1918-1923**, C. II, 2. Kitap, Hava Basımevi, Eskişehir,1953,

Toksoy, Nurcan, “*Türk inkılâbında Milli Kültürün Yeri ve Halkevi Çalışmaları*”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, **www.turkishstudies.net** (Guest Editor: Prof. Dr. Güler Gülsevin, Volume: 2/1, 124–161, Winter 2007,

Tuğluoğlu, Fatih, “*Türkiye’de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)*” **Türkiye Parazitoloji Dergisi**, 32 (4), 2008

Uyar, Hakkı; “*Türkiye’de Modernleşme Sürecinde CHP’NİN Rolü*”, **Bülent Tanör Armağanı**, Legal Yayınları,

Ümitli, Kemal, “*Tek Parti Diktatörlüğü*”, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, cilt 6, İletişim Yayınları,

GAZETELER

T.C. Resmi Gazete, sayı 4894, 23 Ağustos 1941,

T.C. Resmi Gazete, sayı 4894, 23 Ağustos 1941,

T.C. Resmi Gazete, sayı 5800, 05 Eylül 1944,

Solda İlçe Parti Başkanı Mustafa Başer, Sağda Halkevi Başkanı Refet Kandemir
(480.01.96.375.1-225)

KEŞKİN KAZASI
CEVELLİ AŞAĞI VE ÜSTÜ KESKİN MÜDÜRÜ
CEVAP VERİLEN AŞAĞI

PARTİ TEŞKİLATI :

Merkez Nahiyesi	Kırkkale N.	Oba Nahiyesi	Delice N.	Celebi Nahiyesi	Cerit Müminli N.	Avşar Nahiyesi
Altınbaş ocağı	Yahşuban Ocağı	Kalevli Ocağı	Karalı Ocağı	Kara ağaç Ocağı	Kavurğalı Ocağı	Sarılar Ocağı
Bozkurt	Başıllı "	Hüseyin beyoba	İzzettin X	Çiftet evi "	Kavlak "	Kiçik avşar Ocağı
Yeniçe	Kırık Köyü "	Halfelli	Fadıl obası X	Boceli şuh "	Solak yaşağı "	Boz Köy Ocağı
Şahdoğdu	Karacalı X	Uzunlar Ocağı	Büyük yaşlı "	Misellin "	Gazi beyli "	Şahçalı "
Cerit Kaile X	Aşağı Mahmatlı	Eldelak "	Tekke "	Kara hacılı "	Er oğlu "	Gzü kızılı
Esat müminli X	Yukarı Mahmatlı	Balıışık "	Barak obası "	Kara Yakup "	Yeni Ali Budak	Kavak Ocağı
Emin efendi X	Ahılı X Ocağı	Ağa kavak "	Halitli "	Kepirli "	Kasım ağa Ocağı	Çatallı
Araplı	"	Kenan beyoba	Tatlıcak "	İde belli "	Efendi Köyü "	Cin geyli
Seyfil	"	Mehmet Beyoba	Eski Kaşla "	Kıprılı "	Yeni merdan "	İmirli Ocağı
Cin ali Ocağı	"	Kırlanğıç	Tava Özü "	Tıkkılı "	Cerit Obası "	Dağ obası "
		Çorçar	Kubat "	Yeni Köy "	Beşler "	
		Herikli Ocağı	Cekce "	Hacı Yusufu "	Föhrenk "	
			Alicılı "	Türbe ma kaldırım	Folatlı "	
			Çerikili "	Armatlı Ocağı	Kuzu güdenli "	
			Evlilyalı "			
			Kocabaş "			
			Hacı Okası "			
			Kurt Oğlu "			

X İv işaretli sınıt ocaklarıdır.

Kaza parti teşkilatımız cetvelde görüldüğü üzere sekiz nahiyeye dokuz sınıt ocağı ve 52 köy ocağından ibaret olarak kaza parti idare heyetimizce tanzim ve tamsip olmuştur. 21/2/1940

Keşkin
 Kaza Parti İdare Heyeti
 Reisi

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza

Aza